

KRONIKA SLOVENSKIH MEST

M C M X X V I   L E T N I K I I I   Š T E V I L K A 3

MESTNA ELEKTRARNA LJUBLJANSKA

V svoji prodajalni na Mestnem trgu 2
ima bogato zalogo lestencev, namiznih
svetilk, grelnih aparatov, likalnikov,
motorjev in električnih štedilnikov,
žarnic in sploh vsega električnega
materiala. Za popolnoma elektrifici-
rana gospodinjstva nudi električni tok
po izredno nizkih cenah

Posebna cena
za ogrevalnike vode na nočni tok
(60 par za kilovatno uro)

Izvršuje vse električne instalacije za luč
in moč najsolidneje in po najnižjih cenah

Ravnateljstvo Mestne elektrarne: Ljubljana, Krekov trg 10

Prodajalna Mestne elektrarne v Ljubljani, Mestni trg 2 (magistr. poslopje)

Kliše in tisk Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani

L. KASIMIR: POGLED NA LJUBLJANSKO STOLNICO,
MAGISTRAT IN ROBOV VODNJAK

KRONIKA SLOVENSКИH MEST

ŠTEVILKA 3
LETNIK III

V LJUBLJANI, MESECA OKTOBRA 1936

SLOVENSKA MESTA V GRAFIKI LUIGIJA KASIMIRJA

FR. STELÉ

Podoba mesta v umetnosti je prav tako poseben problem kakor podoba človeka, portret. Danes, ko je vsaj navidez fotografija prevzela slikarstvu cela področja njenega dosedanjega dejstvovanja, bi se mogoče zdelo že kar odveč, da se upodablajoča umetnost sploh še bavi s temi nalogami. Vendar tudi če bi umetnost ne bila avtonomna v izbiranju snovi, katero upodablja, ker instinktivno čuti potrebo, da se po njih izrazi in v svojih sredstvih izpopolni, bi bilo tako, v teoretičnih razmišljanjih utemeljeno omejevanje njenega področja odveč, ker se doslej fotografiji še ni posrečil dokaz, da lahko nadomesti vse, česar moremo pričakovati od umetnosti. Mehanična podoba resničnosti je sicer res postala v precejšnji meri torišče fotografije. Iz izkustva, iz svojih doživljanj in iz prič prodirljivih opazovalcev pa vemo, da mesto ni samo suhoparen mehanizem, ki služi življenju prebivalcev, ampak da je nedvomno tudi višje vrste organizem, o katerem radi pravimo celo, da ima lastno dušo kakor živo bitje. Izraz te duše pa išče prava umetnost tako v portretu kakor v podobi mesta. Vse, kar sta zmožni izraziti razpoloženskih vrednotakega selišča svetloba in senca, atmosferični izraz in tiho, mehanično sožitje predmetov v prostoru, vse to danes že more izraziti fotografija in v veliki meri nadomestiti sliko. Vse ono globlje pa, kar človek sprejema v danem miljeju selišča kot resničnejši izraz njegovega tihega, navidez mehničnega življenja, vse ono, kar je v teh negibnih strmečih formah duše ljudi, ki so jih po nameravanem, svojem načrtu ali po instinktivnem občutju za prosti red ustvarili in položili vanje izraz svojega stremljenja po spoznanju, po redu, po lepoti, po duhovnem navdihnjenju in dviganju k idealom, o vsem tem nam fotografija molči, to skrito govorico razvozljati more samo zopet človek, umetnik, ki nam jo po svoji stvariteljski duševnosti in po svoji intuitivni zmožnosti ponovno izrazi v umetnini. Mehanična podoba mesta in selišča je danes res skoraj odveč, zato se je vzporedno z napredkom fotografije umetnost kar avtomatično osredotočila predvsem na ekspresivne momente podobe danega selišča. Teh ekspresivnih momentov pa vsaj doslej še ne more zajeti in izraziti aparat, ampak edino živ človek, ki s svojo dušo reagira nanje in jih v umetnih podobah ponovno ustvarja. Zanimivo je

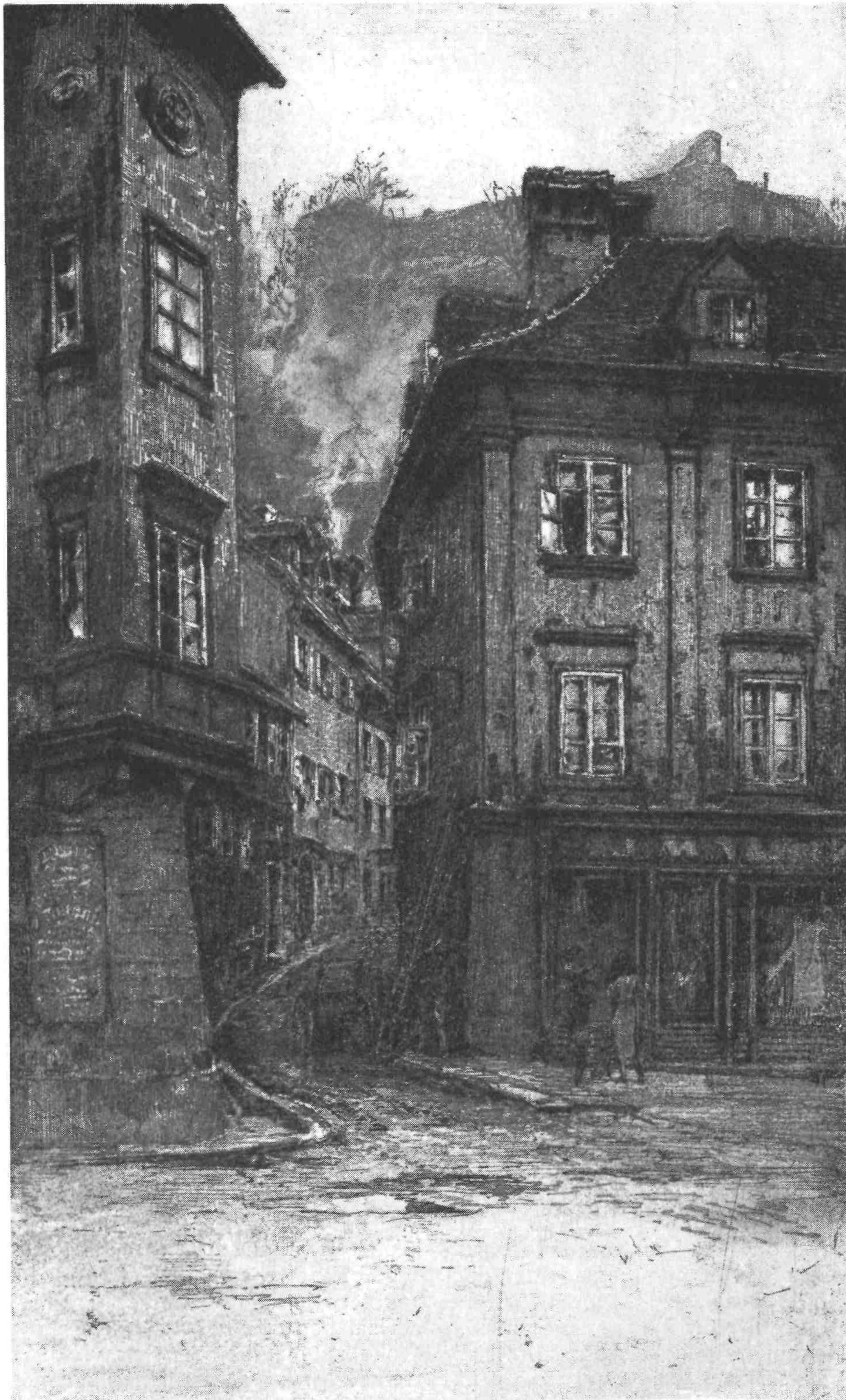
v tej zvezi, da se je vzporedno s tem razvojem slikana podoba mesta umaknila močno v ozadje ter je umetnost poslala v boj s podobo selišča predvsem gibkejšo grafiko. V to vrsto spada tudi delo enega najpopularnejših grafikov sodobnosti, Luigija Kasimirja, ki se nam je lani prvič predstavil s svojo kolektivno razstavo v Ljubljani.

L. Kasimir nas zanima posebno tudi zato, ker živi med nami in je v zadnjem desetletju ustvaril vrsto del, v katerih je izrazil milje naših mest.

Rojen je bil l. 1881. v Ptujju kot sin Alojzija Kasimirja, ki je bil znan kot risar panoram mest iz ptičje perspektive. Tako je bil njegov prvi učitelj v risanju in slikanju oče, ki mu je že v otroških letih vsadil v dušo zanimanje za podobo in izraz selišč in arhitektur. Pozneje je prišel na dunajsko umetnostno akademijo, a se ni mogel udomačiti in je sklenil, da se posveti grafični obrti. Za ta namen se je specializiral za fotomehaniko na Graphische Lehr- und Versuchsanstalt na Dunaju. Ker je bil že od doma in z akademije izvežban v risanju, se ni omejeval na mehanično posnemanje tujih predlog, ampak jih je začel tudi sam risati. Na ta način je prišel v globlji, intimnejši stik z grafičnim materialom in kar nekam naravno prešel v umetniško grafiko. Zato se tudi sam rad imenuje grafik samouk, ki se je razvil v to stroko iz jedkarske in tiskarske obrti. S tem si je namreč osvojil tehnično stran svoje poznejše umetnosti, ki je predvsem na jedkanju kovinskih plošč temelječa radiranka, ujedenska, eau forte, aqua forte ali kakor jo še kjer koli drugod imenujejo prav radi njenega tehničnega značaja.

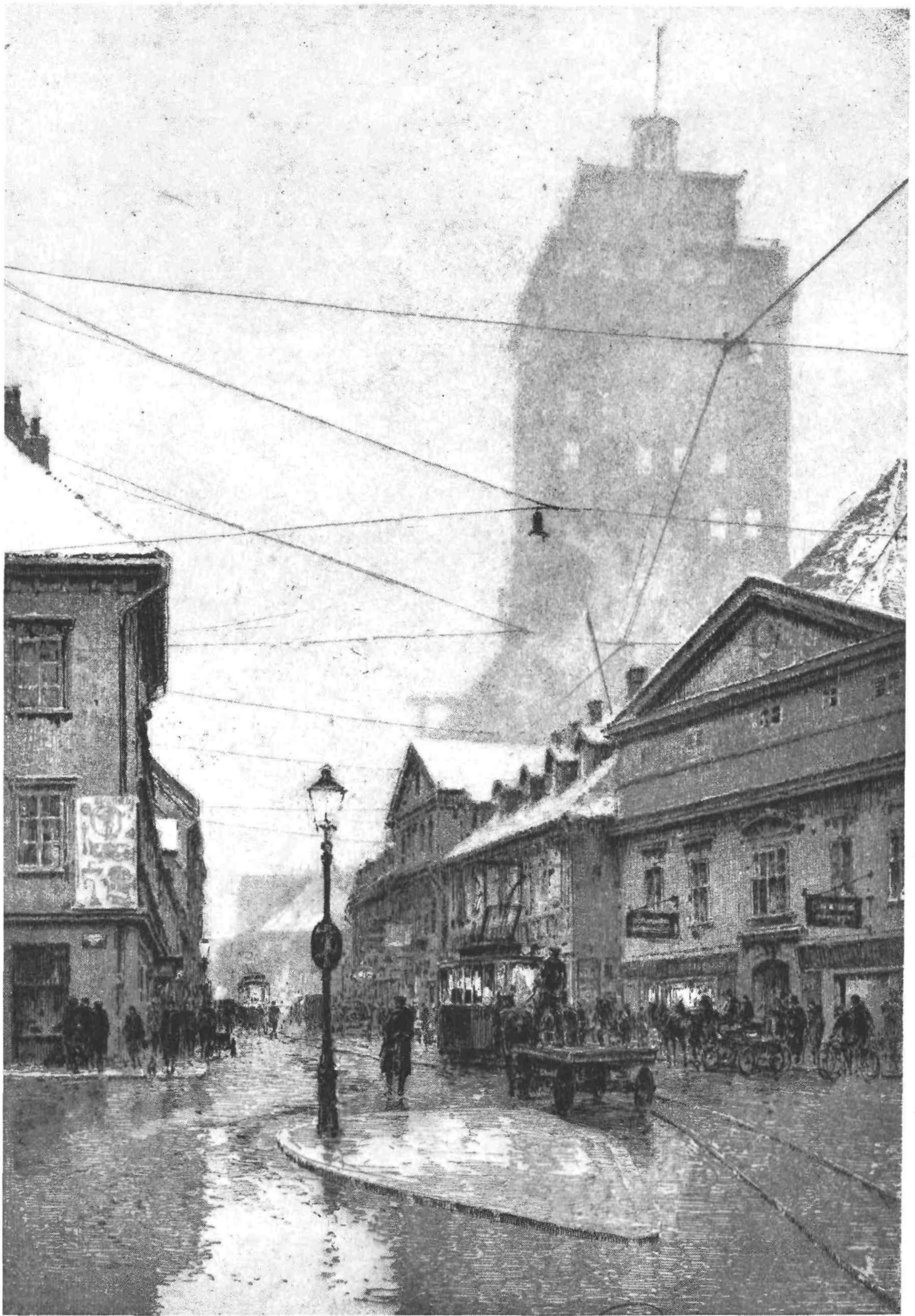
Za vsebino njegove grafične umetnosti, ki je tudi po tej strani čudovito enotna, pa je bilo vsaj deloma odločilno razpoloženje za arhitekturno romantiko, katero je sprejel vase še v rodni hiši, ko je kot deček risal pod očetovim vodstvom po njegovih skicah rimske spomenike. Sam pravi, da je prinesel od doma v svet »čut za kamen«, kar pomeni že tudi čut za arhitekturo. Za njegov nadaljnji duševni in umetniški razvoj pa je bilo zelo važno prijateljstvo z znanim pesnikom štajerske pokrajine in tudi naših Slovenskih goric Rudolfom Hansom Bartschem. V njegovi družbi je obiskoval romantične gradove in se navduševal za njihovo mikavno lepoto.

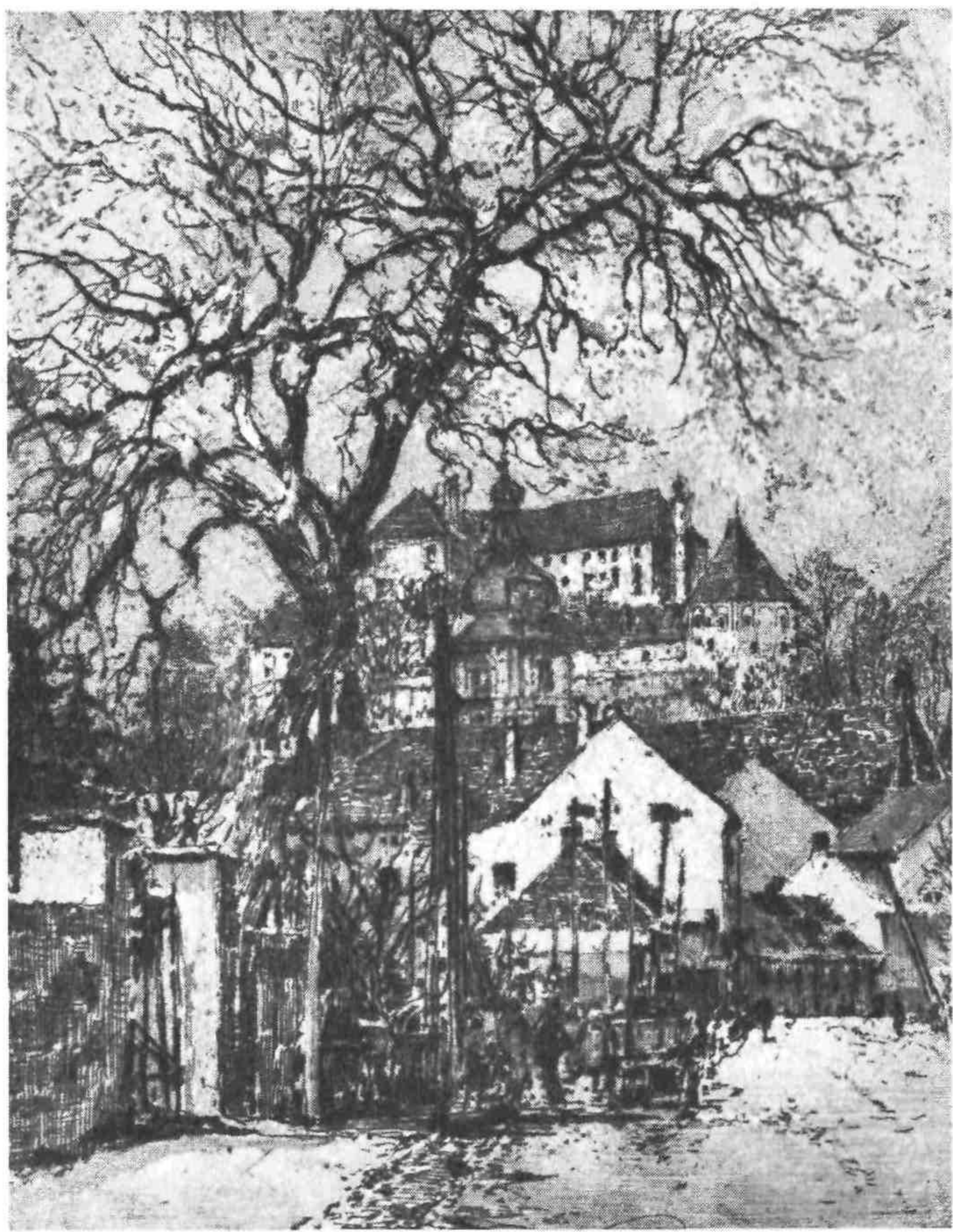
Tanna-Hörnes-Kasimir: Študentovska ulica v Ljubljani

L. Kasimir: Ajdovščina s pogledom proti nebotičniku v Ljubljani

L. Kasimir: Pogled na Ptuj z gradom

Tehnično je dosegel svojo končno formo, ko je izdelal svoj posebni način barvaste radiranke. Razvil ga je nekako istočasno s sodobno francosko grafiko in znanim sodobnim grafičnim upodobiteljem mestnih motivov, Šimonom. Razlikuje pa se od drugih po tem, da mu barva ne služi samo za toniranje, ampak da z grafično risbo soustvarja.

Romantičnim izprehodom po gradovih — »Burgenwanderungen« jih sam imenuje — sledi njegova zrela delavna doba, v kateri po lastnih besedah »potuje za arhitekturo«. Čeprav je njegov risarski in koloristični način izrazito impresionističen, mu vendar ni nikdar sam namen, ampak mu je cilj ustvarjanja zajetje gotove vsebine, romantičnega razpoloženja starih mest. Romantični motiv, kolikor ne celo romantični detajl, je tisto, kar ga zanima in kar predvsem opazuje in izraža. V tej dobi svojega delovanja je postal najprej evropsko, nato že tudi svetovno znan. Z neugnano žejo po vedno novih motivih potuje sedaj iz mesta v mesto, iz dežele v deželo, s kontinenta na kontinent in povsod neumorno skicira, jedka in tiska. Na tem svojem delovnem potu pride iz Avstrije najprej v Italijo, nato v Nemčijo, Anglijo, Francijo. Po vojni je bil večkrat v Ameriki, obiskal je tudi Španijo, vmes pa se vpletajo sedaj poleg motivov iz Avstrije tudi motivi iz rodnega Ptuja, iz Haloz, ki so mu poleg Dunaja sedaj druga domovina, nato iz Dalmacije in Zagreba in slovenskih mest. Posebno baročna Ljubljana ga je močno prevzela.

S potjo po svetu se širijo obzorja njegovega zanimanja. Kakor ga je nekdanj smisel za romantiko gra-

dov vodil k romantiki starih mest, tako se sedaj gradbena romantika razširi na pokrajinsko (drevesa!). Oko se mu odpre za romantiko morskih obrežij, v Ameriki tudi za romantiko nebotičnikov, industrijskih zgradb in nazadnje strojev. Kakor se mu širi krog zanimanja, tako rase tudi njegovo delo, kakor se razvija njegovo življenje, tako se mu odziva umetnost.

*

Glavni način, v katerem se L. Kasimir izraža, je barvasta radiranka. Radiranka je med vsemi grafičnimi tehnikami najuslužnejša, z njo se umetnik izraža skoraj tako neposredno kakor z risbo. Ima pa eno prednost pred risbo, da jo tehnika sama vodi v neko kapricioznost, ki postaja pri virtuoznih umetnikih pogosto kar sama sebi namen. Njena umetnostna cena pa se dviga nad risbo že zato, ker zahteva za svoj postanek in učinek zaključen proces tehničnega napora, kar pomeni, da predstavlja zaokrožen in dovršen izdelek. Njena tehnika je zelo prilagodljiva in verno sledi vsakemu nagibu fantazije. Zato je že od stoletij dalje prav radiranka tisti način, katerega se poslužujejo umetniki, kadar želijo naglo in kar mogoče sugestivno podati svoj domislek. Kakor grafika sploh služi še prav posebej ravno radiranka čustveno in duhovno močno razgibanim dobam in osebnostim. Po nji se umetnik izraža kot lirik, pripovednik, filozof, pa tudi kot reformator in agitator. Že pri Dürerju, ki je med prvimi dvignil jedkarsko tehniko na umetnostno višino, služi grafika predvsem izrazu močno razgibane duševnosti. Še bolj velja to za klasika radiranke, Rembrandta, deloma tudi za J. Callota, v vsem pa za enega najtemperamentnejših grafikov vseh časov, Frančiška Goya, ki je v svojih risbah in grafikah izrazil vso grozo in tragiko svojega časa.

Radiranka je dalje najbolj slikarska med vsemi grafičnimi tehnikami, če izvzamemo itak že osnovno slikovito litografijo. Radiranka ustreza impresionistično razpoloženim dobam, kakršna je bila tudi doba Kasimirjeve mladosti. Njen pomen je v naši dobi narasel prav pod vplivom impresionizma, še bolj pa duhovnih razpoloženj prekipevajoče secesije. Razcvet sodobne radiranke datira od konca XIX. stol. dalje, ko je ta doslej pogosto v posnemalno, reproduksijske namene rabljena tehnika postala eno najvažnejših samostojnih umetnostnih izrazil sodobnosti.

L. Kasimir sam kljub svojemu izrazitemu osebnemu načinu ne spada med duhovne in umetnostne reformatorje; njemu je radiranka le sredstvo za oblikovanje romantičnih razpoloženj. Med njegovimi neposrednimi predniki srečujemo velike grafike novejša dobe klasičnega vedutista Italijana Piranesija, Whistlerja, ki je s svojimi beneškimi vedutami dal pobudo za sodobno mestno podobo, Angleža Pennella, ki je posvetil posebno pažnjo industrijski romantiki, F. W. Brangwyna in mnoge druge krajinarje in vedutarje zapadno evropskega kulturnega kroga.

Nemška grafika Kasimirjeve mladosti je bila bolj miselno in poetično razpoložena, o čemer priča n. pr. delo Maxa Klingerja, Greinerja, Thome in drugih, pa tudi že ilustrativno in agitatorično usmerjena, kot n. pr. pri L. Corinthu, M. Slevogtu, K. Kollwitzovi in drugih. Kljub temu razpoloženju miljeja se mu Kasimir ni nikdar vdal in je hodil lastno, že od mladosti

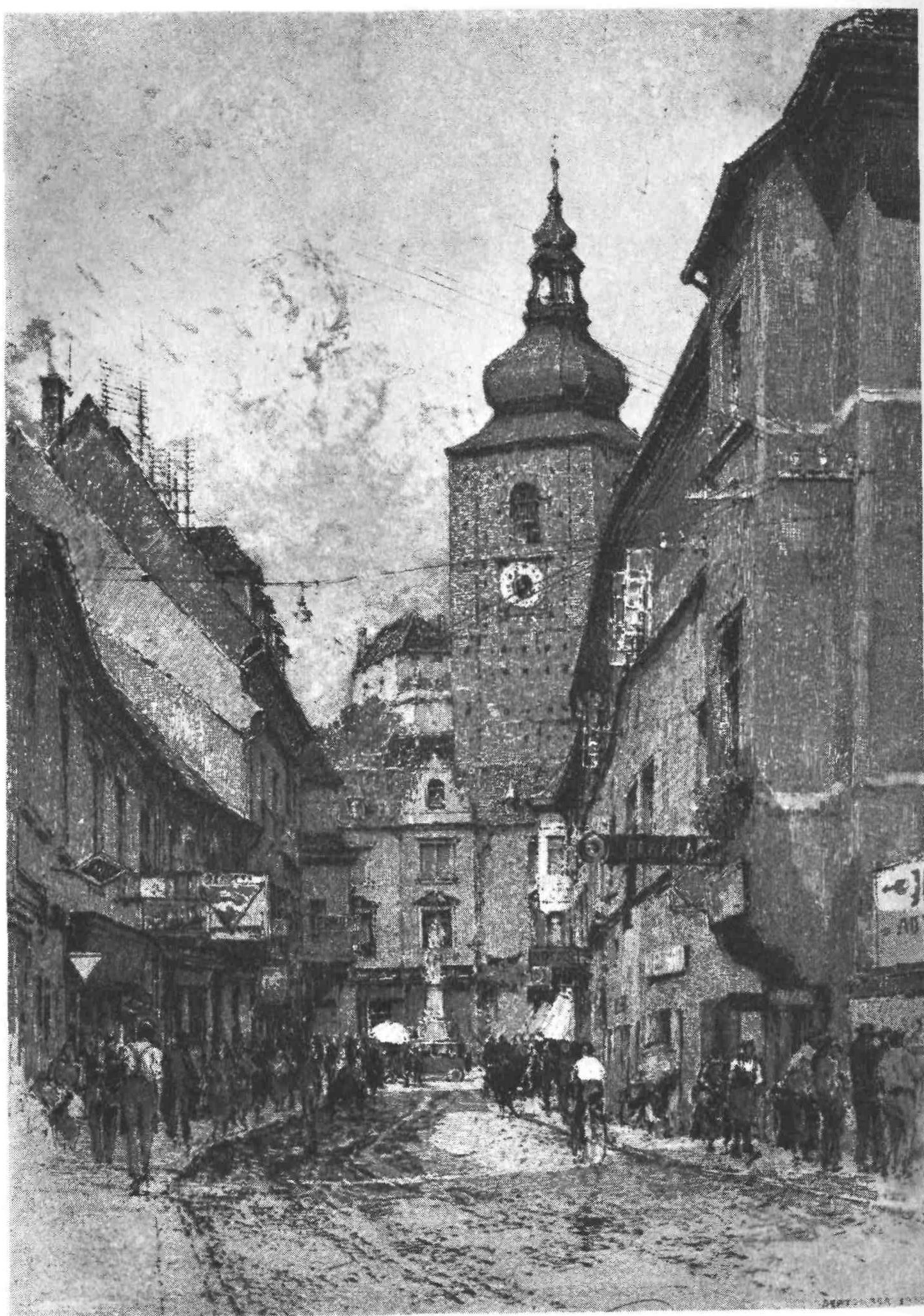
začrtano pot. Podlage zanjo sta ustvarila predvsem velika učitelja avstrijske sodobne grafike W. Unger in Ferd. Schmutzer. V ti predvsem h tehnični popolnosti naravnani smeri je Kasimir neumorno izpopolnjeval svoja sredstva, dokler ni dosegel za svoj način klasične popolnosti, ob kateri se nam zdi, da se trud umika redki svobodi lahkotnega ustvarjanja.

*

V ti zadnji fazi svojega razvoja je stopil Kasimir pred našo domačo motiviko. Najprej ga je zamikalo nekaj idiličnih pokrajinskih motivov iz Haloz, nato motivnost njegovega rodnega mesta Ptuja. Sledili sta mu Maribor in Ljubljana. Sad tega dela, ki še vedno snuje in izdeluje nove motive, smo videli na lanski razstavi v Ljubljani.

Zanima nas predvsem vprašanje, ali je dal L. Kasimir, ki ga s svojim enako usmerjenim delom zvesto

spremlja njegova žena gospa Tanna Hörnes-Kasimir, kaj novega naši mestni veduti, ker le po tem je mogoče oceniti vrednost njegovega napora. Če posežemo v zgodovino vedute slovenskih mest, so v preteklosti predvsem tri dobe, ki so nam ohranile izraz naših mest, XVII./XVIII. stoletje, XIX stol. in sodobna fotografija. V tej razvojni vrsti se vsa naša mesta pojavljajo bolj ali manj enako, v splošnem okviru zanimanja kake dobe za njih pojav. V prvi dobi imamo v Sloveniji predvsem dve vrsti upodobitev naših mest, za Kranjsko, Primorje in Koroško J. V. Valvasorja, za Štajersko G. Vischerja. Oba sta odmev velikega nemškega, kolikor ne sploh zapadnoevropskega topografskega zanimanja, ki ga je nam najbliže uresničil M. Merian s svojimi topografskimi publikacijami. Vse te baročne topografe zanima v prvi vrsti grafično izražena zunanja podoba mesta, le redko se povzpno

L. Kasimir: Pogled preko Florijanskega trga proti mestnemu stolpu v Ptuj

L. Kasimir: Glavni trg v Ptuj

do njegove notranje podobe in če se odločijo zanjo, jo nudijo vselej v obliki podobe iz ptičje perspektive. Zunanjo podobo mest pa so znali že naravnost klasično zajeti, ker so jo upodabljali vselej z najugodnejše točke, ki še po stoletjih tudi danes ni premagana in je večinoma še vedno merodajna za najugodnejši pogled.

Nov moment za podobo naših mest je dodalo temu prvotnemu šele XIX. stol. z litografiranimi pogledi nanje. Ta novi moment ni obstojal samo v novi, komaj iznajdeni in za razpoloženjske vrednote danega položaja ugodnejši tehniki, ampak predvsem tudi v spremenjenem občutju za položaj mesta v obkrožujoči ga naravi. Namesto enostavne, kar mogoče značilne, ali bolje rečeno najbolj značilne podobe danega selišča stopi sedaj vrsta novih, z različnih stališč zajetih pogledov na kako mesto, ki zajemajo predvsem njih pokrajinski položaj. To je ustrezalo predvsem novovzbujenemu zanimanju za naravo sploh, pred katero se je moral umakniti prav tako individuum selišča, kakor se je nekoliko poprej pred njim umaknil osnovni individuum, človek, da ne bi motil višje celote vseobjemajoče narave. Slike mest te dobe danes že ne spadajo samo med ohranitve vredne dokumente nove tehnike, kamenotiska, ampak tudi med pomembne priče o razvoju človeškega čuta za naravo.

Prevrat v sodobni veduti pa pomenja fotografija. Najprej je sledila slikarstvu in grafiki in skušala

zajeti že uveljavljene poglede na dano selišče, pozneje je posegla za litografijo v širšo naravo in dala vrsto učinkovitih zemljepisno zanimivih pogledov na mesta, danes pa se pogloblja že v njih notranjo podobo, v romantiko starih ulic, trgov in zatišnih kotičkov. Drugod je fotografija v najnovejši dobi res iztrgala pozabljenju množine učinkovitih motivov in posebno, odkar je dana možnost fotografiranja iz zrakoplova, tako globoko posegla v biološke podlage starih in novih mest, da ji more umetnost komaj še slediti. Pri nas je žal ta stran še slabo ali vsaj zelo enostransko razvita, vseeno pa je diletantska, mehanično, čeprav ročno izdelana podoba mesta danes že tudi pri nas resnično nezanimiva.

Kako se sedaj umetnost krčevito zaganja na nova pota in skuša rešiti svojo upravičenost tudi v mestni veduti, za to nam je najboljši dokaz ekspresionistična umetnost polpreteklosti, ki je tudi realnost mestnega pojava podredila zakonu osebnega občutja in ga v njegovem smislu tudi skazila, če se ji je zdelo potrebno. Pri nas so značilni glede tega novega razmerja do mestne slike V. Pilon, Miha Maleš in France Kralj, ki so vsi mesto realnosti upodabljali subjektivno, včasih celo arhaizirano podobo sodobnih mest.

V tej zvezi nam nudi L. Kasimir čisto svojstveno razmerje do pojava naših mest. Predvsem je to isto romantično razmerje do starinskega miljeja, kakor ga poznamo iz njegovih slik raznih srednjeevropskih

mest. Že izbira motiva je vedno taka, da bi slika po svoji notranji vsebini in po svoji najznačilnejši zunanji podobi lahko pomenjala motiv iz kateregakoli srednjeevropskega mesta in ne ravno iz Ljubljane ali Ptuja. Posebno Pogled na ljubljansko stolnico med starimi strehami bi bilo mogoče prodati za kak motiv iz Salzburga. Za naše razmerje do Kasimirjevih slik je važno torej predvsem, da je on prvi pogledal motiviko naših starih mest skozi naočnike srednjeevropske polpretekle romantike. V tej luči so to mesta obsežnega, mnogo dežel obsegajočega splošnega značaja, gledana sicer enostransko, a za nas nova, ker njih motivike v tej luči doslej še nihče ni uresničil. Je to poleg tega tudi njih tujskoprometna vrednota, ki postaja za nje vse bolj važna. Samo enkrat, v pogledu na nebotičnik je Kasimir združil svojo ameriško romantiko nebotičnikov s starinsko romantiko naše preteklosti in prav v tem listu ustvaril sliko, ki je

prav osebno njegova, pa tudi značilno ljubljanska. Važno je, da se mu je posrečilo omiliti dana realna nasprotja in v svitu lastnega razpoloženja dati prvo harmonično sliko nove, iz starine vstajajoče Ljubljane.

Čeprav po svoje in mogoče ne čisto po naše občutenje je L. Kasimir brez dvoma obogatil naše znanje o lepota naših starinskih mest. Umetnik namreč nam ne daje samo dokumentov resničnosti, ampak nam je pred vsem tudi vodnik v neznano, ali še ne zadostno poznano. Če bi Mariborčani večkrat pogledali monumentalno romantiko Marijinega stebra pred mestno hišo s kažipotom Kasimirjeve grafike v roki, bi bržkone ne razmišljali toliko o tem, kako popraviti to, kar se popraviti ne da. Razdirati dane lepote vrednote je lahko, težje, če ne sploh nemogoče jih je nanovo ustvarjati. Za dane lepote pa je Kasimirjevo oko zanesljiv vodnik!

**L. Kasimir: Marijin spomenik
in mestna hiša v Mariboru**

PIRAČIŠKI GROHI V LJUBLJANI

D R. L. D O L A R · M A N T U A N I

Kjer se dandanes v vedno večji meri uporabljata beton in umetni kamen, so bili svoj čas naši predniki navezani na naravni gradbeni material. V ta namen so posebno služili tako zvani mehki kamni, to so peščenjaki, grohi in apnenci. Material so dovažali od najrazličnejših, včasih prav oddaljenih krajev, kar je bilo v prvi vrsti odvisno od dovoznih prilik. Vendar opazamo v nekaterih dobah vpliv nekakšne mode za posamezne vrste kamna ter lahko zasledujemo, kako se je širil daleč izven lokalnih meja.

Tako imajo pri nas na Gorenjskem mnogoštevilne hiše okvire vrat in oken, stopnice in podstavke (sokle) iz svetlozelenkastega kamna. Celotne okvire oken, imenovane oknjače, in okvire vrat (podboje) opazujemo zlasti pri hišah iz prejšnjega stoletja. Zlasti podboji so pogosto tako lepo izklesani, da vzbujajo naravnost pozornost in občudovanje.

Zeleni kamen, ki je bil pri naših dedih in pradedih tako v čislih, se je dobival ob potoku Piračici, ki izvira izpod Dobrče (severovzhodno od Radovljice) in se izliva blizu Otoč v Savo. Njegovi bregovi vzhodno od Dvorske vasi ter Zg. in Sp. Otoka in severno od Črničca so iz tega kamna. Globoko si je zarežala Piračica strugo v razmeroma mehke kamnine, ki tvorijo le na enem mestu dever z vodopadom, medtem ko so drugod zaradi sipanja in drsenja ostrejšje oblike zbrisane.

Dočim je večino kamnin, ki jih nahajamo na Kranjskem, končno izoblikovala voda, so piračiške v glavnem delo ognjenikov in jim je voda dala tako rekoč le zadnjo polituro. Matice teh kamnin so vulkani, ki vsebujejo andezitsko magmo ali žarjo. Ob njihovem izbruhu, ko požene ogromni pritisk vulkanski prah in pepel ter večje drobce visoko v zrak, pokrivajo ti izmečki, ko padejo na tla, večje površine, se sčasoma sprimejo in tvorijo kamnine, imenovane grohi ali tufi. Najfinejši drobci, kapljice in nitke vulkanskega stekla sestavljajo steklaste grohe, če pa tvorijo kamnine v glavnem lapili in bombe — tako pravimo večjim delcem — pa grohaste ali turfske brečije. Prvi se odlikujejo po svoji enakomernosti in drobnostnosti, dočim so navadno pri drugih večji delci drugačne barve kakor drobnostnata masa, ki jih je zlepila.

Pri kamninah ob Piračici sta zastopana predvsem oba opisana tipa, med katerima pa dobimo popolne prehode. Če se namreč zmanjšajo večji, intenzivnejše zeleno barvani drobci turfskih brečij, se približujejo te po svoji zunanosti vedno bolj steklastim grohom. Takšni prehodni tipi, pri katerih so večji drobci verjetno zaradi gorotvornega pritiska navadno jako sploščeni — ponekod tanki kakor list, so v ozemlju potoka Piračice posebno razširjeni.¹

Tufe so svoj čas lomili v večjih kamnolomih, od katerih je bil glavni prav ob potoku Piračici, dva druga pa pod Sv. Lucijo. Majhen odkop je bil tudi tik pod vasjo Črničcem. Tam pa ni bil kamen zadosti

dober, zato so odkop kmalu opustili. Grohe so običajno obdelavali na licu mesta in že gotove dele vozili na stavbišča. Iz tega si lahko razlagamo, da kažejo na pr. podboji kljub mnogovrstnim oblikam vendar neko sorodnost v izdelavi.

Sloves kamna je segal do Ljubljane in celo še dlje. Ima lepo sivozelenkasto barvo in relativno kompaktnost; pri tem pa je mehek in se lahko obdeluje in fino izklesava. Uporabljali so ga v obliki kvadrov, klad in plošč različne velikosti posebno iz prehodnega tipa med steklastim tufom in tufsko brečijo, medtem ko se prava tufska brečija sploh ni uporabljala.² V Ljubljani se dajo ugotoviti nedvomno sledeči primeri uporabe grohov:

Kot preprost vratni okvir je vzdana tufska brečija pri hiši Sv. Petra cesta 28, sedaj v posesti rodbine Rohrmann. — Prav zanimiva je uporaba tega groha pri hiši Celovška cesta 42 (sl. 1). Podklade pri oknih, ki gledajo na vzhod in zapad, spominjajo po obliki povsem na gorenjske hiše, pri vratih pa sta oba pilastra spojena s konzolo, ki nosi balkon. Del konzole je prav slabo ohranjen in skoro čisto prenovljen z ometom. — Pri hiši Novi (Turjaški) trg 4 obdaja preprosta široka oknjača prvo zamreženo okno, ki gleda na Gosposko ulico. — Posebno bogato izklesan je vratni okvir hiše »na Frtici«, Emonska cesta 10 (sl. 2). Sklepnik je iz apnenca in nosi letnico 1814 ter iniciale L. M., to je Luka Mrak, ki je bil njen lastnik v letih 1798—1840.³ — Nadalje je ohranjen groh na zapadni in severni strani kakih 100 let⁴ stare hiše Kolodvorska ulica 12, takrat last rodbine Kanduč, sedaj Hudovernig. Podzidek (sokel) je tu obložen s 60 do 120 cm krat 55 cm velikimi ploščami. Južna stran hiše, ki gleda proti Komenskega cesti, ima tudi

² V naslednjem označuje naziv tufska brečija ravno take prehodne tipe.

³ I. Vrhovnik — »Trnovska župnija v Ljubljani«. Ljubljana, 1933, p. 227—228.

⁴ Po podatkih sedanjega hišnega posestnika.

Sl. 1. Hiša Celovška cesta 42

Sl. 2. Hiša Emonska cesta 10

¹ Podrobna petrografska karakteristika v članku: L. Dolar-Mantuani, »Piračiški tufi«. Vesnik Geološkega Instituta Kraljevine Jugoslavije, Beograd (v tisku).

na podzidku že navadni omet. — Na Novem trgu je uporabljen groh še pri hiši št. 3 (Kmetijska družba). Velika, zgoraj nekoliko zožena kvadra tvorita postamenta obeh parov stebrov iz apnenca, ki krasita portal (sl. 3). Na podzidku, ki poteka pod višino hišnega vogala, je vsaka tretja plošča iz tufske brečije, ostali dve sta iz svetlosivega oziroma temnosivega, prvotno črnega apnenca, kar je moralo dajati hiši svoj čas prav pester izgled.

Razen na pročeljih imamo ohranjene tufske plošče tudi v notranjosti stavb. Plošče so običajno iz steklastega groha ali iz tufske brečije in se ločita obe vrsti po tem, da so one iz tufske brečije na površini mnogo bolj hrapave. Prav radi hrapavosti so bili grohi za tlakovanje hodnikov posebno priljubljeni, ker ni na njih drčalo. — Pravkar omenjena hiša Kmetijske družbe ima iz piračiških tufov podeste in hodnike. Vse stopnišče od stopnic in podestov do hodnikov je iz grohov pri hiši Novi trg 6, sosednja hiša št. 5 pa ima ohranjenih le še šest stopnic, ki vodijo iz tretjega nadstropja v podstrešje, ter plošče na hodnikih severnega prizidka.

Pa ne samo skoro vse hiše na Novem trgu imajo ohranjene piračiške tufe, uporabljena je bila ta kamnina najbrž v večini imenitnejših zgradb prejšnje Ljubljane. — Na magistratu so na prekritem delu srednjega dvorišča položene mestoma izrazito svetlozelene tufske plošče. — Tudi hodniki obeh nadstropij v škofijskem ordinarijatu, Pred škofijo št. 4, so iz grohov. Msr. Steska je mnenja, da so bile tufske plošče tamkaj položene okrog 1830, kar sklepa iz naslednjega dogodka: Srečal je pred leti moža, ki je motril tamošnji tlak ter povedal, da ga je dobavil še njegov ded z Otoka. Pred dvema generacijama je bil čas, ko je začel groh prihajati močno v modo. — V »Grubar - Virantovi« hiši, sedaj poštni direkciji na Šentjakobskem trgu, so položene take plošče na stopnišču in hodnikih, verjetno po zidavi levega trakta palače (bivše Virantove hiše iz l. 1840.¹), ker so bile v obeh traktih uporabljene tufske plošče. Da se ščiti razmeroma mehki kamen pred premočno obrabo, je bil del glavnega hodnika v prvem nadstropju prekrit

¹ Po podatkih msr. V. Steske, ki se mu zanje najlepše zahvaljujem.

Sl. 4. Srednji podest stopnišča pred Tivolskim gradom

Sl. 5. Podklade pri oknih hiše Miklošičeva cesta 16

z ometom, ki pa je v teku časa že precej odpadel. — Točno letnico vzidave grohov na stopnišču imamo za Medijatovo hišo, Tyrševa cesta 17, ki je zgrajena leta 1850., kot to vidimo vklesano v sklepniku glavnih vrat. — Iz piračiškega tufa sta tudi tlak v ladji in stranskih kapelah ter mensa (oltarna plošča) velikega oltarja v Trnovski cerkvi, zidani v letih 1854 do 1855. Leta 1886. so položili vrh kamnitnega tlaka še šamotni.² — Slično so uporabljene plošče pred vhom v staro šišensko cerkev (sv. Jerneja), s katerimi je v glavnem tlakovan del pod stolpom. — Popolnoma na prostem so položene plošče iz tufa na obeh stranskih višjih in deloma na srednjem nižjem podestu (platoju) stopnišča pred Tivolskim gradom (sl. 4). — Služil pa je verjetno svoj čas poleg peščenjaka tudi kot pločnik pred hišami, kakor to opazujemo delno še tu pa tam na Gorenjskem. Kot zadnji ostanek nahajamo med peščenjaki nekaj majhnih plošč iz tufske brečije na hodniku za pešce pred brivcem v hiši Novi trg 2.

V novejši čas (1907) sega obkladanje pritličja ter vhoda in tina s tufsko brečijo pri bivši Kleinmayr-Bambergovi hiši, Miklošičeva cesta 16. Uporabljeni pa so tudi tufovi kvadri kot stebri pri vrtni ograji, ki pripada tej hiši.

Sklepati smemo, da so bili piračiški grohi svoj čas v Ljubljani mnogo bolj razširjeni, da pa so okviri oken in vrat pri prezidavi in obnovi hiš, ki je v zvezi z razvojem mesta posebno po potresu ter v sedanjem času, bili najbrž v mnogih primerih odstranjeni, ker so bili menda tako slabo ohranjeni, da se ponovna vzdava ni izplačala. Tufi so se namreč v mnogih pri-

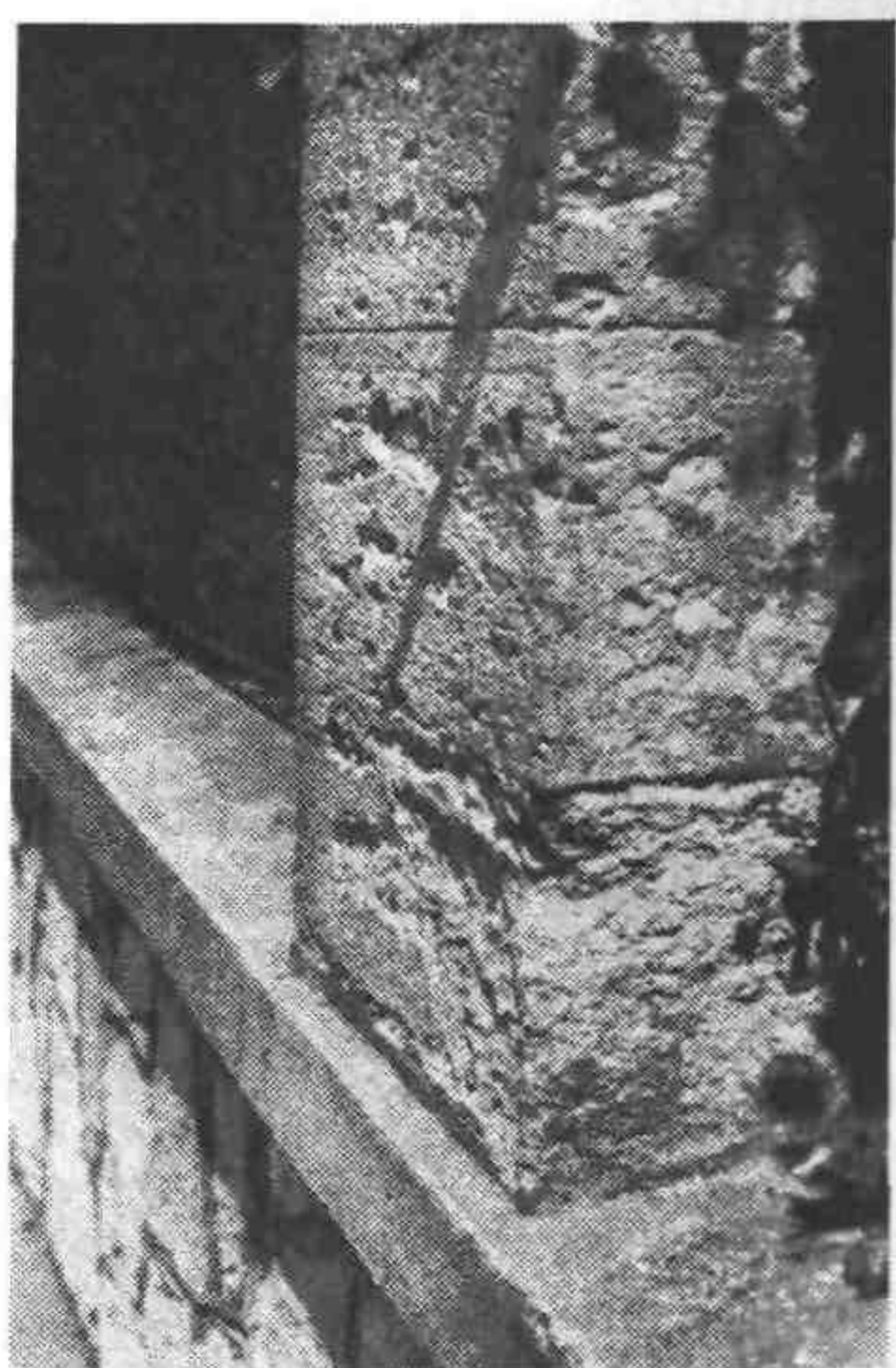
² I. Vrhovnik, l. c. p. 324.

Sl. 3. Portal hiše Novi trg 3

Sl. 6. Tin (erker) pri hiši Miklošičeva cesta

Sl. 7. Stebri ograje pri hiši Miklošičeva cesta 16

merih izkazali, da so proti vremenskim vplivom malo odporni. Ta njihova občutljivost je osnovana predvsem na njih veliki poroznosti, ki omogoča vsrkavanje vode v razmeroma precejšnjih količinah. (Poroznost znaša 14.2 %, prejem vode 0.61 %.¹) Obe lastnosti povzročata, da je kamen razmeroma malo odporen in pod neugodnimi okolnostmi prav hitro prepereva. Kolikor je mogoče presoјati, so tipični steklasti grohi proti preperevanju mnogo bolj odporni kakor tufska brečija. Posebno slednja se pod vplivom dežja in talne vlage začne kmalu luščiti v skorjah, drobiti in sipati, kar je videti v pritličju Bambergove hiše na šele 29 let starih podkladah pri oknih (sl. 5). Obloga hiše je razmeroma še dobro ohranjena; le pod balkonom, kjer se je odcejala voda, so plošče in oken-ske podklade pri podboju bolj trpele (sl. 6). (Pročelje hiše je popravljen to poletje.) Škodljivi vpliv talne vlage je viden posebno pri stebrih ograje iste hiše, ki so pri dnu močno izjedeni (sl. 7).

Da bi kamnu podaljšali življenjsko dobo, si skušajo pomagati z ometavanjem, zlasti pa z barvanjem in pleskanjem. Tako so skoro vsi grohi na hišnih pročelijih v Ljubljani prevlečeni. Vrata pri hiši na Emonski cesti so barvana s temnozeleno, okna na Celovski cesti s temnosivo oljnato barvo. Sivo pleskana so vrata na Celovski cesti, z ometom je prekrit tuf pri fasadah obeh omenjenih hiš na Novem trgu. Varovalne obloge pa včasih celo več škodujejo nego koristijo. Zlasti ako imamo opravka s talno vlago, utegnejo takšne prevlake v kratkem uničiti kamen. Vsak kamen je porozen, posebno kot omenjeno piračiški grohi. Sprejemajo vlago in vodo skozi drobne luk-

¹ Podatki g. prof. dr. A. Krála, predstojnika zavoda za preiskavo materiala, za katere se mu najlepše zahvaljujem.

njice, jo pa tudi skozi nje oddajajo. Voda pride v kamen potem dežja in snega, vlago vsrkava kamen iz zraka ali iz tal. Ako zaščitimo na zunanji strani kamen s slabše propustno (navadne barve, omet) ali celo z vodo nepropustno plastjo (oljnate barve), ovirajo te sicer dostop vode iz atmosfere, ne preprečijo pa nadaljnjega vpijanja talne vlage. Ta vlaga tedaj ne more izhlapevati in se nabira pod oblogo ter razmaka kamen, ki postaja tam vedno mehkejši. Če dobi zunanja obloga špranje ter se začne luščiti, pride na dan plast kamna, ki je izgubila svojo prvotno kompaktnost in se drobi v obliki peska. Takšni sipki sloji utegnejo segati globoko v prvotno trdni kamen in vodijo do njegovega razpada, ki ga ni mogoče več zaustaviti.² Če torej kamen pod »varovalno« oblogo še ni preveč trpel, je najbolje, da jo odstranimo, kakor se je to zgodilo pri prenovljenju Rohrmannove hiše pred nekaj leti (1932).

Prekrivanje kamna z barvo in ometom je tudi vzrok, da ni mogoče dognati, ali se ne nahajajo grohi morda še drugod v Ljubljani. Ako je kamen izklesan, je njegova oblika tako značilna, da jo je le težko zgrešiti, posebno če jo primerjamo z ono na Gorenjskem. Težje je kamen dognati pri preprostih oblikah, ako so obloge sveže in še nepokvarjene.

Glede stremljenja novodobne arhitekture za souporabo žlahtnejših materialov pa je treba ugotoviti, da grohi v svojih steklastih različnih nikakor niso slab material, kar dokazujejo razni po 100 let stari nagrobniki na Gorenjskem, ki so izvrstno ohranjeni. Pač pa je treba material posebno skrbno zaščititi predvsem pred talno vlago.

² A. Kieslinger — »Zerstörungen an Steinbauten«. Wien 1932. p. 51—82.

OBRTI V POVOJNEM MARIBORU

DR. MILAN SENKOVIĆ

(Konec)

Spremembe v produkcijskem procesu so pokazale obrtništvu, da mu je možen in zagotovljen obstoj le v kvalitativnem napredku. Da omogočita obrtniškem naraščanju strokovno poglobitev, sta državni obrtnopospeševalni urad in obrtnopospeševalni zavod Zbornice za trgovino, obrt in industrijo s podporo mestne občine priredila v Mariboru pod vodstvom obrtnozadružnega nadzornika Ig. Založnika številne strokovne učne tečaje v letih 1932 do 1935:

1932:	Število udeležencev
1. Frizerski ondulacijski tečaj	18
2. Moški krojni tečaj	20
3. Damski krojni tečaj	18
4. Mojstrska izpitna predavanja	67
5. Čevljarski krojni tečaj	33
6. Mojstrska izpitna predavanja	66
7. Mesarska strokovna predavanja	12
	234

1933:	Število udeležencev
1. Mojstrska izpitna predavanja	47
2. Tečaj za avtogeno varjenje	35
3. Mesarska strokovna predavanja	9
4. Tečaj za obrtno knjigovodstvo	29
5. Mojstrska izpitna predavanja	36
6. Pleskarski strokovni tečaj	8
7. Mizarski strokovni tečaj	7
8. Mojstrska izpitna predavanja	91
9. Mizarska strokovna predavanja	16
10. Mesarska strokovna predavanja	8
	286

1934:	Število udeležencev
1. Tečaj za obrtno knjigovodstvo	52
2. Damski krojni tečaj	31
3. Nadaljevalni krojni tečaj	15

1934:	Število udeležencev
4. Damski krojni tečaj	12
5. Moški krojni tečaj	17
6. Mojstrska izpitna predavanja	53
7. Tečaj za obrtno knjigovodstvo	25
8. Mojstrska izpitna predavanja	44
9. Mojstrska izpitna predavanja	43
10. Tečaj za obrtno knjigovodstvo	40

332

1935:	Število udeležencev
1. Mizarski risarski tečaj	42
2. Tečaj za obrtno knjigovodstvo	40
3. Mojstrska izpitna predavanja	75
4. Filmska predavanja o električnem varjenju	100
5. Filmska predavanja o avtogen. varjenju	138
6. Čevljarski krojni tečaj	31
7. Mojstrska izpitna predavanja	70
8. Mizarski strojni tečaj	12
9. Krojaški krojni tečaj	26
10. Damski krojni tečaj	14
11. Moški krojni tečaj	8
12. Tečaj za obrtno knjigovodstvo	36
13. Mojstrska izpitna predavanja	55

647

V razvoju članstva gremija trgovcev, odnosno kasnejšega združenja trgovcev (leta 1922. se je tej organizaciji priključilo tudi članstvo takrat opuščene zadruga branjevcev in sejmarjev, ki jih je bilo tedaj v Mariboru 240) se prav tako v trgovini karakteristično odraža povojna konjunktura in tej sledeča gospodarska depresija. Konec leta 1918. je bilo v Mariboru 555 trgovcev in pripadajočih obrtov, konec leta 1919. jih je bilo 822, leta 1920. 860, leta 1928. 742, nakar je dosegla trgovska stroka svoje najnižje stanje leta 1935. s številom 593. Za razvoj števila mariborskih obrti je važno, da so povodom karakteristike oblačilne stroke navedene industrije začele same neposredno, odnosno po posameznih posrednikih razpečavati konfekcijo in čevlje, s čimer se je deloma izločila posredovalna funkcija trgovcev. Če hočemo karakterizirati povojni razvoj mariborske trgovine, ne smemo mimo važnega faktorja, ki je znatno vplival zlasti na špecerijsko stroko in ki posega polagoma tudi v druge trgovske panoge ter v pekovski in gostilničarski obrt. To je Nabavljalna zadruga državnih uslužbencev v Mariboru, ki je iz skromnih početkov narasla l. 1935. v organizacijo s 4335 člani. Zadruga, ki je relativno najmočnejša v državi, je razpolagala leta 1935. s 4,490.000 Din lastnih sredstev, katere tvorijo članski deleži, rezervni in ostali skladi. Mariborska trgovina občuti v znatni meri intenzivno poslovanje navedene zadruga. Poleg nje deluje v Mariboru v velikem obsegu tudi Železničarska nabavljalna zadruga. Obe sta povzročili nazadovanje trgovine zlasti v špecerijski stroki. Vzporedno z razvojem časa pa so nastale nove trgovske panoge, n. pr. trgovine z radijskimi aparati, elektrotehničnimi predmeti in športnimi potrebščinami.

Trgovska nadaljevalna šola v Mariboru je imela od leta 1918. do danes naslednje število učencev:

Šol. leto	Štev. učencev	Šol. leto	Štev. učencev
1918/19	113	1927/28	163
1919/20	116	1928/29	165
1920/21	126	1929/30	116
1921/22	105	1930/31	101
1922/23	176	1931/32	109
1923/24	170	1932/33	102
1924/25	160	1933/34	123
1925/26	140	1934/35	132
1926/27	162	1935/36	140

Najvišje število trgovskih vajencev imamo leta 1922/23, namreč 176, najnižje pa v letu 1930/31, to je 101 učenca, kar dokazuje, da je val depresije trgovsko stroko zelo kmalu dosegel.

Gostinske obrti istotako ne kažejo številčno napredujoče tendence, pač pa kvalitativno. Leta 1919. imamo v Mariboru skupno 161 gostinskih obratov, najnižje število doseže ta stroka leta 1923., ko pade na 116 obratov (leta 1922. je bilo ukinjenih nekaj žganjetočev), nato pa se giblje število gostilniških podjetij okoli 135, leta 1935. jih je 142. Ako primerjamo, da je imel Maribor leta 1926. 88 gostiln, 10 restavracij, 3 hotele, dočim je štel leta 1935. 89 gostiln, 14 restavracij in 5 hotelov, vidimo napredek v kvalitetnih lokalih. V tem času sta nastali novi stavbi hotela Orel na Grajskem trgu in Mariborski dvor na Državni cesti, obenem pa se je tudi mnogo starih obratov prilagodilo zahtevam sodobnega tujskega prometa; največji med njimi je hotel Zamorec v Gosposki ulici. Značilno za sedanost je naraščanje okrepčevalnic (buffetov), od 5 v l. 1926. na 13 v l. 1935. To kaže, da mnogo ljudi ne utegne, ne more ali ne mara udobno sedeti v gostilni, kakor so to delali njihovi predniki. V smislu te tendence je dobil leta 1932. Maribor tudi svoj avtomatični buffet.

Leta 1924. ustanovljeno gostilničarsko nadaljevalno šolo sta dovršila do leta 1935. 302 učenca. Povprečno pa ima šola po 25 učencev na leto.

V razvoju gostinskih podjetij v Mariboru vidimo jasen napredek v kvaliteti, kar je neobhodna potreba časa, ko pričakujejo baš slovenske pokrajine povečanih dohodkov od tujskega prometa.

Ker je za gospodarski razvoj Maribora od leta 1918. do danes najznačilnejši nastanek in porast nove industrije, navajam v kronološkem redu te podatke o ustanovitvi in sedanji produkcijski kapaciteti ter številu nameščenecv izrazitejših, odnosno večjih industrijskih podjetij, ki so nastala v Mariboru od leta 1919. do 1935.

Leta 1919. je bilo ustanovljeno podjetje Vilko Weixl, knjigoveštvo na tovarniški način v Jurčičevi ulici; razpolaga z 19 stroji.

Leta 1920. je bila povečana prejšnja milarna Bros v tvornico Zlatorog, ki izdeluje v Klavniški ulici milo, glicer in ter zobno pasto; kapaciteta 300 vagonov mila in 10 vagonov glicerina letno; uradnikov je 27, delavcev 56. Istega leta se je ustanovila tvrdka Vesnaver, parna žaga in lesna industrija, ki je obratovala na Meljski cesti. Obrtna pravica se je izbrisala leta 1936.

Leta 1921. je nastala lesna industrija Drava d. d. na Meljski cesti.

Leta 1922. se je ustanovilo industrijsko podjetje Dragotin Roglič, ki izdeluje vse vrste obutev na tovarniški način in obratuje sedaj v tovarni, zgrajeni leta 1935. v Cankarjevi ulici. Ima kapaciteto 10.000 parov letno, zaposluje 50 delavcev ter dela s 15 stroji. Istočasno ustanovljena tvrdka »Unio«, tovarna kemično tehničnih izdelkov v Trstenjakovi ulici, izdeluje zlasti kremo za čevlje, muholovce in dietetične izdelke. Leta 1922. je bila ustanovljena v Mariboru prva tekstilna tovarna, in sicer mehanična tkalnica in apretura *Doctor in drug*, ki se je etabliirala pri Koroškem kolodvoru. Izdeluje bombažno predivo in bombažno tkanino; letna kapaciteta znaša 4.000.000 metrov tkanin in 1.500.000 kg prediva; uradništva in delavstva ima 1000, tkalnih strojev 500 in 15.000 vreten za predilnico.

Leta 1923. se je ustanovila na Koroški cesti »Volta«, tovarna za izdelovanje električnih žarnic in svetilk, ki je pogorela in prenehala leta 1926.

Leta 1924. je nastala v Meljskem okraju ob Dravi Mariborska tekstilna tovarna. Izdeluje surov molino, razna platna, flanele, baržune in vse vrste tiskanih izdelkov iz umetne svile. Kapaciteta doseže 6.000.000 metrov, uradništva je 20, delavcev 400. Leta 1924. se je tudi ustanovila ob Tržiški cesti in Linhartovi ulici predilnica bombaža in mehanična tkalnica *E. Zelenka in Comp.* Izdeluje predivo za industrijo in raznovrstno tekstilno blago; kapaciteta je 600.000 kg prediva in 2.000.000 metrov blaga; ima 10 uradnikov in do 500 delavcev, 250 statev in 8500 vreten. Iz leta 1924. je tudi »Zora«, tvornica perila in obleke na Ruški cesti, ki izdeluje trikotožo. Kapaciteta je 80 ducatov dnevno, uradništva je 7, delavcev 80, strojev 120.

Isto leto je rojstno leto Mariborske livarne in tvornice kovin *J. Pengg*, ki je nastala v Melju. Izdeluje medeninate, bronaste, bakrene in aluminijaste odlitke in izdelke, uteži, kotličke in vlečeno medenino. Letna produkcija doseže 30 vagonov, ki se pa more 3 krat povečati. Uradnikov ima 6, delavcev pa 40.

Leta 1926. je ustanovljena tekstilna industrija *J. Hutter in drug*, tovarna klotov in silkov in tovarna hlačevine. Izdeluje hlačevino, klot, silk itd. Kapaciteta tovarne je 5.000.000 metrov, uradništva ima 28, delavcev 1100; statev ima 540, 14.338 vreten za predilnico in 3000 vreten za sukančenje s pripadajočimi stroji. Istočasno 1926 je zrasla na prostorih bivše dragonske vojašnice v Jezdarski ulici tekstilna industrija Ivan Braun, ki jo je pa leta 1931. prevzel *August Ehrlich*. Podjetje ima predilnico, tkalnico in tovarno vate ter izdeluje tkanine iz bombažnega prediva, razne vrste vigogne-prediva ter odejno in konfekcijsko vato. Kapaciteta 2.000.000 metrov tkanin, 700.000 kg prediva in 350.000 kg vate. Leta 1926. se je organizirala tovarna ogledal in brušenega stekla »Kristal« d. d. na Koroški cesti. Kapaciteta je 4000 m² obdelanega stekla na leto.

Prihodnje leto 1927. se je ustanovila v Mlinski ulici tvrdka *Karl Thoma*, mehanična tovarna svilenih izdelkov. Izdeluje umetno svilo, svilo za odeje, vse vrste krepov, brokate, naglavne robce, svilene podloge, razne satine in tiskano modno blago. Kapaciteta je pri 8 urnem delu 800.000 metrov, sicer tudi 1.500.000 metrov. Delavcev (z barvarno na Pobrežju) je 400. Mariborska industrija svile d. d., ustanovljena leta 1935. v Mlinski ulici, producira svilene izdelke za tvrdko Thoma.

Leta 1928. se je ustanovila v Rajčevi ulici kartonažna tovarna »Hergo« (Hergouth Franc). Predela okoli 10 vagonov lepenke v kartonažne izdelke in ima 32 nameščenecv in delavcev.

Leta 1930. je nastala v Klavniški ulici Prva mariborska tovarna pletenin (Reichmann Ivan).

Leta 1931. je nastala na Meljski cesti tovarna pletenin »Jugoekla« (Franc in Romana Škof). Izdeluje razne pletenine in zaposluje 4 uradnike ter 65 delavcev. Istega leta

je začelo izdelovati Jugoslovansko P. Beiersdorf & Co. kozmetične in kemično tehnične predmete.

Od leta 1932. dalje pa se je zgradilo kot zaključek nove industrijske četrti v Melju pod Meljskim hribom kompleks »Jugosvila«, d. z o. z., ki je povezana s firmama »Jugotekstil«, d. z o. z. in tekstilno tovarno Marko Rosner. »Jugosvila« izdeluje svilene izdelke ter ima kapaciteto 400.000 metrov letno, 10 uradnikov in 100 delavcev. »Jugotekstil« izdeluje bombažne tkanine (flanele, barhente, šifon, batist, gradl, popelin itd.), uradništva je 15, delavcev 250, strojev 200. Tekstilna tovarna Marko Rosner izdeluje bombažno blago in hlačevino, ima 20 uradnikov in 400 delavcev ter 300 tkalnih strojev.

Razvoj povojnega tiskarništva kaže modernizacija Tiskarne sv. Cirila, Ljudske in Mariborske tiskarne ter nastanek Podravske tiskarne (prej »Ažbe«) in tiskarne Hinko Sax.

Omeniti bi bilo dalje novi tvrdki *Močivnik in drug* ter *Pavel Kunstek*, d. z o. z., ki izdelujeta ovratnike in perilo.

Podjetje *Anton Tavčar* v Jurčičevi ulici 3 se je razvilo v mesno industrijo. Pomemben pojav v mesni stroki je sodobno opremljena prodajalna mesne tovarne Josipa Benka iz Murske Sobote; prevzela je stare trgovske prostore na oglu Glavnega trga in Gosposke ulice.

Radi večje popolnosti navajam še ustanovitev industrijskih obratov v okoliških občinah, ki so v neposredni bližini mesta Maribora. Tezno je dobilo leta 1919. metalurgično industrijo »Kovina«, kasneje tovarno »Teksta«, ki izdeluje razne tekstilne izdelke, trakove, čipke in slično. Na Pobrežju je nastala mehanična tkalnica *Stern Hugo in Comp.*, v Studencih tekstilni obrat *Stanka Břena*, v Radvanju je zrasla »Mariborska tovarna svile«, v Limbušu tekstilna industrija *Klein*, v Košakah pa se je ustanovila tovarna svile »Atama«.

Za gospodarski napredek in za propagando Maribora važno ustanovo smo dobili leta 1932., ko je prvič organiziral svoje razstave »Mariborski teden«, ki je odslej vsako leto v mesecu avgustu priredil revijo gospodarske produkcije v Mariboru in njegovem okolišu. Leta 1932. je bilo na Mariborskem tednu 69 razstavljalcev, leta 1933. je naraslo njih število na 172, leta 1934. na 197, leta 1935. pa se je število pomnožilo na 368. V tem letu je priredil Mariborski teden 15 posebnih razstav; najznačilnejše so bile tekstilna, obrtna, tujskoprometna in vinska razstava.

Če hočemo zaključno podati karakteristiko razvoja opisanih gospodarskih panog, moramo ugotoviti, da kaže rokodelska obrt radi naraščajoče industrializacije v splošnem nazadovanje. Rokodelstvo pa se vzdržuje s poglobljenim kvalitetnim delom ter možnostjo individualne usluge konsumentu. Trgovinske obrti znatno občutijo, da je veleindustrija organizirala svoje lastne prodajalne. Občuten je za trgovino vpliv nabavnega združništva. Možnost napredka ima ob pravilni organizaciji sadna eksportna trgovina, ki si je izbrala za središče baš Maribor. Ker je pričakovati povečanega tujskega prometa, si morejo gostinska podjetja obetati uspešen razvoj.

Za ustanovitev in napredek industrije je odločilnega pomena državna gospodarska in carinska politika, saj obsega njeno eksportno področje vso državo. Za nadaljnjo izgradnjo mariborske industrije posebej bo pa važno, kako bodo pristojna oblastva ocenjevala navedbe, da ima Maribor iz državnih interesov preveč periferno lego za nove obrate in kar povzroča pospeševanje novih tovarn v središču države in nastopanje proti nadaljnji industrializaciji Maribora.

FRANCESCO ROBBA

DR. ANTON VODNIK

Arhivalna študija.

(Nadaljevanje)

Dne 8. avg. 1739 je predložil Robba magistratu račun v znesku 64 gld. 27 kr. 2 vin. za dobavo kamenitih plošč za utrdbo pred vicedomskimi vrati, oz. kapucinskim samostanom.¹⁵⁵ Denar je prejel 11. avg. istega leta.¹⁵⁶

Dne 12. jan. 1740 sta vložila Robba in njegova žena Ana Marija pri mestnem sodišču zadolžnico, glasečo se na 400 gld., katere jima je posodil grof Jurij Sigmund pl. Liechtenberg, s prošnjo, da naj se ista zabeleži v zemljiški knjigi.¹⁵⁷

Dne 30. jan. istega leta je tožil Matija Christian pri mestnem sodišču Robbo kot zapuščinskega oskrbnika po Misleju zaradi dolga 75 gld. 27 kr., in sicer na podlagi zadolžnice z dne 25. avg. 1711, od pokojnega Misleja izdane pokojnemu Wornusu. M. Christian zastopa opatici, oz. samostana v Škofji Loki in Ljubljani, odnosno dve redovnici, rojeni Wornus, kot dedinji zapuščine po M. Wornusu. Christian je zahteval, naj mu Robba plača s 6% obrestmi v teku 8 dni, sicer bo rubežen.¹⁵⁸ Dne 11. marca je zahteval, naj plača v treh dneh,¹⁵⁹ dne 11. maja, da mora plačati še isti dan.¹⁶⁰ Dne 20. julija je prosil Robba pri mestnem sodišču, da se določi narok glede zaslišanja v tej zadevi, medtem pa naj se vse zahteve suspendirajo. Sodišče določi 8. avgust.¹⁶¹ Dne 13. avg. je prosil Christian pri mestnem sodišču za obnovitveni narok v isti zadevi. Sodišče določi 9. sept.¹⁶² Dne 17. sept. je Christian ponovno prosil za obnovitveni narok. Sodišče določi 7. nov.¹⁶³ Dne 7. nov. se je vršila razprava, pri kateri je sodišče sklenilo, da stopi odlok z dne 11. maja v veljavo.¹⁶⁴ Dne 16. nov. je zahteval Christian, da mu plača Robba v 14 dneh, sicer bo rubežen. Sodišče izda tozadevni nalog.¹⁶⁵ Dne 19. jan. 1741 je sodišče sklenilo, da mora Robba tožitelju dolg 75 gld. 27 kr. s 6% obrestmi plačati takoj, če ne, bo rubežen.¹⁶⁶ Dne 26. jan. je prosil Robba pri sodišču za narok glede terjatve in da naj se medtem vse druge zahteve suspendi-

rajo. Sodišče določi 27. febr.¹⁶⁷ Dne 16. febr. se je Christian v isti zadevi obrnil na sodišče, ki ga je opozorilo na sklep z dne 26. jan.¹⁶⁸ Dne 10. marca je prosil Christian za obnovitveni rok, ki ga je sodišče določilo na 24. marec.¹⁶⁹ Prav tako je prosil za obnovitveni narok dne 28. marca. Sodišče ga je določilo na 21. april.¹⁷⁰ Pri razpravi, ki je sledila, je Robba ugovarjal, da znaša dolg radi pobotanja samo še 66 gld. 52 kr. Christian ugovarja, da kompenzacija tu ni dopustna, ker Mislejeva terjatev ni likvidna, in ker je zadolžnica datirana 25. avg. 1711, protipostavka pa je od 2. dec. Sodišče sklene, da je dekret od 19. jan. lahko izvršljiv. Robba apelira, apelacija se sprejme.¹⁷¹ Pravda se je nadaljevala. Dne 15. aprila 1744 je tožil Andrej Radesskhini, ki je postal medtem blagajnik in pravni zastopnik Wornusovih dedičev, pri mestnem sodišču Robbo, da mora takoj plačati dolg 75 gld. 27 kr. s 6% obrestmi, sicer bo rubežen. Sodišče je izdalo Robbi tozadevni nalog.¹⁷² Dne 6. avg. je nastopil Radesskhini pri sodišču v isti zadevi proti Robbi. Sklep sodišča se je glasil: ker se Robba ni brigal, da bi izvršil dane mu náloge in tožitelju plačal dolžno vsoto, zato naroča sodišče mestnemu sodniku Jožefu Hueberju, da izvrši eksekucijo za prosilca.¹⁷³

Dne 6. marca 1742 je tožil Robba pri mestnem sodišču zidarskega mojstra Candida Zullianija na plačilo dolga v znesku 147 gld. s 5% obrestmi, v 14 dneh, in sicer na podlagi zadolžnice od 31. jan. 1742.¹⁷⁴ Dne 2. aprila je prosil Robba za obnovitveni narok v isti zadevi. Sodišče določi 27. april.¹⁷⁵ Dne 27. aprila je bil Zulliani zamudno obsojen na plačilo.¹⁷⁶ Dne 12. maja Robba zahteva, da mu

¹⁶⁷ l. c., p. 16.

¹⁶⁸ l. c., p. 24.

¹⁶⁹ l. c., p. 38.

¹⁷⁰ l. c., p. 45.

¹⁷¹ l. c., p. 63—64.

¹⁷² l. c. 1744, p. 55.

¹⁷³ l. c., p. 105.

¹⁷⁴ l. c. 1742, p. 63—64. Candido Zulliani, stavbar, je bil od l. 1735. ljubljanski meščan. Zidal je trnovsko cerkev v Ljubljani l. 1753., l. 1748. je napravil načrt za vojašnico pri sv. Petru, l. 1754. je pa priredil tamkajšnji lazaret za vojašnico. Za nameravano novo gledališče je izdelal l. 1756. model. Izvršitev se mu ni poverila. L. 1763. je izgotovil proračun za povišanje smleške graščine na II. nadstropje. (l. c., p. 7.)

¹⁷⁵ l. c., p. 81.

¹⁷⁶ l. c., p. 113—114.

¹⁵⁵ l. c. 1739, p. 113—114; mestna računska knjiga 1739.

¹⁵⁶ Mestna računska knjiga 1739.

¹⁵⁷ G. P. 1740, p. 19.

¹⁵⁸ l. c., p. 23.

¹⁵⁹ l. c., p. 47.

¹⁶⁰ l. c., p. 72.

¹⁶¹ l. c., p. 101.

¹⁶² l. c., p. 120.

¹⁶³ l. c., p. 131.

¹⁶⁴ l. c., p. 146—147.

¹⁶⁵ l. c., p. 150.

¹⁶⁶ l. c. 1741, p. 13—14.

plača Zulliani v 14 dneh, sicer bo rubežen. Sodišče izda tozadevni nalog.¹⁷⁷ Dne 26. junija zahteva Robba, da mu plača v 8 dneh,¹⁷⁸ dne 10. julija, da mu plača v treh dneh.¹⁷⁹ Dne 18. julija je prosil Zulliani, da se določi narok za sodnijsko poravnavo pri mestnem sodišču dne 27. aprila zahtevanih 147 gld. Sodišče določi 3. avgust.¹⁸⁰ Dne 7. junija 1743 je Robba zopet tožil Zullianija, da mora takoj plačati, sicer se bo izvršba brezobzirno izvršila,¹⁸¹ prav tako ga je tožil dne 26. nov. 1743,¹⁸² 28. aprila 1744¹⁸³ in dne 16. aprila 1745.¹⁸⁴

Dne 15. okt. 1742 se je Robba obrnil do mestnega sodišča v naslednji zadevi: Uršula Toffant, kot dedinja po svojem pokojnem možu Mihaelu Toffantu, je trdila ustmeno pred mestnim sodnikom, da je bil Robba njenemu pokojnemu možu dolžan 50 gld. Zato Robba prosi mestnega sodnika, naj ga zasliši, ker »nihče ne more biti obsojen, ne da bi bil zaslišan«. Dotlej pa naj se izvršba ustavi. Sklep je vseboval naročilo mestnemu sodniku Volusiusu, naj Robbo nemudoma, kakor ta zahteva, zasliši in dotlej vsak nadaljnji nalog ali izvršbo ustavi.¹⁸⁵ S sklepom sodišča dne 13. dec. 1742 bi bil moral Robba deponirati pri sodišču 50 gld.¹⁸⁶ Zato je Robba dne 15. dec. prosil pri sodišču za narok zaradi ugovora. Sodišče je določilo 11. jan. 1743.¹⁸⁷ Pri razpravi dne 11. jan. 1743 je Uršula vd. Toffant izvajala tole: Robba je bil njenemu možu dolžan 100 gld. Zato je Robba zastavil srebrnino in poslal pozneje na račun 50 gld. Nekaj dni nato je njej sporočil, naj mu prinese srebrnino, da ji bo plačal ostanek. Ko jo je prinesla, je dejal, naj pride čez nekaj dni, potem da ji bo plačal. Medtem je pustila srebrnino pri njem. Ko je čez nekaj časa prišla, ni dobila ne enega ne drugega. Nato je tožila pri mestnem sodišču in dosegla sodbo (13. dec. 1742), da naj Robba ali srebrnino deponira pri sodišču ali plača. Robba je ugovarjal, da bi ga ne smelo mestno sodišče obsoditi za več kakor 30 gld., dalje je zanikal, da bi bil Uršuli Toffant qua Uršuli Toffant česa dolžan. Sodišče potrdi sodbo prve instance z dne 13. dec. 1742. Robba apelira, apelacija se ne pripusti.¹⁸⁶ Dne 14. jan.

je prosil Robba za narok glede sodbe, da mora zastavljeno srebrnino v treh dneh deponirati ali plačati 50 gld. in predlagal, naj se medtem vse nadaljnje zahteve suspendirajo. Sodišče je določilo 22. jan.¹⁸⁸ Dne 16. jan. je prosila Uršula Toffant, naj se na 22. jan. določeni narok preloži na 21. jan.¹⁸⁹ Pri razpravi dne 21. jan. je Robba uveljavljal ugovor nepristojnega tožitelja — da ga ona ni upravičena tožiti na plačilo dolga, ki ga je dolgoval njenemu možu, ker ni ugotovljeno, da je ona dedinja. Oporoke ni bilo in živi tudi še sestra pokojnika - zapustnika. Uršula Toffant pa se je sklicevala na to, da je Robba 50 gld. njej že plačal in zastavil srebrnino pri njej ter da uveljavlja prepozno ta ugovor. Sklep sodišča je Robbovemu ugovoru vendar v toliko ugodil, da je moral v treh dneh pri sodišču deponirati zastavni predmet, oz. dolžno vsoto, ne je pa njej osebno izplačati.¹⁹⁰ Dne 24. jan. je prosil Robba za narok glede sodbe z dne 21. jan. 1743. Sodišče določi 8. marec.¹⁹¹

Dne 26. sept. 1742 je predložil Robba magistratu račun v znesku 24 gld. za dobavo kamenitih plošč pri utrdbi pred kapucinskim samostanom.¹⁹²

Dne 4. julija 1743 je sklenil Robba s Franciškom Jakobom Ranilovičem, mestnim blagajnikom, pogodbo glede novega kamenitega vodnjaka pred mestno hišo s pridržkom, da jo magistrat odobri. Pogodba obsega naslednje točke:

1. Se zavezuje Robba, da postavi na istem kraju pred mestno hišo, kjer stoji sedaj stari vodnjak, novega, in sicer bazen iz navadnega marmorja, tri figure z njih znaki v naravni človeški velikosti, visoke 5 čevljev, postamente iz genoveškega marmorja, naposled pa obelisk iz rdečega domačega marmorja, brez krogle na vrhu in brez podstavka visok 20 čevljev — vse po priloženem načrtu in določeni meri. Vodnjak bo s postamentom vred visok 35 čevljev in širok 18 čevljev. Robba oskrbi tudi kamenite stopnice in nove ogelne kamne. Vse pa mora biti iz trdega kamna. Kroglo na vrhu obeliska in tri vodne cevi preskrbi blagajnik sam.

2. Se zavezuje blagajnik, da bo Robbi za novi, po načrtu izdelani vodnjak izplačal 2400 gld. in sicer proti pobotnici 600 gld. takoj, drugo v obrokih: dne 5. jan. 1744. leta 450 gld., 5. julija 1744. leta 450 gld., 5. jan. 1745. leta 450 gld., poslednji obrok 450 gld. pa po končanem delu. Robbovo delo pa mora ustrezati obrokom.

¹⁸⁸ G. P. od 8. julija 1740 do 3. dec. 1750.

¹⁸⁹ l. c.

¹⁹⁰ l. c.

¹⁹¹ G. P. 1743, p. 20—21.

¹⁹² l. c. 1742, p. 242; Mestna računska knjiga 1742.

¹⁷⁷ l. c., p. 125—126.

¹⁷⁸ l. c., p. 158—159.

¹⁷⁹ l. c., p. 169—170.

¹⁸⁰ l. c., p. 175.

¹⁸¹ l. c. 1743, p. 106.

¹⁸² l. c., p. 220.

¹⁸³ l. c. 1744, p. 61.

¹⁸⁴ l. c. 1745, p. 133—134.

¹⁸⁵ l. c. 1742, p. 263.

¹⁸⁶ l. c. 1743, p. 7—8.

¹⁸⁷ l. c. 1742, p. 304.

3. Je dolžan Robba preskrbeti sam na svoje stroške vse za delo potrebne zidarje, delavce, apno, železo, svinec, vsakovrstne odre, vrvi, skratka vse, kar je za delo potrebno.

4. Obljubuje blagajnik v imenu magistrata, da mu preskrbi o sv. Jakobu izpraznjeno mesto v svetu 24 zunanjih svetovalcev, da bo postavil vodovodne cevi in napeljal vodo v vodnjak in da bo prevzeto delo izgotovil s posebno pridnostjo ter v dogovorjenem času.

5. Pogodba naj se predloži magistratu, da jo odobri, in vicedomu, da jo potrdi.

Vse pa zvesto in brez varanja ter s poroštvom »Landschadenbunda« za Kranjsko.

Dne 8. julija je magistrat pogodbo odobril in potrdil.¹⁹³

Dne 9. julija 1743 je prejel Robba prvi obrok 600 gld.,¹⁹⁴ drugega 18. febr. 1744,¹⁹⁵ tretjega 15. dec. 1744,¹⁹⁶ četrtega 13. junija 1747,¹⁹⁷ petega in zadnjega 5. okt. 1747.¹⁹⁸

Dne 25. julija, o sv. Jakobu l. 1743. je bil Robba sprejet v zunanji svet.¹⁹⁹

Kakor vidimo na podlagi izplačevanja obrokov, Robbovo delo ni ustrezalo obrokom, določenim v pogodbi, marveč se je zavlačevalo. Med tretjim in četrtem izplačanim obrokom je presledek dveh in pol let, dočim je bil v pogodbi določen samo na pol leta, tako da bi morala biti četrta — predzadnja — in zadnji obrok izplačana že l. 1745. in bi temu primerno moralo biti tudi delo dovršeno istega leta. Toda tudi l. 1747., ko je prejel Robba zadnji obrok na račun pogodbene vsote, vodnjak še ni bil postavljen. Ker je Robba stroške pre nizko kalkuliral, je prišel v denarne stiske, varal se je tudi glede obsega dela, poleg tega ga je l. 1745. doletela nesreča, da se je na transportu iz Benetk v Trst potopil za vodnjak naročeni marmor.

Dne 7. okt. 1745 je Robba v tej zadevi poročal magistratu tole:

Beli genoveški marmor, obstoječ iz treh kosov, ki ga je bil on kupil v Benetkah, se je vozil iz Benetk proti Trstu. Približno eno uro pred Trstom je nastal na morju vihar in se je ladja razbila. Delavci so se komaj rešili v pripravljen čoln, krmar pa se je, ko je hotel rešiti svojega sedem-

letnega sinčka, z ladjo vred potopil. Radi te nesreče je Robba utrpel škodo 83 cekinov, kot kaže priloga A in B, in sicer brez izdatkov za dvakratno potovanje, ki ga je bil zaradi vojne zastonj napravil.

Ker bi sicer ne mogel izvršiti tozadevno sklenjene pogodbe, zlasti pa, ker tukajšnje ljudstvo in posebno še magistrat po navadi dobrohotno in očetovsko sklepa pogodbe — zato upa, da bodo gospodje usmiljeni in ga ne bodo skušali pahniti v nesrečo, marveč da bodo škodo, ki se je bila zgodila brez njegove krivde, ugodno presodili in nadomestili s primerno dobavo mestnega računskega urada, da bo tako mogel delo pospešiti in ga kar najbolj umetniško dovršiti.

Magistrat je odločil: Kakor hitro bo prišlo iz Benetk poročilo, da je za omenjeno delo potrebni marmor na mestu, naj se izplača prosilcu za prevzem tega marmorja proti potrdilu 83 efektivnih cekinov, ne da bi se mu ta znesek odtrgal od pogodbene vsote.²⁰⁰

V smislu tega odloka je prejel Robba 83 efektivnih cekinov — 352 gld. 45 kr. — dne 20. dec. 1746,^{201a} dalje je prejel, ker se je bil marmor med tem podražil, še 22 cekinov — 97 gld. 6 kr.^{201b}

Dne 27. julija 1745 je prosil Robba magistrat, da mu dovoli zamenjati njegovo njivo z njivo pokojnega g. Zauna pod števil. 9. Magistrat mu dovoli.²⁰²

Dne 31. avg. 1745 je prejel Robba od magistrata 200 gld. za delo v kapeli sv. Jurija (sedaj Marijini) v ljubljanski stolnici, in sicer pri oltarju Matere božje. Robba je tlakoval kapelo z rdečimi, belimi in črnimi marmornatimi ploščami, napravil stopnico iz črnega marmorja pri vhodu v kapelo in stopnice iz rdečega marmorja pri oltarju, obložil predelo oltarja z rdečim, belim in črnim marmorjem, na sredi kapele pa je napravil pokrov grobnici, namenjeni ubožnim meščanom, iz črnega marmorja in ga okrasil z vložnimi simboli smrti iz belega marmorja. Na sredi pokrova je mrtvaška glava, na straneh pa prekrizane mrtvaške kosti. Pokrov nosi letnico 1744.²⁰³ Grobnica je še danes na istem mestu.

Dne 19. okt. 1745 je prejel Robba 67 gld. za dobavo kamenitih plošč za utrdbo pred vicedomskimi vrati.²⁰⁴

¹⁹³ Letopis Matice Slov. 1885, p. 216 sl.; DS, 1902, p. 732—733.

¹⁹⁴ Pobotnica v ljubljanskem mag. arh.

¹⁹⁵ Pobotnica istotam.

¹⁹⁶ „ „

¹⁹⁷ „ „

¹⁹⁸ Pobotnica istotam.

¹⁹⁹ G. P. 1743, p. 130.

²⁰⁰ l. c. 1745, p. 296—297; Akt v ljubljanskem mag. arh.

^{201a} a) Pobotnica v lj. mag. arh.;

^{201b} b) Mestna računska knjiga 1746, p. 39.

²⁰² G. P. 1745, p. 230.

²⁰³ l. c., p. 272—273; Mest. rač. knjiga 1745, p. 77; račun in pobotnica v lj. mag. arh.

²⁰⁴ G. P. 1745, p. 303; račun in pobotnica v lj. mag. arh.

(Dalje prihodnjič.)

PREBIVALSTVO MESTA LJUBLJANE V SREDNEM VEKU PO SVOJIM IMENIH IN PRIIMKIH

J O S I P M A Č E K

Kdaj je nastala naselbina v Ljubljani, se radi pomanjkanja virov ne more točno ugotoviti. Prvič se pojavlja ime Ljubljane v virih l. 1144., in sicer nemško »Laibach«¹, dve leti pozneje pa se pojavi slovensko ime »Luwigana« (Lubigana).² L. 1220. se omenja »palacium«³ (nemško Pfalz, to je tisti del, ki se vidi s Kongresnega trga), l. 1256. se omenja »castrum capitale Laybach« Ulrika Koroškega,⁴ l. 1260. pa kot »civitas«.⁵ Pet let pozneje se pojavijo prva imena ljubljanskih meščanov »Otto et Gyselbertus cives de Laibaco«.⁶

Kakšno je bilo ljubljansko prebivalstvo v srednjem veku po svoji narodnosti, poklicu in veri, se more vsaj v majhni meri ugotoviti iz imen ljubljanskih prebivalcev, kakor se nam javljajo v listinah. Vsa ta imena sem zbral iz listin, do katerih sem mogel priti in jih dodajam na koncu po abecednem redu.

Sicer se iz imen samih ne more točno ugotoviti narodnost, veliko nam pa koristijo, ker nimamo drugih virov na razpolago. Nekatera imena ljubljanskih prebivalcev nam pa izrecno povedo, odkod so prišli in zato lahko sklepamo na njihovo narodnost. Taka imena so na primer: Andrej iz Benetk, Frančišek iz Kočevja, Gregor iz Kamnika, Hanns von Nassenberg, Hanns von Reicheneg, Hanns Summreker (Summreck, kraj na nem. Koroškem, prišel je torej iz Koroške), Henricus de Oppavia (prišel iz Opave v Šleziji), Herchlinus de Pilchgracz (prišel iz Polhovega gradca), Johann de Ferentino (Ferentino, mesto v srednji Italiji), Johann der Schwabe (Nemec s švabskega), Leonard iz Kamnika, Lienhart Meminger (iz Memingena na Nemškem), Paull Lustaller (iz Dola: pomeni, da je prišel iz Dola ali pa, da se imenuje po gradu v Dolu), Paul Glogowitzer (iz Blagovice), Paul Heyman von Lak (iz Škofje Loke), Štefan Graczer (prišel iz Gradca, vprašanje iz katerega?), Vrban s Koroškega, Wolbank iz Gorice in še mnogo drugih.

Sama krstna imena, katerih je tudi mnogo, nam pa ničesar ne povedo. Najbolj pogosta so: Friderik, Henrik, Jurij, Ludvik, Mihael, Pavel, Peter, Primož itd. Iz teh splošno krščanskih imen ne moremo sklepati na narodnost. Tudi če se kdo imenuje z imenom, ki je v navadi na Nemškem, n. pr. Friderik, Marquart, Ortholf, še ne moremo trditi, da je nosilec tega imena res Nemec. Edino, če so nam ohranjena slovenska narodna imena, lahko sklepamo na slovensko narodnost, n. pr. Lubetze (Lubec).

Več kot sama imena nam pa povedo priimki. Ti se začno javljati pri ljubljanskih prebivalcih v začetku 14. stoletja, na kmetih se pojavijo pozneje, zlasti v dobi reformacije. Priimki ljubljanskih prebivalcev so nemški, slovenski in italijanski. Nemški priimki so: Höltzel, Lempel, Rauber, Rauch, Schürstab, Staybacher, Turner in drugi.

Slovenski priimki so: Chudemissel (Hudemisel), Kollientz (Kolenc), Mlagker (Mlakar), Pessecz (Pešec), Pudleger (Podlogar), Strukl (Štrukelj), Tscher-

newrch (Črničrh), Videcz (Vidic) in drugi. Italijanski priimek je n. pr. Patezoli.

Pa tudi pri določevanju narodnosti iz priimkov moramo postopati zelo previdno. Kajti vsi nemški priimki ne značijo vedno nemške narodnosti tistih, ki imajo take priimke. Tudi Slovenci so imeli nemške priimke, kakor jih mnogi imajo na pr. še danes. Bilo pa je tudi obratno, da slovenski priimki niso vedno označevali slovenske narodnosti.

Kljub pogostim nemškim imenom v listinah ne smemo misliti, da je bilo prebivalstvo v tako velikem številu nemško kot se včasih misli. Proti koncu srednjega veka se je v mesto doseljevalo vedno več ljudi z dežele, odkoder so pobegnili pred zemljiško gospodo in tu v mestu postali svobodni (»Stadtluft macht frei«).

Med priimki ljubljanskih prebivalcev najdemo močno skupino priimkov po obrti, ker je bil obrtniški stan jedro vsega ljubljanskega prebivalstva, ki se je v socialnem oziru delilo na štiri skupine: 1. meščane, ki so se najbolj bavili z obrtjo, manj s trgovino, 2. plemstvo, ki je imelo v Ljubljani svoje hiše zlasti na Novem trgu; bilo je večinoma kranjsko plemstvo, 3. duhovščino, svetno in redovno, ki je igrala važno vlogo, 4. proletariat: dninarji, hlapci, dekle, kajžarji, ki so bili brez vsakih pravic in se zato v listinah sploh ne omenjajo.

Priimki po obrti so n. pr.: Fleischhagker, Haffner, Koch, Kramer, Kursner, Maller, Mullner, Maurer, Nagelschmid, Pinter, Pogner, Scherer, Schmid, Schneider, Schreiber, Semmelpeck. Poleg teh imamo še latinizirana imena Aurifaber, Murator. Iz vseh teh priimkov vidimo, da je bil obrtniški stan v Ljubljani v vseh panogah številno zastopan. Pri nekaterih imenih ljubljanskih prebivalcev je še poleg imena označen tudi njegov poklic in tudi tu je v velikem številu zastopan obrtniški stan. Precej zastopnikov ima krznarska obrt, katere ceh je imel svoj sedež v cerkvi sv. Janeza v Gradišču.

Toda vsak ni bil po poklicu to, za kar bi ga izdajal njegov priimek. Marsikdo je namreč priimek podedoval po očetu, a očetove obrti ni znal. Tako najdemo imena z dvojnimi priimki: Georg Smid genannt Kholauff, Jure Smid genannt Luser, Jure Smid genannt Plawecz, Jerne Smid genannt Zygeiner, Jacob Schuester genannt Weber. Kateri priimek je ostal pozneje, nam viri ne povedo.

L. 1480. se pojavi v Ljubljani priimek Krabath, ki znači najbrže Hrvata, ki je pobegnil pred Turki in se zatekel v Ljubljano.

V listinah je ohranjenih mnogo imen svetnih in redovnih duhovnikov. Mnogokrat se omenja župnik pri sv. Petru (prvič l. 1163.⁷), kaplani in vikarji raznih bratovščin, zlasti kaplani pri cerkvi sv. Janeza v Gradišču, kaplani kapele sv. Elizabete v špitalu. Proti koncu 15. stoletja, po ustanovitvi ljubljanske škofije l. 1461., se pojavijo v listinah imena višjih duhovni-

kov: škofje, kanoniki, dekani. Cerkevno središče se prenese od sv. Petra k sv. Nikolaju. Poleg svetnih duhovnikov se često omenjajo tudi redovniki. Zelo velikokrat se omenja komtur nemškega viteškega reda (prvič l. 1269.⁸). Listin nemškega viteškega reda imamo zelo mnogo ohranjenih. Nemška komenda je kot imunitetna posest v Ljubljani bila vedno v prepiru z meščani zaradi važnih medsebojnih zadev. Poleg imen nemškega viteškega reda najdemo v listinah tudi zastopnike frančiškanskega (l. 1242. prvič⁹) in avguštinskega reda (prvič l. 1340.¹⁰).

V Ljubljani so poleg vseh teh bivali tudi vicedom ali njegov namestnik ter arhidiakon Kranjske in Marke, ki je stoloval v Ljubljani pri sv. Petru. Uradništva je bilo malo; sem lahko štejemo pisarje iz vicedomskega urada. Večkrat se pojavijo v listinah tudi imena šolnikov (scholasticus). Poleg teh so še sodniki, ki pa se ne prištevajo k uradništvu, ampak k meščanom, ker samo meščan je mogel postati mestni sodnik.

Vere so bili Ljubljanci krščanske ali židovske. Židovskih imen najdemo v listinah zelo mnogo; a iz samih židovskih imen še ne moremo sklepati na židovsko pokolenje nosilcev takih imen. Ljudje so namreč včasih često dajali svojim otrokom svetopisemska imena iz starega zakona. Pri mnogih židovskih imenih pa je izrecno povedano, da je žid, in šele pri teh lahko trdimo, da je bil dotični žid. Tako se nam javljajo imena: Aaron der Jude, Elias der Jude, Estier die Judinn, Eysach Fradutz der Jude, Jakl der Jude, Smoyel der Jude. Židje so se bavili predvsem z denarnimi posli, ker je bilo kristjanom prepovedano baviti se z njimi. V listinah se omenjajo velikokrat kot posojevalci denarja raznim plemičem, tako n. pr. Auerpergom, a tudi deželnim gospodom Habsburžanom so v sili posojevali denar. Habsburžani so jim zato dajali zaščito. Proti koncu 15. stoletja za cesarja Maksimilijana so izšli edikti proti židom, ki so končno l. 1515. morali zapustiti Ljubljano.¹¹

Aaron der Jude in Laibach 1369.¹²

Abraham der vischer, hišni posestnik »bei sannd Johannis Cappelln in der Vorstat ze Laibach« 1456.¹³

Adalbertus de Laibach, ministerial krške cerkve 1154.¹⁴

Agnes vdova Eberharda von Landtrops, meščana ljubljanskega; omenja se v letih 1418,¹⁵ 1430,¹⁶ 1431.¹⁷

Alber burger von Laybach, žena Agnes 1305.¹⁸

Albert genannt Pugel, žena Katharina, bürger zu Laibach 1325.¹⁹

Albert von Sand Peter, richter zu Laibach 1323,²⁰ 1325.²¹

Albert richter ze Laybach 1340.²²

Ambros Kabina, kursner und burger zu Laibach, hišni posestnik, žena Nesa 1466.²³

Ambrož kaplan ljubljanskega kapitlja 1500.²⁴

Andrej iz Benetk, frančiškanski brat — mašnik ljubljanski 1498.²⁵

Andreas Raynal clericus Laybacensis, notarius publicus 1480.²⁶

Anna vdova po Hanreichu dem Rauch, ljubljanskem meščanu, hišna posestnica in »Altenmarkht ze Laibach« 1457.²⁷

Anndre Fadiga, tzechmaister sannd Johannis Bruderschaft zu Laibach 1482,²⁸ 1492.²⁹

Anndre Fleischhagkher zu Laybach je prejel v fevd »zwo Hofstat und ain Haus mit ihren Zuegehörungen ze Laybach an dem Neumarkht« 1453.³⁰

Anndre sun Gregorj Lempel, žena Ana, bürger zu Laibach 1453.³¹

Anndre Osternekh, žena Vrsana, prejela v fevd »ain Haus vnd Hofstat bei sannd Johannis« 1453.³²

Anndre Osterkch (Osternykg) tzechmaister sannd Johannis Bruderschaft zu Laibach 1482,³³ 1492.³⁴

Anndre Pogner (maister) purger ze Laybach 1414.³⁵

Anndre Preschitz bürger zu Laibach 1429.³⁶

Anndre Samogoy burger zu Laybach, žena Cathrein 1432.³⁷

Anndre Schmidt, burger zu Laybach; Gera, Dorothea, Margreth hčere; Ambros sin; prejeli v fevd »ain halbe Hofstat mit Ir Zuegehörung bei sandt Johannis« 1453.³⁸

Apfalter capitaneus civitatis Labacensis 1440.³⁹

Arnoldus de Laibach, ministerial vojvode Hermana Koroškega 1161,⁴⁰ 1162.⁴¹

Avguštin Merkel ljubljanski meščan in najemnik kopaljšča.⁴²

Baltasar Posch burger ze Laybach 1453.⁴³

Benedikt iz Ljubljane, frančiškanski brat - mašnik 1499.⁴⁴

Bernard duhovnik, sin Ruperta iz Ljubljane 1349.⁴⁵

Blas Schneider, hišni posestnik v Ljubljani 1453.⁴⁶

Burchardus, frater domus theutonicorum in Laybaco 1269.⁴⁷

Burdelinus (dominus), castellanus de Laybaco 1269.⁴⁸

Caspar burger zu Laibach, žena Margret, posestnik 1465.⁴⁹

Caspar Krabath, burger und geschwerner des Rats zu Laibach; omenja se v letih: 1480,⁵⁰ 1484,⁵¹ 1487,⁵² 1492;⁵³ l. 1490.⁵⁴ se omenja kot mestni sodnik.

Casper Melcz, burger zu Laybach, žena Elena, hči Jorga Hewne-ja 1453;⁵⁵ l. 1456.⁵⁶ je bil verweser zu Laybach.

Casper Pest, hišni posestnik v Ljubljani 1453.⁵⁷

Casper Schmidt, hišni posestnik v Ljubljani 1453.⁵⁸

Chlemen der Pudleger 1339.⁵⁹

Christian Mlagker, bürger zu Laibach 1418,⁶⁰ 1450.⁶¹

Christina, hišna posestnica v Ljubljani, žena pokojnega Veytta Perl-a 1453.⁶²

Christoforus Rauber episcopus Laybacensis 1493,⁶³ 1499.⁶⁴

Chunrat genannt Chrambach von Laybach 1323.⁶⁵

Chunradus, frater domus Laybacensis de ordine Augustiniensium 1320.⁶⁶

Chunradus de Pirpoum 1254,⁶⁷ 1264.⁶⁸

Chunradus frater dictus de Zwetel sacerdos des deutschen Ordens ze Laybach 1301.⁶⁹

Conradus de Hic sodnik ljubljanski 1328.⁷⁰

Conradus Hölczel comentewr zu Laybach 1473.⁷¹

Conrad Vatt, burger zu Laybach 1453.⁷²

Crisman purger zwo Laibach, njegov brat Peter Slawecz 1487.⁷³

Dankwartten der Zellenperger, mlinar »ze Poelan auf der Laybach« 1364.⁷⁴

Dietricus, commendator fratrum domus theutonicorum in Laybaco 1269.⁷⁵

Ditricus, iudex in Laybaco 1301.⁷⁶

Dominicus, burger von Laybach 1305.⁷⁷

Eberhardus Pudloger, civis civitatis Laybacensis; omenja se v letih: 1305,⁷⁸ 1306,⁷⁹ 1317,⁸⁰ 1319.⁸¹

Eberhart Kollientz, richter zu Laibach 1301,⁸² 1304;⁸³ l. 1305.⁸⁴ samo ,burger von Laybach'.

Eberhart von Landtropp, burger zu Laybach; omenja se v letih: 1397,⁸⁵ 1403,⁸⁶ 1406,⁸⁷ 1412,⁸⁸ 1416.⁸⁹
 Elias der Jude, Fradutzov brat 1350,⁹⁰ 1353,⁹¹ 1368.⁹²
 Elza Thomas Sovester von Laibach 1313.⁹³
 Erasem Petschacher, burger zu Laybach 1481;⁹⁴ l. 1482⁹⁵ kot „geschworne des Rats zu Laybach“.
 Erhart Schürstab, burger ze Laybach 1460.⁹⁶
 Errenst, pharer cze Laibach 1436.⁹⁷
 Estier die Judinn von Laibach 1369.⁹⁸
 Eysach (Eisak) der Jude von Laibach; omenja se v letih: 1353,⁹⁹ 1356,¹⁰⁰ 1366,¹⁰¹ 1369.¹⁰²
 Fatiga Schmidt, hišni posestnik v Ljubljani 1453.¹⁰³
 Florijan iz Ljubljane, duhovni pomočnik v Tuhinju 1330.¹⁰⁴
 Fradutz der Jude in Laibach 1350,¹⁰⁵ 1353,¹⁰⁶ 1356,¹⁰⁷ 1366,¹⁰⁸ 1368.¹⁰⁹
 Franchot der purger ze Laibach 1297,¹¹⁰ 1301,¹¹¹ 1305,¹¹² 1306,¹¹³ l. 1307¹¹⁴ richter tze Laibach.
 Francutt, mož Margrethe von Laibach 1308.¹¹⁵
 Franciscus, frater des Deutschordens zu Laibach 1300.¹¹⁶
 Franciscus de Tayabobus de Emona 1450.¹¹⁷
 Franco, iudex tunc civitatis Laybacensis 1295.¹¹⁸
 Frančišek imenovan Franklin, duhovnik iz Ljubljane 1330.¹¹⁹
 Frančišek iz Kočevja, frančiškanski brat v Ljubljani 1498.¹²⁰
 Frančišek iz Ljubljane, župnik v Št. Vidu nad Ljubljano 1332.¹²¹
 Frančišek, sin Volbanka iz Ljubljane, mašnik v Ogleju 1497.¹²²
 Franuk burger zu Laybach 1492.¹²³
 Frenczel von Laybach 1359.¹²⁴
 Fridericus, frater prius domus Laybacensis de ordine Augustiniensium 1320.¹²⁵
 Fridericus notarius in Laybaco 1322.¹²⁶
 Fridrich Gannser, bürger zu Laybach 1431;¹²⁷ Fr. Ganns zu den zeiten landschran und gegenschreiber ze Laybach 1430,¹²⁸ 1433.¹²⁹
 Fridreich Staybacher, comentwer des teutzshaus ze Laybach 1337,¹³⁰ 1339.¹³¹
 Fridrich der statrichter zu Laibach 1363.¹³²
 Frydreich, pruder des teutzen Haus 1354.¹³³
 Gabrijel, gvardijan ljubljanskega frančiškanskega samostana 1500.¹³⁴
 Gebhard de Laybaco, archidiaconus Carniole et Marchie 1351.¹³⁵
 Georg der Chololcz, purger zu Laybach 1375.¹³⁶
 Georg Smid zugenannt Kholauß prejel v fevd »ain Hofstat« 1453.¹³⁷
 Georius, capllanus capelle Beate virginis Marie hospitalis in Laibaco 1446.¹³⁸
 Gersa, vdova ljubljanskega meščana Berhtolda Muratorja; Stephan, Nicolaus sinova; Perka, Margareta hčerki; 1317.¹³⁹
 Görg von sand Veyd, purger ze Laybach, žena Dymot 1376.¹⁴⁰
 Gorradus, frater sacerdos de domo theutonicorum in Laybaco 1300.¹⁴¹
 Goryg de Orlona, bürger zu Laibach, žena Katharina 1367.¹⁴²
 Gotefridus de Pierpoum 1252.¹⁴³
 Gregor iz Kamnika, ljubljanski frančiškanski brat - mašnik 1499.¹⁴⁴
 Gregorj Lempel, hišni posestnik v Ljubljani 1453.¹⁴⁵

Gregorij iz Ljubljane, duhovnik - župnik v Ulmiji na štajerskem 1475.¹⁴⁶
 Gregor iz Ljubljane, kaplan v Kranju 1489.¹⁴⁷
 Gregori Ostanikh je prejel v fevd »ain Haus und ain Hofstat bei sannd Johannis« 1453.¹⁴⁸
 Gregor Piscator (Ribič), duhovnik iz Ljubljane 1493.¹⁴⁹
 Gregorij Semelpech, žena Gertrudt, sta prejela v fevd »ain Haus mit sambt der Hofstat ze Laybach gelegen vor der Pruckhen bei dem Chloster« 1453.¹⁵⁰
 Gregorij Smid, burger ze Laybach, žena Mersa, sta prejela v fevd »ain Haus und Hofstat gelegen vor der Prugken zu Laybach« 1453.¹⁵¹
 Gregor Turner, burger und zechmaister der Bruderschaft zu sannd Johannis Cappeln ze Laibach 1456.¹⁵²
 Gvzoldus civis Laybacensis 1295.¹⁵³
 Gusenbrech der Orlingen 1360.¹⁵⁴
 Gyselbertus de Leibach 1261;¹⁵⁵ G. civis de Leobaco 1265,¹⁵⁶ 1277,¹⁵⁷ 1300.¹⁵⁸
 Hainreich Chaltenperger, bürger zu Laibach; omenja se v letih: 1412,¹⁵⁹ 1418,¹⁶⁰ 1419,¹⁶¹ 1420.¹⁶²
 Hainrich Graschül, comthur des d. Ordens in Laybach 1397.¹⁶³
 Hainreich Rauch, bürger zu Laibach 1429.¹⁶⁴
 Hainreich der Speiser, purger ze Laibach 1301.¹⁶⁵
 Hainricus frater dictus Scrötensteiner de ordine cruciferum domus theutonicorum in Laybaco 1321.¹⁶⁶
 Hamelricus de Laybaco 1288.¹⁶⁷
 Hanns Bremakg, hišni posestnik »ze Laybach« 1460.¹⁶⁸
 Hanns der Chrumbach 1372.¹⁶⁹
 Hanns Glanhofer, burger zu Laibach und geschworne des Rats 1492,¹⁷⁰ 1494,¹⁷¹ 1497.¹⁷²
 Hanns von Nassenberg die zeit comentwer des Gottshaus zu Laibach 1408.¹⁷³
 Hanns Pessecz, burger und zechmaister der Bruderschaft zu sannd Johannis Cappeln ze Laibach 1456.¹⁷⁴
 Hanns Pläsel, žena Agnes, sta prejela v fevd »ain Hofstat gelegen vor der nidern Prukh ze Laybach« 1453.¹⁷⁵
 Hanns Pogner, purger ze Laibach 1414.¹⁷⁶
 Hanns von Reicheneg (Reihenek), pfarrer zu Laibach 1342,¹⁷⁷ 1343.¹⁷⁸
 Hanslen der schreiber ze Laibach (der statschreiber cze Laybach, H. schreiber und purger ze Laibach); omenja se v letih: 1351,¹⁷⁹ 1354,¹⁸⁰ 1357,¹⁸¹ 1360.¹⁸²
 Hanns der statschreiber ze Laybach 1399,¹⁸³ 1401.¹⁸⁴
 Hanns (maister) Schneider von Laybach 1453.¹⁸⁵
 Hanns Summreker (Sumeregger) 1424,¹⁸⁶ 1427.¹⁸⁷
 Hanns, sun Gregorij des Maller, bürger zu Laybach je prejel v fevd »ein Zehendt vor der Stat zu Laybach« 1453.¹⁸⁸
 Hanselrech iz Gëhaima, župnik ljubljanski 1386.¹⁸⁹
 Hanslein der Püdlager 1360.¹⁹⁰
 Hartmann ljubljanski meščan 1277.¹⁹¹
 Harttradus, frater sacerdos des deutschen Hauses in Laibach 1301.¹⁹²
 Hartwich, svak Arnolda de Leibach, ministerial vojvode Hermana Koroškega 1162.¹⁹³
 Heinrichus de Eger cellerarius 1301.¹⁹⁴
 Heinrich burger von Leybach 1497.¹⁹⁵
 Heinrich, comthur des deutschen Ordens zu Laibach 1275,¹⁹⁶ 1280.¹⁹⁷
 Heinrich Stauthaymer, bürger zu Laibach; omenja se v letih: 1429,¹⁹⁸ 1433,¹⁹⁹ 1434,²⁰⁰ 1435,²⁰¹ 1436,²⁰² 1449.²⁰³
 Henricus, frater domus theutonicorum in Laybaco 1269.²⁰⁴ 1295.²⁰⁵

- Henricus frater de Oppavia, presbyterus professus domus theutonicae in Laybaco 1336.²⁰⁶
- H(enricus) Laybacensis sancti Petri plebanus 1235.²⁰⁷
- Henrik iz Ljubljane, župnik v Svibnem in Cerkljah 1399.²⁰⁸
- Henrik Rauch notar 1444.²⁰⁹
- Herchlinus de Pilchgraz, iudex Laybacensis 1328.²¹⁰
- Hermachoras decanus laybacensis 1479.²¹¹
- Hermanus de Leibach 1224.²¹²
- Herman Mullner, hišni posestnik v Ljubljani 1453.²¹³
- Herman Püdloger, burger von Laybach 1297,²¹⁴ 1305.²¹⁵
- Herman Wruger, burger ze Laybach 1460.²¹⁶
- Hertlinus, iudex in Laybaco 1319.²¹⁷
- Hertnidus frater sacerdos des deutschen Haus zu Laibach 1301.²¹⁸
- Hertweich Chörzleben (Khurczleben), purger ze Laibach 1301,²¹⁹ 1305.²²⁰
- Heslein, sin Rudleina, posestnik v Ljubljani 1397.²²¹
- Hofmann, posestnik v Ljubljani 1275.²²²
- Ivan Gluck iz Kamnika, bakulator umetnosti v Ljubljani 1444.²²³
- Ivan, župnik ljubljanski 1337.²²⁴
- Ivan Schiltlein, bürger zu Laibach 1430.²²⁵
- Ivan Seel, kaplan ljubljanskega kapitlja 1500.²²⁶
- Ivan Slakonia, vikar in kaplan cerkve sv. Petra v Ljubljani 1444.²²⁷
- Jacob brueder des deutsches Ordens zu Laibach 1319.²²⁸
- Jacobus burger von Laibach 1308,²²⁹ 1320;²³⁰ 1323²³¹ burgraf von Laibach.
- Jacob, cappellanus unser liben Frauen Altar in sannd Niclas Kirchen tze Laibach 1436.²³²
- Jacob Koch, burger zu Laybach — žena Klara 1453.²³³
- Jacob Krisniz, bürger zu Laibach 1435.²³⁴
- Jacobus porgarius civis civitatis Laybacensis 1316;²³⁵ l. 1321²³⁶ Phleger des Landes dacz Chrayn.
- Jacob der Porger, njegov sin Francel von Laibach 1330.²³⁷
- Jacobus Purganus de Laybach 1358.²³⁸
- Jacob der Ramung, vicztum ze Laybach 1383.²³⁹
- Jacob Schuester genannt Weber, burger zu Laybach, hišni posestnik 1453.²⁴⁰
- Jacobus scolasticus laybacensis 1291.²⁴¹
- Jacob Slegel, burger zu Laibach, žena Angka 1480,²⁴² 1490.²⁴³
- Jacob Strukl der kursner und burger ze Laybach, hišni posestnik in »Altenmarkcht« 1457.²⁴⁴
- Jakel der Markûs von Laybach 1369.²⁴⁵
- Jakl der Jude von Laibach 1433,²⁴⁶ 1435,²⁴⁷ 1436.²⁴⁸
- Jakob, kaplan v kapeli sv. Nikolaja, sin pokojnega ljubljanskega meščana Ybana 1435.²⁴⁹
- Jakob iz Ljubljane 1404.²⁵⁰
- Jakob, župnik ljubljanski 1328.²⁵¹
- Jakob von Reicheneck, šentpeterski župnik 1342.²⁵²
- Jamtschicz, burger zu Laibach, hišni posestnik 1453.²⁵³
- Jera, žena Lienharta Porger-ja, hči Iremgart, poročena z Merklom dem Iger, hči Marjeta 1341.²⁵⁴
- Jernej avguštinski brat v Ljubljani, diakon 1498.²⁵⁵
- Jerne Mawrer, burger und zechmaister der Bruderschaft zu sannd Johannis Cappelln ze Laibach 1456.²⁵⁶
- Jerne Smid, burger zu Laybach, genannt Zygeiner, je prejel v fevd »ain Haus und Hofstat gelegen bey sandt Johannis bey der nidern Pruk 1453.²⁵⁷
- Johannes Dietwiser (Diettwiser), burger zw Laibach 1451.²⁵⁸
- Johannes concivis de Laybaco, slikar, sin slikarja Friederika iz Beljaka; omenja se v letih 1443,²⁵⁹ 1453,²⁶⁰ 1456,²⁶¹ 1467.²⁶²
- Johann de Ferentino, archidiaconus Carniole et Marchie ac plebanus in Laybaco 1300.²⁶³
- Johann der Schwabe, komendator ze Laibach 1349.²⁶⁴
- Jorg Carhan, zechmaister krznarjev v Ljubljani 1466.²⁶⁵
- Jorg Ganns von Laybach 1453.²⁶⁶
- Jörg Hagenreuther, pfarrer zu Laibach 1414.²⁶⁷
- Jorg von Hannaw, verweser Hermanns von Cili ze Laybach 1399.²⁶⁸
- Jorg Herteisen, hišni posestnik v Ljubljani 1464.²⁶⁹
- Jorg Hueter, burger und geschworne des Rats zu Laibach 1482.²⁷⁰
- Jörg der Mavilisch, dyeczeit richter zu Laybach 1406.²⁷¹
- Jörg Paradis, bürger zu Laibach 1431;²⁷² l. 1453 ²⁷³ je prejel v fevd »die Nider Padstuben in der Stat bei dem Closter vunder sannd Niela ze Laybach.
- Jörg Piber, bürger zu Laibach 1426.²⁷⁴
- Jörgel, richter zw Laybach 1484,²⁷⁵ 1492.²⁷⁶
- Jörg Scherer, bürger zu Laibach 1450.²⁷⁷
- Jorg Schneyder, burger zu Laybach, žena Katreyn 1453.²⁷⁸
- Jorg der Schwemer, purger ze Laibach 1330.²⁷⁹
- Jure Smid genannt Luser — žena Margreth, sta prejela v fevd »ain halbe ode Hofstat gelegen vor der nider Prukghen ze Laybach« 1453.²⁸⁰
- Jure Smid genannt Plawecz, burger zu Laybach, je prejel v fevd »ain Hofstat gelegen vor der Prukhen zu Laybach« 1453.²⁸¹
- Jurij iz Ljubljane, duhovni pomočnik v Vipavi 1481.²⁸²
- Jurij Ognysche, zechmaister sannd Johannis Kirchen vor der Stat ze Laibach 1492.²⁸³
- Jurij Slakonia, pevec kralja Maksimiljana in prošt ljubljanski 1499.²⁸⁴
- Jurse Khegkh Smid, burger zu Laybach, žena Margreth, sta prejela v fevd »ain Hofstat gelegen bei sannd Johannis vor der Prugkhen zu Laybach 1453.²⁸⁵
- Jurse Sneyder, burger zu Laybach 1445.²⁸⁶
- Katherina, hči pokojnega Jursse Koch 1453.²⁸⁷
- Konrad Höltsel, komtur nemškega viteškega reda v Ljubljani 1466.²⁸⁸
- Krištof iz Ljubljane, duhovnik 1482.²⁸⁹
- Kvzolt purger tze Laibach 1301.²⁹⁰
- Lawre der Chramer, purger ze Laybach 1423.²⁹¹
- Lawrenz statschreiber ze Laybach 1370.²⁹²
- Leo von Laibach 1358.²⁹³
- Lew scriba 1265.²⁹⁴
- Leonard, duhovni pomočnik pri sv. Petru v Ljubljani 1444.²⁹⁵
- Leonard iz Kamnika, frančiškanski brat, mašnik ljubljanski 1499.²⁹⁶
- Leonardus de Laybaco 1291.²⁹⁷
- Leonard Seydel, vikar iz Kamnika archidiaconus Carniole 1479;²⁹⁸ kanonik ljubljanski 1494,²⁹⁹ 1497,³⁰⁰ 1498,³⁰¹ 1504.³⁰²
- Leonhardus porgarius civis civitatis Laybacensis 1317,³⁰³ 1325.³⁰⁴
- Lewtwin pruder, prister des teutzen Haus ze Laybach 1354.³⁰⁵
- Liennhart Meminger, burger zu Laybach 1453.³⁰⁶
- Liennhart der Porger (Lyenhart Porger purger zu Laybach), omenja se v letih: 1307,³⁰⁷ 1308,³⁰⁸ 1317,³⁰⁹ 1319,³¹⁰ 1321,³¹¹ 1328,³¹² 1329,³¹³ 1330,³¹⁴ 1339,³¹⁵ 1340,³¹⁶ 1344.³¹⁷
- Lienhard der Schreiber, burger von Laybach 1305.³¹⁸
- Lienhart der Störenschatz, burger von Laybach 1305.³¹⁹

(Konec prihodnjič.)

POKOPALIŠČA V MARIBORU

DR. VLADIMIR TRAVNER

V naši domovini je prevladovalo v prazgodovinski dobi in še dolgo potem sežiganje mrličev. Z zmago krščanstva se je uveljavilo pokopavanje.¹ Umrli so našli večni počitek običajno okoli župnih in drugih cerkva, odličnejši (duhovniki, plemiči in dobrotniki) tudi v cerkvah samih. Nova doba se začne v splošnem 1783 z reformami cesarja Jožefa II., ki določajo zlasti, da se morajo opustiti stara nehigienska pokopališča (oziroma grobnice) in zgraditi nova izven obljudenih krajev.²

Kakor drugod se zrcali tudi v mariborskih pokopališčih zgodovina kraja od najstarejših časov do današnjih dni. Nemi grobovi so priče narodnih in verskih, kulturnih in gospodarskih razmer prastarega selišča, podeželskega mesteca v srednjem veku in še dolgo potem, ter Maribora, kakor se je razvil v teku zadnjih desetletij. Opisal bom vsa pokopališča, cerkvene in samostanske grobnice, kužne jame itd. na ozemlju današnjega Maribora, ki so bila (oziroma so) določena za njegove pokojne prebivalce.

Prazgodovinska pokopališča. Da je bilo ozemlje sedanjega Maribora obljudeno že kakih 1000 let pred našo ero, dokazuje hallstattsko grobišče med *Koroščevo ulico* in *Kamniško cesto*, kjer je odkril in preiskal arhivar Franjo Baš v letih 1932—1933 na površini 3500 m² 321 grobov. Ostanki vpepeljenih trupel so ležali 0'40—2'10 m pod današnjim tlom deloma v produ, deloma v glinastih žarah. Pogosto je bilo v enem grobu več oseb (skupinski grobovi družin, bratstev in zadrug). Nekateri žare so stale na kamenitih ploščah, druge so bile pokrite s ploščami ali so bile shranjene v zabojih, oziroma pod piramidami in stožci iz laporja. Prevladujejo žare s premerom 80—90 cm in z malim dnom, kamor prehaja trup konično v

¹ Sežiganje trupel oz. živih ljudi je bila sramotna kazen za velike zločince, zlasti za čarovnike in krivoverce.

² Od Jožefa II. dalje je dopustno pokopavati mrliče v cerkvah le v izjemnih primerih s posebnim dovoljenjem sanitetnih oblasti.

Žare iz hallstattskih grobov na Koroščevi ulici

obliki priveznjenega, nekoliko presekanega stožca. Druge žare so 40—50 cm široke, imajo manj izraženo trebušasto obliko in primeroma večje dno. Poleg pepela in neznatnih ostankov kosti nahajamo v grobnih žarah mestoma več (do 9) večjih ali manjših glinastih darilnih in kulturnih posod. Žare krase pestre proge vseh vrst in primitivne inkrustacije. Vanje in poleg njih so polagali svojci umrlih glinaste uteži za statve, in bronaste, izjemoma tudi železne predmete kakor ogrlice, zapestnice, prstane, fibule, obeske, sekire, nože, britve, šivanke itd. Najvažnejša najdba pa je glinast kipec prazgodovinskega človeka. Najdene predmete hrani mariborski muzej. — V začetku tega stoletja so našli na mestu palače *Okrožnega urada* za zavarovanje delavcev (Sodna ulica) par planih grobov in bronastih predmetov iz istega časa. — Tudi na *Te-harjih* blizu križišča Vrbanove in Koroščeve ulice so bile, kakor je ugotovil H. Pirchegger, prazgodovinske gomile.

Ulrikovo pokopališče. Po ljudskem izročilu je bila najstarejša cerkev v Mariboru posvečena sv. Ulriku. Stala je na vogalu sedanje Prešernove ulice in Aleksandrove ceste. Pod kapelo sv. križa je bila grobnica, kjer je bil pokopan 1665 meščan Jurij Hesl. Okoli svetišča je bilo menda že prav od vsega začetka obzidano pokopališče, ki ga je posvetil znova 1510 lavantinski škof Leonhad I. Pewerl. Tu so našli večni počitek prebivalci predmestja in bližnje okolice, včasih tudi meščani. Po Puffu (I, 108) je bilo pokopanih tu v letih 1744.—1809. okoli 3200 mrličev, med njimi: skrivnostni romar Luka Szwarzinsky († 1774 na potu iz Rima na Poljsko), trije sinovi Andreja Eichmaierja iz Košakov, katere je 1778 nek zločinec v hlevu žive zažgal, zadnji puščavnik pri cerkvici sv. Barbare na Kalvariji Jožef (Abraham) Cerer (1783), začetnik znane mariborske rodbine Leopold pl. Kriehuber (1788), čudak Ernst pl. Ozula (umorjen 1805), mnogi posvetni in redovni duhovniki, mnogi vojaki, ki so umrli v bližnji vojaški bolnici i. dr. L. 1809. so pokopališče opustili in eksekrirali. Ko so pozneje zemljo prekopali, so našli poleg ostankov krst in kosti več novcev benečanskih dožev in cesarja Ferdinanda I., cinast krožnik s portreti Habsburžanov, amulete in druge starine.

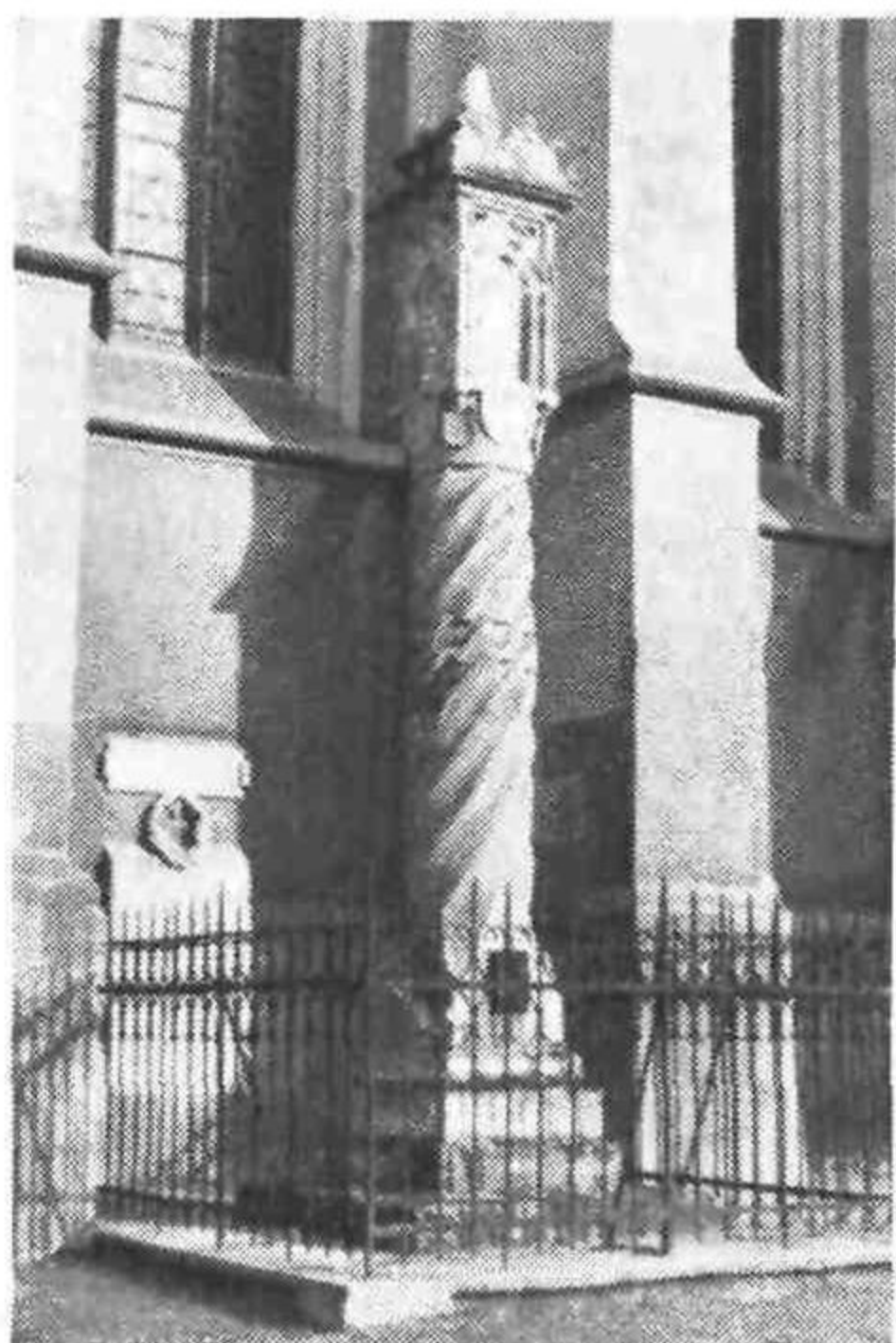
Grobnice v stolnici in pokopališče sv. Janeza Krstnika na Slomškovem trgu. V današnji stolnici je našlo zadnji počitek mnogo odličnih meščanov. L. 1454. je bila pokopana n. pr. pred oltarjem sv. Tomaža Elizabeta pl. Süßenheim, žena Andreja, ki je ustanovil ta oltar in podaril cerkvi več kmetij v Pobrežju, Sp. Razvanju, Bistrici in Laznici. Mimo vrat v zakristijo so vodile stopnice v obsežno stransko grobnico, kjer so ležali po Puffu (I, 74) še v prvi polovici prejšnjega stoletja v velikem neredu mnogi ostanki krst, oblek, kosti itd. Druga mala grobnica je bila pod levo ladjo. Tu je bila med drugimi pokopana 1628 v kovinasti krsti ugledna meščanka Barbara Haas. Pod kapelo sv. Miklavža je imela stara mariborska rodbina Koren svoj zadnji dom do 1754. Župnik Franc

Pasqualin (1640—1649) je zgradil pred glavnim oltarjem posebno grobnico za duhovnike mestne župnije. Pokrita je bila s ploščo, na kateri so bili upodobljeni kelih, zmaj in grb. Tu so počivali — kakor izhaja iz mrtvaških knjig — župniki Melhijor Rajner (1667), Andrej Stradiot (1669), Ivan Pavel Strašek (1731); »capelanus sclavonicus« Mihael Pasik (1668), beneficiat cerkve vseh svetnikov, Jurij Venkovič (1668) in drugi. Grobnice so sedaj nedostopne in deloma zasute. Nekoč so krasili notranjost svetišča mnogi nagrobniki. Te so prenesli 1885 večinoma med stebre na zunanji strani cerkve in jih zaščitili z železnimi ograjami. Sedaj nahajamo v cerkvi le še spomenika župnika Straška (v Ksaverijevi kapeli) in Ivana Gheva (1603 pri oltarju sv. Miklavža), na tleh blizu severnega vhoda pa je grobna plošča z grbom in nečitljivim napisom.

Ob severni, vzhodni in južni strani cerkve je bilo obzidano (večkrat tudi utrjeno) mestno pokopališče sv. Janeza Krstnika.¹ Nastalo je po izročilu konec XII. stoletja, ko je bila ustanovljena mestna župnija. Dasi je bilo primeroma majhno, je zadostovalo dolga stoletja, ker je štel (obzidano) mesto v teh časih povprečno komaj nad 1000 prebivalcev; poleg meščanov so pokopavali pri stolnici tudi prebivalce Koroškega predmestja. L. 1510. je posvetil pokopališče lavantinski škof Leonhard I. Pöwerl. Ko je oblegal v jeseni 1529 sultan Sulejman II. Maribor, je dal mestni sodnik Krištof Wildenrainer pokopališče utrditi. V dobi reformacije (do sredi 1587) so pokopali tudi protestanti pri stolnici več sovernikov. Zato je 1600 in 1607 potem posvetil sekovski škof Martin Brenner »onečašeno« pokopališče znova. Blizu današnje pošte je bila kostnica s kapelo sv. Mihaela, za katero je ustanovila 1438 Jera, vdova Erharda Pichlerja, večno mašo. 1520 pa je ustanovil posvetni duhovnik Krištof Handl pri kostnici bratovščino sv. Duha in vernih duš. Takrat so postavili v kapelici tudi oltar sv. Duha. Kdaj so kostnico porušili, ni znano. Zapisnik o cerkveni vizitaciji z dne 17. novembra 1521 pravi, da je stal na pokopališču steber za večno luč. Ko so podrli 1890 vrtni zid starega župnišča, so našli pred današnjo študijsko knjižnico štiri votle cilindrične kamne in en kamenit gotski baldahin — ostanke nekdanjega stebra za večno luč. Ča-

¹ Sedanji obseg je dobil Slomškov trg 1890, ko so porušili staro župnišče, ki je stalo kake 4 m zahodno od glavnega vhoda v cerkev.

Steber za večno luč
pri mariborski stolnici

stilitljivo znamenje je obnovil 1892 tukajšni kamnosek Matevž Rath po načrtih arhitekta Roberta Mikoviča in stoji danes na južni strani stolnice. Do 1766 se je ohranil na pokopališču tudi križ, ki je sedaj v križevi kapeli. Bela lisa na prsih Križanega je po legendi ostanek snežene kepe, katero je vrgel v Križanega neki grešnik, ko je stal križ še pred cerkvijo. — Od 1664, ko se začno mrtvaške knjige, do 1783 je bilo pokopanih pri stolnici okoli 14.000 mrličev. Med njimi so bili n. pr. znani zdravnik Benedikt Gründl (1705), Karl baron Valvasor, vnuk slavnega zgodovinarja (1761), več članov starih in uglednih mariborskih rodbin kakor grofov Khuenburg in Breuner, pl. Siegersdorf, Wibmer i. dr. Pokopališče so opustili 1783 po ukazu Jožefa II. Posamezne pokojne pa so pokopavali še do 1789. — Glasniki nekdanjega pokopališča so danes okoli stolnice vzdani nagrobniki Krištofa Reychenburga (1528); bratov Jurija in Blaža Kreač z ženama in otroci (1555, 1559); viteza Andreja Grabna, zadnjega potomca znane mariborske rodbine (1556), Žige Holenburga (1557), ces. svetnika Bolfenka pl. Hohenwarta iz Gornjega Maribora (1562); Ivana Messerja iz Hrastovca (1563) in njegove žene Uršule; mestnega svetnika Ivana Hallerja in njegove žene Barbare (1564); Jere Sichel, matere mestnega župnika Jurija Sichla († 1580 stara 106 let); Vida Heineggerja (1581); trgovca Ivana Gonäna (1600); Benedikta Klemenčiča (1601); Markwarta barona Egg-Hungerspacha (1605); Barbare Haas († 1628); Marije Portinein r. Krainer (1673); G. F. (1641); Marije Marčinko, žene upravitelja Gornjega Maribora (1664); nekega člana rodbine Dietrichstein; Marije Ane baronice Ruessenstein (1743); nesrečnega Alojza grofa Porcije († 1768) in njegove žene Helene roj. Laurin († 1773) ter Marije Katarine roj. Diernberger (1789) in njenih soprogov (trgovcev) Ivana Mihaela Pitreicha in Franca Antona Solarija. Ostali nagrobniki so slabo ohranjeni in nečitljivi. Na mnogih spomenikih so vklesani lepi grbi in portreti in nekateri (zlasti Diernbergerjev) imajo zanimive napise v vezani besedi.²

Pokopališče malteškega viteškega reda v Orešju. V začetku XIII. stoletja so se naselili nad vasjo Orešje³ vitezi malteškega reda in zgradili na mestu današnjega Meljskega dvora grad, pri katerem so na severni strani prizidali cerkev sv. Katarine. Pod njo je bila globoka ječa (grobica?), kamor so baje zazidali živega sobrata Valterja, ker je imel nedopustno razmerje z neko viničarko. Cerkev je obdajalo malo obzidano pokopališče, kjer so pokopavali do 1783 umrle člane reda in — po kroniki frančiškanske župnije — tudi pokojne iz Graškega predmestja. 1844 so podrli stari grad in zapuščeno cerkev ter opustili pokopališče, katerega nadaljevanje je vrt okoli Meljskega dvora.

Grobnice v ostalih mariborskih cerkvah in samostanih. Razen današnje stolnice in cerkve sv. Ulrika so imele grobnice še sledeče mariborske cerkve:

Minoritska cerkev Naše ljube Gospe. Pod obsežno minoritsko cerkvijo je bila grobnica na-

² Obširnejše gl. Pajek: Aus dem Garten der Lavanter Diözese, 44—52.

³ K Mariboru je prišlo Orešje 1850. Današnji Meljski dvor je zgradil Karl Hauser l. 1896.

menjena umrlim članom samostana. Pokopavali pa so tudi odličnejše posvetne osebe, med njimi kot zadnjega 1773 generala Friderika grofa Lanthierija. Svetišče je krasilo več lepih nagrobnikov, ki pa se niso ohranili razen kamenitega dvojnega grba, ki je danes v mestnem muzeju.

Nekdanja kapucinska in sedanja frančiškanska cerkev. L. 1613. je ustanovil lastnik mariborskega gradu Ivan Jakob grof Khisl pred Graškimi vrati Marijino cerkev (posvečeno 1620), katero so oskrbovali kapucini. Pod cerkvijo je zgradil obsežno grobnico, kjer so bili pokopani razen ustanovitelja (1637) še nekateri člani te za naše mesto pomembne plemiške rodbine n. pr. grof Jurij Jernej (1656). Istotako so našli tu svoj zadnji dom njihovi nasledniki grofi Brandisi. V letih 1893—1904 je bila zgrajena današnja Marijina bazilika. Pri zidavi so našli v stari grobnici ostanke krst, obleke, kosti itd.; ni pa bilo mogoče ugotoviti identitete posameznega pokojnika. Grobnico so nato zazidali. 1922 je bil pokopan na lastno željo v tej grobnici škof Mihael Napotnik in 1925 je našel v njej večni počitek o. Kalist Heric, zgraditelj nove cerkve in samostana.

Cerkev sv. Alojzija. Obenem s cerkvijo so zgradili jezuiti 1737 tudi grobnico za svoje umrle člane. Zadnji je bil pokopan 1779 brat Ludvik Ignatius. Ko je postala cerkev državna last, so grobnico zasuli. Nagrobnikov cerkev nima.

Samostan celestink. L. 1760. so ustanovile celestinke iz Steyra na vogalu Koroške ceste in Gospejne ulice samostan sv. Klare, kjer so si zgradile tudi grobnico. Že 1782 je odpravil Jožef II. samostan, nakar so začeli uporabljati grobnico kot klet. Zadnje redovnice pa so pokopali na pokopališču v Strossmayerjevi ulici.

Židovski pokopališči v današnji Židovski in Strmi ulici. Najstarejše židovsko pokopališče se je razprostiralo na današnjem malem vrtu med sinagogo (sedaj Židovska ulica št. 4) in židovskim stolpom. Po verskih predpisih bi židje sicer ne smeli pokopavati mrličev poleg svetišča. Ker pa je bil prostor v ghetu omejen, se na to prepoved niso mogli ozirati. Danes nahajamo na tem mestu le še par slabo ohranjenih nagrobnikov, ki sličejo mejnikom. Često so izkopali na tem mestu človeške kosti. Zanimivi nagrobnik najstarejšega znane mariborskega rabina Abrahama († 1379) so našli 1912, ko so gradili novi most. Po Puffu je bil vzdignjen nek židovski nagrobnik tudi v Proyevi (sedaj Pirchauovi) hiši v Gosposki ulici. — Drugo, mlajše židovsko pokopališče je bilo na Židovski njivi v Strmi ulici.

Evangeljsko pokopališče v Betnavi. Ko so dosegli protestanti Notranje Avstrije 1578 na deželnem zboru v Brucku skoraj popolno versko svobodo, je naraslo njihovo število v Mariboru kmalu tako, da so tvorili večino prebivalstva. V okolici pa so priznavali novi nauk vsi plemiči. Istočasno z bruškimi privilegiji je dal protestantski plemič Volk Viljem baron Herberstein 1587 sovernikom na razpolago svojo graščino Betnavo. Tukaj so morali skrbeti pristaši Luthra predvsem za lastno pokopališče, ker so se branili nekateri katoliški duhovniki pokopavati krivoverce v blagoslovljeni zemlji in radi česar so ostala trupla večkrat dolgo nepokopana. Namestili so ga na prostoru med potokom pri gradu in Tržaško cesto, torej

tam, kjer raste danes hrastov gozd. Merilo je v vsaki strani 16 sežnjev, bilo obzidano z 2 sežnja visokim zidom ter je imelo na vsakem vogalu in nad vhom vzvišek z vdolbino. 1589—1595 so zgradili poleg pokopališča leseno cerkev, zidano hišo za predikanta in šolo. Predikant je vodil rdeče vezano knjigo, v katero je vpisoval — poleg rojstev in porok — tudi pogrebe. Službo grobarja je opravljal cerkovnik, ki je bival v šoli. Na betnavskem pokopališču je našlo 1587—1600 svoj zadnji dom več evangeljskih Mariborčanov, med njimi Ana Lužnik, poštar Karl Novak, Benedikt Totnik in Klemens pl. Weltzer. V lokalnih spopadih katolikov in protestantov so razbili 1593 katoliški vojaki pokopališka vrata. 8. januarja 1600 pa se je odpravila reformacijska komisija v Betnavo, kjer so vojaki požgali lesene stavbe, zidove pa razstrelili s smodnikom. Razrušili so tudi obzidje pokopališča, pri čemer so se 4 vojaki smrtno ponesrečili. Grobove pa so pustili nedotaknjene. — Kljub temu so protestanti pokopališče še istega leta vsaj za silo popravili in ga uporabljali še do 1628. Z letom 1628 konča evangeljsko pokopališče v Betnavi in danes spominjajo nanj le še spomeniki v veži betnavskega gradu.

Kužne jame. V časih, ko je pokosila epidemija v teku par tednov ali mesecev stotine prebivalcev, ni bilo iz higienskih in drugih razlogov mogoče pokopavati okuženih mrličev na običajnih pokopališčih. Zato so izkopali pred mestom velike »kužne jame«, kamor so pometali za to določeni pogrebci ponoči in brez slovesnosti trupla, jih polili z živim apnom in nato zagrebli.

Najstarejša znana kužna jama je ležala od juga od Račjega (= Racer dvor), kjer je stalo še pred kakimi 100 leti kužno znamenje z letnico 1543. Najhujše je razsajala kuga v našem mestu 1680. Po zapisnikih minoritskega samostana v Ptujju je pobrala takrat 483 oseb. Nekatero rodbino so popolnoma izumrle. Med žrtvami so bili tudi minoriti o. Egidij iz Gradca, o. Marijan iz Dravograda in br. Izidor iz Celovca, katere so pokopali, kakor pričajo ohranjeni nagrobniki, za glavnim oltarjem frančiškanske cerkve na samostanskem vrtu. Ostali meščani pa so našli med drugim svoj zadnji dom v skupnem grobišču na mestu sedanje hiše Frančiškanska ulica št. 2. Ko so namreč kopali tu 1864 pesek za zgradbo današnje študijske knjižnice, so našli poleg telesnih ostankov mnogo svetinjic in kužnih križcev, katere so dali svojci pokojniku.

Kužnim jamam sličejo skupni grobovi ljudi, ki so umrli v času sovražnih obleg zlasti v letih 1480, 1529 in 1532. O njih poroča Puff (I, 119): »Ravno pred Koroškimi vrati je mizarjeva hišica, v čigar okolici se najdejo pogosto okostja, smrtni spomini na razna obleganja Maribora. Istotako pogosto so našli ostanke konj in ljudi na Hausnerjevi pristavi.«

Morišče. Med pokopališča pretekle dobe moramo šteti tudi morišča, ker so pokopavali zločince običajno na mestih, kjer so se izvršile smrtni obsodbe. Zato so stali na moriščih tudi križi. Mariborsko morišče je bilo na njivi ob južni strani Koroške ceste blizu »Monte bella« nasproti današnje samotne hišice št. 172. Ker so stale tu vislice, se je imenoval kraj dolgo »Na gavgah«. Justifikacije so bile pogoste in po tedanjih običajih krute. Morišče so opustili sredi XVIII. stoletja ter ni zapustilo nikakih sledov.

(Konec prihodnjič.)

KONČNI REZULTATI POPISA PREBIVALSTVA OBČINE MOSTE Z DNE 19. SEPTEMBRA 1935

LOJZE PIPP

V naslednjem priobčujemo definitivne rezultate od popisa prebivalstva tretje okoliške občine Moste, ki je bila 19. septembra 1935 priključena Veliki Ljubljani.

Podatki so sestavljeni po isti shemi kot rezultati občin Zg. Šiške in Viča (glej Kroniko 1. III. štev. 1 in 2), kar naj omogoča primerjanje ugotovljenih rezultatov, ki predstavlja danes eno izmed najvažnejših pridobitev moderne statistike.

1. STAROSTNA RAZDELITEV PREBIVALSTVA

Občina Moste je štela dne 19. septembra 1935, vštévši začasno odsotne, 7451 prebivalcev, ki se razdele tako-le:

M o š k i :

Doba (v letih)	Skupno število	v %	od teh			Samski	v %	od teh			Poro- čeni	v %	od teh			Vdovci	v %	od teh			Ločeni	v %	od teh		
			bp	b	drugo- vercev			bp	b	drugo- vercev			bp	b	drugo- vercev			bp	b	drugo- vercev			bp	b	drugo- vercev
1—5	299	8·29	—	—	5, 2, 1	299	8·29	—	—	5, 2, 1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6—10	313	8·68	—	—	3, 2	313	8·68	—	—	3, 2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11—15	389	10·79	—	—	6, 1	389	10·79	—	—	6, 1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16—20	256	7·10	10	—	1, 2	255	7·08	10	—	1, 2	1	0·02	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21—25	328	9·10	48	6	1, 4, 2	312	8·65	46	4	1, 4, 2	16	0·45	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
26—30	397	11·01	47	15	9, 3, 2	204	5·66	34	8	2, 3, 2	189	5·24	13	6	7	2	0·06	—	—	—	2	0·05	—	1	—
31—35	383	10·62	35	5	15, 2, 1, 1	89	2·47	17	—	2, 1	291	8·07	17	5	13, 2, 1	—	—	—	—	—	3	0·08	1	—	—
36—40	305	8·46	10	5	16, 1, 1, 1	40	1·11	5	1	4,	257	7·13	5	4	12, 1, 1, 1	3	0·08	—	—	—	5	0·14	—	—	—
41—45	196	5·44	12	4	3, 3, 1, 1	18	0·50	4	—	—	173	4·80	8	4	3, 3, 1, 1	4	0·11	—	—	—	1	0·03	—	—	—
46—50	195	5·40	9	1	4, 1, 1	12	0·33	—	—	—	175	4·85	8	1	4, 1, 1	5	0·14	—	—	—	3	0·08	1	—	—
51—55	187	5·19	9	1	4, 2, 1	10	0·28	1	—	—	171	4·74	8	1	4, 2, 1	4	0·11	—	—	—	2	0·06	—	—	—
56—60	132	3·66	6	—	—	5	0·14	2	—	—	116	3·22	4	—	—	9	0·25	—	—	—	2	0·05	—	—	—
61—65	81	2·25	7	—	—	7	0·19	—	—	—	66	1·83	6	—	—	6	0·17	1	—	—	2	0·06	—	—	—
66—70	72	2·00	7	—	1	3	0·08	—	—	—	59	1·64	5	—	1	8	0·22	2	—	—	2	0·06	—	—	—
71—75	41	1·14	8	1	—	3	0·08	2	—	—	28	0·78	3	—	—	6	0·17	1	—	—	4	0·11	2	1	—
76—80	18	0·50	2	—	—	—	—	—	—	—	11	0·31	1	—	—	7	0·19	1	—	—	—	—	—	—	—
81—85	4	0·10	—	—	—	—	—	—	—	—	2	0·05	—	—	—	2	0·05	—	—	—	—	—	—	—	—
86—90	3	0·08	—	—	—	1	0·03	—	—	—	2	0·05	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
91—95	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
96—99 neznane starosti	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skupaj	3606	100 %	210	38	104 ¹	1967	54·55	121	13	44 ²	1557	43·18	80	23	60 ³	56	1·55	5	—	—	26	0·72	4	2	—

¹ od teh 68 t. j. 0·91% pravoslavni, 13 t. j. 0·17% starokat., 15 t. j. 0·20% protestantov, 4 t. j. 0·05% izraelitov, 1 t. j. 0·02% muslimanov, 1 t. j. 0·02% jednota čeških bratov, 1 t. j. 0·01% brez konfesije in 1 t. j. 0·02% neznane vere.

² od teh 24 t. j. 0·32% pravoslavni, 4 t. j. 0·05% starokat., 11 t. j. 0·15% protestantov, 4 t. j. 0·05% izraelitov in 1 t. j. 0·02% jednota čeških bratov.

³ od teh 44 t. j. 0·59% pravoslavni, 9 t. j. 0·12% starokat., 4 t. j. 0·05% protestantov, 1 t. j. 0·02% muslimanov, 1 t. j. 0·01% brez konfesije in 1 t. j. 0·02% neznane vere.

* Zaradi — za statistična raziskovanja — silno neprikladnega datuma (t. j. 19. IX.) nismo mogli razdeliti prebivalstva po letih starosti, pač pa le po rojstnih letih, da so za letnik 1935. izkazani le oni novorojenci, ki so bili rojeni do 19. IX. 1935. V toliko so podatki za prvo leto prenizki.

Ženske:

Doba (v letih)	Skupno število	v %	od teh			Sam- ske	v %	od teh			Poro- čene	v %	od teh			Vdove	v %	od teh			Ločene	v %	od teh		
			bp	b	drugo- verk			bp	b	drugo- verk			bp	b	drugo- verk			bp	b	drugo- verk			bp	b	drugo- verk
1—5	303	7·88	—	—	8, 2	303	7·88	—	—	8, 2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6—10	307	7·99	—	—	1	307	7·99	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11—15	358	9·31	—	—	3, 1	358	9·31	—	—	3, 1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16—20	280	7·28	18	—	3	275	7·15	18	—	3	5	0·13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21—25	393	10·22	36	2	9, 1	287	7·46	36	2	—	105	2·73	—	—	8, 1	—	—	—	—	—	1	0·03	—	—	7
26—30	412	10·71	16	3	11, 2, 1	155	4·03	14	3	1	248	6·45	1	—	11, 2	4	0·10	—	—	—	5	0·13	1	—	—
31—35	393	10·22	6	—	4, 3, 1	97	2·52	6	—	1	286	7·44	—	—	3, 3, 1	3	0·08	—	—	—	7	0·18	—	—	—
36—40	322	8·37	6	—	7, 1, 1	58	1·51	5	—	1, 1	245	6·37	1	—	6, 1	7	0·18	—	—	—	12	0·31	—	—	—
41—45	269	6·99	3	—	4, 2, 1	55	1·43	3	—	—	196	5·10	—	—	4, 2, 1	14	0·36	—	—	—	4	0·10	—	—	—
46—50	217	5·64	2	1	1, 1, 3	25	0·65	2	—	1	167	4·34	—	1	1, 1, 1	22	0·57	—	—	1	3	0·08	—	—	—
51—55	167	4·58	1	—	1	21	0·55	—	—	—	119	3·09	—	—	1	34	0·89	1	—	—	2	0·05	—	—	—
56—60	146	3·80	—	—	1	13	0·33	—	—	—	91	2·37	—	—	—	41	1·07	—	—	1	1	0·03	—	—	—
61—65	88	2·29	—	—	1	5	0·13	—	—	—	47	1·22	—	—	1	36	0·94	—	—	—	—	—	—	—	—
66—70	76	1·98	—	—	1, 1	11	0·29	—	—	—	36	0·94	—	—	1	29	0·75	—	—	1	—	—	—	—	—
71—75	53	1·38	—	—	—	8	0·21	—	—	—	19	0·49	—	—	—	26	0·68	—	—	—	—	—	—	—	—
76—80	33	0·86	—	—	—	4	0·11	—	—	—	9	0·23	—	—	—	20	0·52	—	—	—	—	—	—	—	—
81—85	9	0·24	—	—	—	3	0·08	—	—	—	1	0·03	—	—	—	5	0·13	—	—	—	—	—	—	—	—
86—90	3	0·08	—	—	—	1	0·03	—	—	—	—	—	—	—	—	2	0·05	—	—	—	—	—	—	—	—
91—95	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
96—99 neznane starosti	7	0·18	—	—	—	4	0·10	—	—	—	1	0·03	—	—	—	2	0·05	—	—	—	—	—	—	—	—
Skupaj	3845	100 %	88	6	76 ¹	1990	51·76	84	5	23 ²	1575	40·96	2	1	49 ³	245	6·37	1	—	3 ⁴	35	0·91	1	—	1 ⁵

¹ od teh 52 t. j. 0·70 % pravosl., 9 t. j. 0·12 % starokat., 12 t. j. 0·16 % protest., 1 t. j. 0·01 % muslim, 1 t. j. 0·01 % jednota čeških bratov, 1 t. j. 0·01 % neznane vere.

² od teh 14 t. j. 0·19 % pravosl., 2 t. j. 0·03 % starokat., 6 t. j. 0·03 % protest, 1 t. j. 0·01 % jednota čeških bratov.

³ od teh 35 t. j. 0·47 % pravosl., 7 t. j. 0·09 % starokat., 5 t. j. 0·07 % protest., 1 t. j. 0·01 % neznane vere, 1 t. j. 0·01 % muslim.

⁴ od teh 2 t. j. 0·03 % pravosl., 1 t. j. 0·01 % protest.

⁵ od teh 1 t. j. 0·01 % pravosl.

Po zaposlenosti se razdele prebivalci Most takole:

Moški:

samskih	1833	zaposlenih,	13 b. ¹	in	121 bp. ²
poročenih	1454	„	23 b.	in	80 bp.
vdovcev	51	„	— b.	in	5 bp.
ločenih	20	„	2 b.	in	4 bp.
Skupaj	3358	zaposlenih,	38 b.	in	210 bp.

Ženske:

samskih	1901	zaposlenih,	5 b.	in	84 bp.
poročenih	1572	„	1 b.	in	2 bp.
vdovelih	244	„	— b.	in	1 bp.
ločenih	34	„	— b.	in	1 bp.
Skupaj	3751	zaposlenih,	6 b.	in	88 bp.

Po veroizpovedi je dne 19. sept. 1935 štela občina Moste:

- 7271 t. j. 97·59 % rimokatolikov,
- 120 t. j. 1·61 % pravoslavni,
- 22 t. j. 0·29 % starokatolikov,
- 27 t. j. 0·36 % protestantov,
- 4 t. j. 0·05 % izraelitov,
- 2 t. j. 0·03 % muslimana,

¹ To so vsi oni prebivalci, ki so sicer zaposleni, vendar ne v poklicu, za katerega so kvalificirani.

² To so pravi, trajno nezaposleni prebivalci.

- 2 t. j. 0·03 % jednote čeških bratov,
- 1 t. j. 0·01 % brez konfesije in
- 2 t. j. 0·03 % neznane vere.

Od skupnega števila prebivalstva je skupno 3606, t. j. 48·40 % moških in 3845, t. j. 51·60 % žensk.

Na 100 moških je prišlo torej skoraj 107 (106·61) žensk, na 100 žensk pa le 94 (93·80) moških.

Če vzamemo polovico leta za povprečje pri posameznih letnicah starosti, dobimo, da je znašala povprečna starost moških prebivalcev občine Most nekaj nad 29 (29·026) let, ženskih prebivalcev pa približno 30 (29·946) let. Povprečna starost obeh spolov je pa znašala 29½ (29·50) leta.

Odstotek poročenih, vdovelih in ločenih prebivalcev občine Moste v posameznih starostnih skupinah (petletjih) je bil glede na skupno število členov (pripadnikov) istih starostnih skupin moških in žensk tale:

Moški:	število	vdovci,	
Doba	skupno	poročeni,	v %
		ločeni	
21—25	328	16	4·88
26—30	397	193	48·61
31—35	383	294	76·76
36—40	305	265	86·89
41—45	196	178	90·82

Moški:	število	vдовci,	
Doba	skupno	poročeni,	v %
		ločeni	
46—50	195	183	93'85
51—55	187	177	94'65
56—60	132	127	96'21
61—65	81	74	91'36
66—70	72	69	95'83
71—75	41	38	92'68
76—80	18	18	100'00
81—85	4	4	100'00
86—90	3	2	66'67
91—95	—	—	—
96—99	—	—	—
neznane starosti	7	—	—

ženske:			
Doba	Skupno	Poročene,	v %
	število	vdove,	
		ločene	
16—20	280	5	1'79
21—25	393	106	26'97
26—30	412	257	62'38
31—35	393	296	75'32
36—40	322	264	81'99
41—45	269	214	79'55
46—50	217	192	88'48
51—55	176	155	88'07
56—60	146	133	91'10
61—65	88	83	94'32
66—70	76	65	85'53
71—75	53	45	84'91
76—80	33	29	87'88
81—85	9	6	66'67
86—90	3	2	66'67
91—95	—	—	—
96—99	—	—	—
neznane starosti	7	3	42'86

Starostna razdelitev prebivalstva občine Moste v otroško (do dopolnjenega 6. leta), v šoloobvezno (od pričetega sedmega do dopolnjenega 14. leta), v polpridobitveno (od pričetega 15. do dopolnjenega 20. leta), v pridobitveno (od pričetega 21. do dopolnjenega 64. leta) in zopet v nepridobitveno dobo (doba ostarelosti, t. j. nad 65 let starosti) je bila na dan 19. septembra 1935 naslednja:

0—6		7—14		15—20		21—64		65 in več		Skupaj	
m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.
absolutna števila											
377	365	552	546	328	337	2186	2403	163	194	3606	3845
relativna števila (v %)											
10'45	9'49	15'31	14'20	9'10	8'76	60'62	62'50	4'52	5'05	100	100

V starosti, ki pride običajno lahko v poštev za žentev, oziroma možitv (pri moških od 20. do 50. leta, pri ženskah pa od 15. do 50. leta) je bilo v Mostah na dan 19. septembra 1935. 1804 moških in 2286 žensk, kar predstavlja 50'03 % vsega moškega in 59'45 % vsega ženskega prebivalstva občine Moste. Če pa vzamemo isto razdobje, t. j. od 20. do 50. leta tudi pri ženskah, dobimo le 2006, t. j. 52'17 % žensk.

Absolutno in relativno število poročenih in neporočenih (samskih, vdovelih in ločenih) prebivalcev gornje starostne skupine (t. j. za moške od 20. do 50. leta, za ženske pa od 15. do 50. leta) je bilo sledeče:

Spol	Poročeni	v %	Neporočeni	v %	Od neporočenih					
					samskih	v %	vdovelih	v %	ločenih	v %
Moški	1101	61'03	703	38'97	675	37'41	14	0'78	14	0'78
Ženski	1252	54'77	1034	45'23	952	41'64	50	2'19	32	1'40
Skupaj	2353	57'53	1737	42'47	1627	39'78	64	1'57	46	1'12

Popisanih dojenčev (rojenih od 20. IX. 1934 do 19. IX. 1935) je bilo 19. septembra 1935 v občini Moste 107 (54 dečkov in 53 deklic). Legitimacije rojstev pri tem popisu nismo navajali, zato odpadejo tovrstni podatki.

Število prebivalstva ženskega spola v rodilni dobi, t. j. od 15. do 50. leta, je znašalo 19. septembra 1935 2286 ali 59'45 % vsega števila žensk. Od teh je bilo 1252 (t. j. 54'77 %) poročenih. Če upoštevamo vse, torej tudi neporočene ženske od 15. do 50. leta, katerih število znaša, kot je že rečeno, 2286, se je rodilo na 100 žensk 5 (4'681) otrok; v tem številu so iz navedenega vzroka seveda všteti tudi nezakonski otroci. Posledice proletariziranja prebivalstva so vprav pri tem primeru posebno vidne, zlasti če primerjamo te podatke s podatki Viča, posebno pa Zg. šiške.

II. STATISTIKA POKLICOV IN SOCIALNA RAZDELITEV PREBIVALSTVA

Razdelitev prebivalstva občine Moste po pridobitnih skupinah in razporeditvi v teh skupinah je bila dne 19. septembra 1935 — po navedbi prizadetih prebivalcev — naslednja:

A. Poljedelstvo, gozdarstvo in ribarstvo.

	Moški	Ženske	Skupaj
Samostojni	54	63	
domača pomoč	6	11	
uradniki in nameščenci	2	—	
delavci	—	1	
služinčad	17	10	
	79	85	164

B. Industrija in obrt.

Samostojni	120	14	
domača pomoč	2	1	
uradniki in nameščenci	31	7	
profesionisti	460	81	
vajenci	80	64	
delavci	190	175	
služinčad	15	3	
	498	345	843

C. Trgovina, promet in gostilniški obrati.

Samostojni	52	35	
domača pomoč	1	—	
uradniki in nameščenci	93	66	
profesionisti	44	36	
vajenci	14	11	
delavci	6	3	
služinčad	17	23	
	227	174	401

	Moški	Ženske	Skupaj
Č. Javni nameščenci (vkl. monopol).			
Uradniki in nameščenci (s poduradn. in služit.)	440	42	
profesionisti	110	—	
delavci	63	28	
	613	70	683
D. Svobodni poklici.			
Samostojni	3	3	
uradniki in nameščenci	2	—	
	5	3	8
E. Vojska in mornarica.			
Častniki	33		
podčastniki	36		
Orožniki { podčastniki	3		
Častniki	—		
	72		72
F. Rentniki in upokojenci.			
Uradniki in nameščenci	67	28	
nižji uslužbenci	85	22	
delavci	20	13	
	172	63	235
G. Zasebniki.	26	232	
	26	232	258
H. Razni drugi poklici in zaposlitve.			
	35	73	
	35	73	108

Gospodinjstvo kot poklic je navedlo 1420 gospodinj z 42 člani domače pomoči in 117 služkinjami (vse ženske).

V občini Moste je bilo torej v dobi popisovanja 2279 t. j. 30·58 % prebivalcev, ki so bili zaposleni v raznih poklicih, 493, t. j. 6·62 % prebivalcev, ki niso imeli nobenega poklica (zasebniki in rentniki), 298, t. j. 4 % prebivalcev brez posla, tzv. »bp.«, ter 4381, t. j. 58·80 % prebivalcev, ki so bili brez pravega poklica ter so živel v gospodinjstvih zgoraj navedenega prebivalstva.

III. STATISTIKA BREZPOSELNOSTI

Podatki o brezposelnosti (tzv. »bp.«), ozir. onih, ki so sicer zaposleni, toda ne v poklicih, za katere so kvalificirani (tzv. »b«), so navedeni zgoraj desno:

Število otrok	Poljed., gozd. in ribarstvo	Industr. in obrt	Trgovina, promet in gost. obrati	Javni uslužbenci (všteví monopol.)	Svobod. poklici	Vojska in mornar.	Rentniki in vpokoj.	Razni	Skupaj	Celokup. vsota	V %
brez	12	119	39	87	3	20	47	52	379		
	—	5	—	—	—	—	—	—	5		
	—	17	2	—	—	—	—	1	20	404	21·34
1	13	158	53	142	1	23	25	9	424		
	—	9	1	—	—	—	—	—	10		
	2	23	3	—	—	—	—	—	28	462	24·41
2	15	132	34	164	2	8	39	14	408		
	—	8	—	—	—	—	—	—	8		
	—	17	2	—	—	—	—	—	19	435	22·98
3	12	62	23	82	2	4	23	8	216		
	—	3	—	—	—	—	—	—	3		
	—	11	2	—	—	—	—	—	13	232	12·26

»bp.« moških žensk	Skupine poklicev	»b« moških žensk
1 —	Poljedelstvo	— —
— —	Gozdarstvo in ribarstvo	— —
1 —	Rudarstvo	— —
2 —	I. kamenja in zemlje	— —
48 —	I. železa in kovin	9 —
1 —	I. glasbil in igrač	— —
— —	I. kemična	— —
1 —	I. tekstilna	— —
— —	I. papirja	— —
6 —	I. usnja	4 —
17 —	I. lesa	6 —
9 —	I. živil	4 —
7 28	I. oblačil	3 3
17 —	I. stavbna	4 —
3 —	I. grafična	— —
2 —	Gledališče in glasba	— —
— 1	Gostinski obrati	— —
3 —	Promet	2 —
— 5	Služinčad	— —
53 18	Delavci (nekval.)	2 3
1 —	Strojniki in kurjači	1 —
21 21	Zaseb. in trg. namešč.	1 —
3 1	Tehnični uradniki	— —
12 1	Drugi nameščenci	2 —
2 11	Dijaki	— —
— 2	Učitelji	— —
210 88		38 6

IV. ŽIVLJENJSKA SILA DRUŽIN PO GLAVNIH PRIDOBITNIH SKUPINAH¹

Podatki glede števila vseh živečih potomcev (otrok — ne glede na starost) v posameznih družinah, so za glavne pridobitne skupine naslednji (števila v prvi vrsti se nanašajo na družine zaposlenih, v drugi na družine tzv. »b«, v tretji pa na družine tzv. »bp.«):

¹ Vsota družin tega poglavja se zato ne sklada z vsoto družin, izkazanih pri hišah, ker smo pri tem štetju upoštevali tudi vdovce in vdove — posebno starejše (n. pr. prevžitkarje itd.) — z ali brez otrok, ki stanujejo kot podnajemniki pri družinah, katerih pri popisu hiš nismo posebej izkazali.

Število otrok	Poljed. gozd. in ribarstvo	Industr. in obrt	Trgovina, promet in gost. obrati	Javni uslužbenci (vštevši monopol.)	Svobod. poklici	Vojska in mornar.	Rentniki in vpokoj.	Razni	Skupaj	Celokup. vsota	V %
4	14 — —	39 1 6	9 — 1	51 — —	— — —	3 — —	22 — —	5 — —	143 1 7	151	7·98
5	1 — —	29 — 6	4 — —	38 — —	— — —	— — —	14 — —	1 — —	87 — 6	93	4·91
6	6 — —	18 — 1	6 — —	18 — —	— — —	— — —	14 — —	— — —	62 — 1	63	3·33
7	3 — —	8 — 3	— — —	15 — —	— — —	— — —	6 — —	— — —	32 — 3	35	1·85
8	— — —	2 — —	— — —	1 — —	— — —	— — —	5 — —	— — —	8 — —	8	0·42
9	2 — —	2 — —	— — —	1 — —	— — —	— — —	— — —	— — —	5 — —	5	0·26
10	— — —	1 — —	— — —	— — —	— — —	— — —	1 — —	— — —	2 — —	2	0·10
11 in več	— — —	1 — —	— — —	1 — —	— — —	— — —	1 — —	— — —	3 — —	3	0·16
12 in več	— — —	— — —	— — —	— — —	— — —	— — —	— — —	— — —	— — —	—	0·00
Skupaj	78 — 2	571 26 84	168 1 10	600 — —	8 — —	58 — —	197 — —	89 — 1	1769 27 97	1893	100·00

Če delimo skupno število otrok s številom zakoncev, lahko izračunamo, da prideta povprečno na vsak zakon nekaj več kot 2 (2·051) otroka.

V teh številih so vštete obstoječe družine kakor

tudi ostanki, po smrti ali po sodišču, ločenih družin. Na žalost nam slični podatki od poprej niso poznani, zato nam je primerjanje tovrstnih podatkov onemogočeno.

V. STATISTIKA HIŠ IN STANOVANJ

Podatki o številu in higienški ureditvi hiš in stanovanj so za občino Moste naslednji:

Vrsta stanovanjskega objekta	Š t e v i l o																						
	naseljenih objektov							stanovanj		sobnih stanovanj								kuhinj	kopalnic	poselskih sob	sob	gospodarskih poslopij	hlevov (posebej stoječi)
	zgrajenih		Skupaj	pritličnih	visoko- pritličnih	enonad- stropnih	dvonad- stropnih	naselje- nih	nenase- ljenih	sob s šte- dilatnikom	eno- sobnih	dvo- sobnih	tri- sobnih	štiri- sobnih	več- sobnih	Skupaj	Število stanuj. družin						
	pred	po																					
	l. 1918.																						
Hiše	327	358	685	336	203	137	9	1810	40	157	878	559	185	45	26	1850	1667	1693	124	76	83	72	25
Barake	1	13	14	14	—	—	—	14	—	7	6	1	—	—	—	14	14	7	—	—	1	—	—
Objekti, ki niso namenjeni za stanovanja (šole, tovarne, skladišča itd.)	9	3	12	11	—	1	—	14	—	—	8	5	1	—	—	14	14	14	—	—	2	—	—
Nedodelane hiše	—	6	6	2	2	2	—	—	7	—	1	6	—	—	—	7	—	7	—	—	—	—	—
Skupaj	337	380	717	363	205	140	9	1838	47	164	893	571	186	45	26	1885	1695	1721	124	76	86	72	25

Razen izkazanih objektov so bile v Mostah še 4 tovarne z delavnicami in kurilnicami (24 objektov), 1 kisarna, 1 gasilni dom, 1 sokolski dom, 2 samostana, 1 vojaško skladišče (6 zidanih in 4 lesena poslopja), 1 hiša in 6 zidanih barak, ki služijo v poslovne namene, 4 garaže in 24 drugih manjših objektov (lesenih barak, skladišč, delavnic, čebelnjakov itd.).

Glede higienске in tehnične ureditve stanovanjskih objektov v občini Moste so podatki naslednji:

kanalizacijo ima 311 hiš,
plinsko napeljavo ima 7 hiš,
električno razsvetljavo ima 1616 objektov,
vodovodno napeljavo ima 582 objektov in 1034 stanovanj.

Podrobni podatki obrtne in poljedelske statistike Most slede, kakor hitro bo mestni statistični urad izvršil tovrstna dela.

ZADNJA FAZA ITALIJANSKEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

D R. S T A N K O Š K E R L J

Nosilec obnovljene aktivnosti italijanske opere v Ljubljani, ki jo opažamo od leta 1787. dalje, je Giuseppe Bartolini. On zavzema med italijanskimi impresariji, ki so v XVIII. stoletju obiskali Ljubljano, odlično mesto: imel je v teku treh let pet gostovanj, dosegel je po priznanju gledališke uprave lep uspeh pri občinstvu, bil je priljubljen pri uglednih ljubljanskih družinah; celo to je doživel, menda prvi med italijanskimi gledališkimi podjetniki, da ga omenja sodobni ljubljanski časnik, Merkova *Laibacher Zeitung* (1789, št. 85).¹ Škoda, da v tisti notici ni nobene besede o umetniški kakovosti Bartolinijevega gostovanja; glavna stvar je tu namreč Laudonova zmaga pri Beogradu: v proslavo tega dogodka se je vršila v Stanovskem gledališču oktobra 1789 »z najsijajnejšimi dekoracijami opremljena glasbena akademija v korist italijanskemu opernemu direktorju g. Bartoliniju, ki je pred kratkim došel sem«. Vendar lahko tisto, o čemer časniško poročilo molči, kar bi pa nas predvsem zanimalo — program, pevci, izvajanje, uspeh, pa tudi kaka stran Bartolinijevega značaja — vsaj do neke mere posnamemo iz raztresenih listin Stanovskega arhiva in iz podatkov v libretih.

Predzgodovina prvega Bartolinijevega prihoda nam ni znana. Njegovo prvo gostovanje v Ljubljani, kolikor smo doslej dognali, se je vršilo spomladi 1787. Tisto leto je namreč pri Merku v Ljubljani natisnjen libreto *Li due castellani burlati*.² Da je to opero igrala Bartolinijeva družina, o tem nas obvešča Radics v *Entwickl. d. d. Bühnenwes.*... str. 53.³ A da se je to zgodilo spomladi navedenega leta, vidimo iz

¹ To je že Radics zabeležil v svoji *Entwickl. d. deutschen Bühnenwesens in Laibach*, str. 60; v opombi opozarja Radics na svojo »skico« *Laudon und das Land Krain*, str. 7. Morda se nanaša na Bartolinijevo poslednje gostovanje tudi še vest o italijanski operni predstavi, ki jo je *Laibacher Zeitung* prinesla leta 1790. v svoji 25. številki; gl. nižje doli.

² Ljubljanski libreti iz osemdesetih in devetdesetih let so zabeleženi — bolj v redu in natančneje kot v velikih katalogih Zoisove in drugih privatnih knjižnic — v drobno a lepo pisanem seznamu ljubljanskih tiskov, ohranjenem v Državni študijski knjižnici, ki je označen kot »Abschrift des Penzelischen Verzeichnisses in Laibach gedruckter Bücher. 1797«.

³ Velika nezgoda je, da so se vsi libreti iz teh let izgubili. Radics, ki je mnoge izmed njih še videl in to večinoma v knjižnici Narodnega muzeja (prim. cit. mesto), nam je tu in tam iz njih ohranil nekaj dobrodošliih podatkov, toda ne toliko, kolikor bi jih bil najbrže lahko našel.

označbe »La primavera dell' Anno 1787«, ki je stala na naslovnem listu, kakor posnemamo iz Radicsevega članka *Älteste Geschichte d. Laibacher Theaters v Blätter aus Krain*, 1863, str. 83.

Najstarejša ugotovljena arhivska vest o Bartoliniju, »Impresäre der Italienischen Schauspieler«, pa je šele iz poletja 1787; starejši akti — o spomladnem gostovanju — so se pač izgubili ali vsaj založili. Iz one listine, datirane v juliju 1787, ki jo nahajamo v fasciklu F. 49 Stanovskega arhiva z nadpisom »Schauspieler Gesellschaften von 1787 bis 1792«, povzemamo, da je že omenjeni nemški podjetnik Friedel želel, da se mu dovoli vsaj poleti 1787 igrati v Ljubljani; zato zahteva uprava od J. Bartolinija, naj izjavi, koliko časa misli v tem poletju zavzemati Stanovsko gledališče. Naslednja listina, deseta v navedenem omotu, res vsebuje odgovor, ki sta ga podpisala Lucia in Giuseppe Bartolini; žena, ki je bila primadona družbe, sploh opravlja dober del poslovnega dopisovanja namesto in v imenu moža. V svojem odgovoru sporočata upravi, da bi rada dajala predstave do 9. avgusta. To gostovanje v juliju in avgustu je bilo najbrže kratka poletna gledališka sezona; to je verjetnejše, kot da bi se bilo Bartolinijevo spomladno gostovanje zategnilo tja v poletje.

V isti vlogi pa prosita Lucia in Giuseppe Bartolini tudi že, da bi se jima gledališče prepustilo za prihodnjo pomlad »vom Ostermontag bis den 15. Juny inclusive«. Deželna gosposka je to prošnjo že 26. julija ugodno rešila. Ta odlok (»Verordnung«), čigar koncept je podpisal stanovski arhivar Alois Kappus von Pichelstein, odobril pa — pač v imenu stanovskega odbora — baron Schweiger s svojim *scribatur*, je vreden, da se z njim seznanimo. Bartolinijeva dvojica dobiva gledališče pod temi-le pogoji: 1. da pripelje operno družbo s sedmimi solisti in poleg tega kapelnika in prvega violinista za vodstvo orkestra; vse osebe mora biti novo za Ljubljano (»... aus ganz neuen, hier noch nie aufgetretenen Virtuosen...«); 2. impresario je dolžan, »durchgehends für alle Rollen viel⁴ bessere Sänger, und Sängerinnen als die der-

⁴ Prvotno je bilo menda napisano »noch«, kakor se precej jasno bere, potem pa je to z drugim črnilom — in sicer s prav takim, s kakršnim je napisan Schweigerjev *scribatur* — prečrtano in popravljeno v »viel«. Po vsej priliki niso Ljubljančani bili nezadovoljni niti s prvim Bartolinijevim ansamblom, le gospodu stanovskemu odborniku se je zdelo umestno, da impresaria še malo podžgè.

inalligen aufzuführen, ins besondere eben einen Tenoristen, und einen Bass Sänger für die ersten Rollen des Mezzo Carattere, und des Buffo Caricato...«, in to samo »pevce utrjene veljave«; sicer pa članov ne sme angažirati, preden jih ne javi imenoma stanovskemu odboru in jih le-tá ne odobri; 3. pripraviti mora vsaj štiri opere, vrh tega pa še dve »über die Zahl«, če bi katera od onih ne ugajala; zahteva se ne le, naj bodo to same novosti za Ljubljano, temveč tudi »lauter Stücke von neuester Komposition der beliebtesten Kapellmeisters (!) in Italien«; tudi kostumi in dekoracije morajo biti čim boljše. Naslednja točka utrjuje materialne pogoje: Bartolini dobiva gledališče brezplačno in sme poleg tega pričakovati »einen annehmlichen Beitrag für die Reisekosten«; iz navodil, ki se istočasno dajo glede Bartolinijevega prihodnjega gostovanja gledališkemu inspektorju in blagajniku, in iz koncepta za obveščenje samega Bartolinija se še jasneje vidi, da mu za gledališče ne bo treba plačevati navadne pristojbine po dva goldinarja za predstavo, obeta se mu pa še »eine annehmliche Remuneration, die durch die Collection eingebracht werden wird«.

In zakonca Bartolini sta novo sezono — po vsej priliki svojo tretjo v Ljubljani — res pripravila skrbno po prejetih navodilih. 11. oktobra, ko se je v Ljubljani že začela nova jesensko - zimska sezona direktorja Friedela, se obrača Lucia Bartolini z Reke na gledališko upravo s prošnjo, naj ona odloči, katerega od dveh imenoma navedenih basistov (»bassi caricati«) bi kazalo angažirati za bodoče gostovanje. Potem daje repertoarni načrt — o tem podrobnejše nižje doli —, na koncu pa pošilja, »ossequiosi rispetti all'Ilus(trissi)ma Signora Banazi e tutta la Rispett(a)b(i)le Famiglia Giois«.¹ Mesec dni kasneje predlaga spet Lucia Bartolini pet kandidatov za tenor (»mezzo carattere«)² na izbiro. Posebno zanimiva je rešitev tega vprašanja, ki jo je koncipiral Kappus, odobrila pa baron Wolkenberg in grof Hohenwart: za svet naj se vpraša gospod Sigmund baron Zois. Le-tá torej ni samo blagohotno sprejemal italijanskih igralcev in operistov pod svoje gostoljubno okrilje, o čemer pričajo poleg pravkar omenjenih »ponižnih izrazov spoštovanja« Bartolinijeve dvojice še marsikateri drugi sledovi, temveč je tudi stanovski gospodi v Ljubljani veljal kot najkompetentnejši strokovnjak za izbiro pevcev. Kar se posebej Bartolinija tiče, se je Zoisu njegova blagohotna skrb nemara slabo poplačala, kakor bomo videli.

Da je do gostovanja po Veliki noči 1788 res prišlo, o tem sicer nimamo izrečnega potrdila, vendar tudi nimamo vzroka, dvomiti o tem: 1788 je pri Merku izšel libreto *Le Nozze in contrasto*; ker v razmeroma številnih gledaliških aktih Stanovskega arhiva za leti 1787. in 1788. ni sledu o nobeni italijanski gledališki družbi razen Bartolinijeve, smemo ta libreto pač

¹ Bartolinijeva je že imela napisano »Zoi«, pa je sama prečrtala in napisala bolj književno - italijansko obliko Zoisovega imena. »Banazi« je pač treba čitati »Bonazi«.

² »Musica di mezzo carattere« pomeni — po Petrocchijevem velikem *Dizionario universale* — glasbo na sredi med resno in komično (»buffo«); »cantante di mezzo carattere« je pevec veselih, a ne karikiranih vlog. V našem primeru je z izrazom »mezzo carattere« brez vsakega dostavka skoro gotovo mišljen tenor lahkega značaja.

zapisati na račun Bartolinijevega gostovanja. Vprašali bi se kvečjemu lahko, ali se *Svatba z zaprekami* ni pela morda šele v kratki poletni sezoni, ki jo je Bartolini opravil v Ljubljani v avgustu in septembru 1788. Toda malo verjetno je, da bi se bili dajali v poletnih sezonah *novi* komadi in zanje tiskali libreti. In ker smo našli v aktih tudi neko Bartolinijevo nemško vlogo, datirano 11. junija 1788, a vemo, da je gospa Bartolini prejšnje poletje prosila za uporabo gledališča za prihodnjo spomlad vprav do 15. junija 1788, sklepamo, da je impresario ono svojo vlogo napisal tik pred zaključkom svojega spomladnega gostovanja, ki se je moralo torej res vršiti.

Podoba je, da se je Bartoliniju Ljubljana priljubila, ko se zdaj poteguje že za peto gostovanje. A tudi občinstvo je bilo z njim zadovoljno; to se izrečno bere v Hohenwartovem konceptu odgovora na omenjeno prošnjo: publika je pokazala »mit dessen Vorstellungen die gänzliche Zufriedenheit«. Toda odgovor je, vsaj v tem konceptu, vkljub temu negativen, zakaj Hohenwart smatra — kakor smo že ob drugi priliki opozorili — da bi občinstvo menda rajši videlo za spremembo kake igre v »ožjem deželnem jeziku«; pač pa bo stanovska gosposka »bei welcher andern Vorfällen« čisto rada spet sprejela Bartolinijevo ponudbo. Tudi za kratko poletno sezono od 20. avgusta do 15. septembra 1788 je Bartolini dobil dovoljenje, kakor vidimo v nekem poznejšem aktu istega fascikla; gotovo je naš impresario to dovoljenje izkoristil. — Za predpustno sezono 1789 pa se je bil, kakor rečeno, Bartolini zaman potegoval. Od jeseni 1788 dalje je v Ljubljani nastopala več mesecev nemška družba Franza Antona in Barbare Göttersdorf. Ker so ohranjene Göttersdorfove vloge pri stanovski gosposki s konca decembra 1788 in s konca februarja 1789, smemo pač sklepati, da je igral on tudi še ves predpust. Gledališče mu je bilo odobreno celó spet za čas od Velike noči do 3. junija 1789, toda iz aktov se vidi le, da je omahoval, ali naj to dovoljenje izkoristi, ne pa, kaj je končno ukrenil.³ — A popolnoma brez Bartolinija tudi ta spomlad ni minila: za dan 19. aprila 1789 mu je odobrena »akademija« v stanovskem gledališču; toda ali je to v zvezi s kakim predhodnim ali poznejšim daljšim Bartolinijevim gostovanjem spomladi tistega leta, ne moremo ugotoviti.

Pač pa se tedaj že začenjajo pogajanja med Bartolinijem in stanovskim odborom za gostovanje v prihodnji jesenski in zimski sezoni. Meseca maja vlaga Bartolini prošnjo, da se mu prepusti gledališče od srede oktobra 1789 do konca predpusta 1790. To pot Hohenwart pristaja, deloma tudi zato, »daß dem Publikum eine Abwechslung verschafet wird, weil in diesen Jahr deutsche Komödien aufgeführt worden sind«. Konec junija ima Italijan povoljni odgovor stanovskega odbora v rokah: gledališče mu je zagotovljeno, odbor pa mu obljublja tudi tri sto goldinar-

³ Tega nam tudi Radics, *Entwicklung...*, str. 59 sl., ne pove, čeprav podrobno opisuje Göttersdorfove težave in neprilike, ki jih je povzročil stanovski upravi in ki so zelo podobne vsemu onemu, kar se je v sezoni 1789/90 zgodilo med Bartolinijem, gledališko upravo in gubernijem v Gradcu; prim. tu nižje. — Datum 18. sept. 1789, ki ga Radics navaja kot dan prihoda Göttersdorfove družine, je pa gotovo pomoten; moralo bi se glasiti 1788.

jev podpore,¹ v pričakovanju, da bo poskrbel za dobro italijansko opero, »wobei man sich vorzüglich den H. Peroni [und] eine gute prima donna, und einen braven Buffo zu haben verspricht«. Želene benefice predpustnih javnih plesov mu ne morejo odobriti. »Wohl aber sind die Herrn Stände geneigt, für Sie eine Collection zu machen, die beträchtlich sein dürfte, weil ihnen das hiesige Publikum, wie Sie genug Beweise haben, sehr geneigt ist«. Bartolini torej lahko kar angažira svoje osebe, toda le dobre ljudi, in naj čim prej sporoči svoje načrte, da bi se stanovi, če ne bi bili zadovoljni, lahko pogodili z drugo družbo, »ki se je že javila«. Bartolinijev formalni pristanek na te pogoje prihaja v pismu iz Trevisa z dne 10. julija, napisanem v neverjetno slabi italijanščini:² »... vidim z veseljem, da ste mi izkazali čast, da mi rezervirate svoje spoštovanja vredno občinstvo za obe prihodnji zimski sezoni« (to je treba gotovo razumeti: za jesensko sezono do Božiča 1789 in za predpustno 1790. leta), »z dobro operno družbo; slišim, da mi je dovoljeno gledališče, z darilom (!) 300 goldinarjev in kolekto; sprejemam torej gledališče pod takimi pogoji. Perronija sem že angažiral, on sam pa je vzel nase, da najde sposobno primadono. Požuril sem se,

¹ Okrog teh 300 gld. oziroma okrog vprašanja, ali je bila ta pomoč mišljena kot predujem ali kot darilo, se je kasneje razpletlo še dosti pisarjenja. Videli smo, da jo je Bartolini takoj kvitiral kot darilo. In imel je povsem prav; ne samo, da stoji v odgovoru stanovskega odbora z dne 25. junija 1789. obljuba: »300 fl. zu geben«, temveč je tudi graški gubernij, ki ga je stanovski odbor vnaprej zaprosil za odobritev te podpore Bartoliniju, dal svoj pristanek 6. junija 1789, pod pogojem, da gledališka blagajna brez škode za druge svoje obveznosti zmore znesek 300 gld. in da se bo ta izdatek kril iz dohodkov javnih plesov v prihodnjem predpustu. (Zdaj se tudi razume, zakaj stanovski odbor ni odstopil Bartoliniju onih plesov.) Akt gubernija sicer uporablja izraz »Geld Vorschuss«, toda iz navedenih pogojev, zlasti iz drugega, se vidi, da niti gubernij ni računal s tem, da bi Bartolini znesek vrnil. Več ko leto dni kasneje, v avgustu 1790, ko je bil Bartolini gotovo že definitivno zapustil Ljubljano, se je pa pri graškem guberniju nenadoma pojavil dvom, ali ni ona podpora 300 gld. bila prav za prav predujem, ki bi ga bilo treba vrniti, oziroma za katerega bi moral biti kdorkoli odgovoren, če ni bil vrnjen. Tako vsaj nam je gotovo razumeti akt glavnega stanovskega in obenem gledališkega blagajnika J. J. Thomanna (fascikel »Collectanea. Gledališče I«, zadnji konvolut), v katerem javlja 13. avgusta 1790 stanovskemu odboru, kako je bila 21. nov. 1789 izplačana Bartoliniju in pravilno vknjižena pótna podpora 300 gld., in prosi, da mu stanovski odbor dostavi svoječasni sklep (Schlussfassung) o tej podpori, da bi lahko branil svoj postopek. Iz drugega akta, ki je ohranjen v fasc. F. 49 pod številko 74^{1/2}, celó povzemamo, da je gubernij zahteval točno obvestilo o tem, kako je bila podpora dana. In stanovski odbor, oziroma njegov referent grof Hohenwart, takoj ustreza Thomannovi prošnji in nalaga svojemu arhivarju, naj blagajniku pošlje odlok gubernija, s katerim je bila prejšnje leto odobrena podpora Bartoliniju. Očividno je deželni odbor ostal na svojem, da je tistih 300 gld. pripadlo Bartoliniju kot darilo. Vsa »afera« se dá sploh razlagati samo s fiskalno gorečnostjo kakega nepoučenega gubernijskega birokrata.

² »... rilevo con piacere come mi fu concesso L'onore di riservare quel Rispettabile publico, per le due prossime Stagioni dell' inverno, con una buona Compagnia di Opera, Sento come mi sia Stato concesso il Teatro, con il regalo di 300 Fiorini, ed' una Colletta, io accetto dunque il Teatro, ha tali condizioni, ...«.

da boste lahko bolj prepričani o moji skrbi in želji, da vam dobro poslužim. Čakam le obvestila Perronija samega, da zvem ime primadone, potem vam pa takoj pošljem seznam cele družbe z naslovi oper. Zagotavljam vas, da si bom z vso skrbnostjo prizadeval, da vas zadovoljim, kakor sem se potrudil druge krat. Ne dvomim in upam, da bo kolekta velikodušna, ko mi že niso bili prepuščeni plesi ... Saj poznam duha in velikodušnost vašega občinstva, ki ne bo hotelo moje škode ...«. — V teku poletja dohajajo Bartolinijeva pisma iz Trevisa, Udina in Benetk, ki podrobno govore o angažmajih pevskega in orkestralnega ansambla in o repertoarju; pri tem vabi upravo, naj izroči program v presojo svojemu izvedencu, preden on, Bartolini, kupi opere, in naj mu sporoči, če jim katera ne bo po volji. V odgovor Hohenwart takoj nalaga arhivarju, naj obvesti Bartolinija, da so z repertoarjem zadovoljni. (Ali je Zois izrekel svoje mnenje?) — Sredi septembra je Bartolini že v Ljubljani; neki akt z dne 18. IX. pravi, da prosi Bartolini, »der eben angekommen ist«, za izplačilo onih 300 goldinarjev, da bi lahko poslal svoji družbi potnino in kupil opere, ker bi rad 12. oktobra odprl gledališče. 21. septembra se res odredi izplačilo podpore — seveda šele, ko je Rudolf baron Wolkenberg založil kavcijo. Sezona se je po vsej priliki začela ob nameravanem času. Vsekakor je 19. oktobra Bartolini sodeloval pri slavnostni akademiji, ki se je vršila, kakor smo že slišali, v čast Laudonove zmage pri Beogradu, a v korist opernega direktorja.

O kakovosti in uspehu tega gostovanja ni v arhivskih listinah seveda nobenih podatkov; a celo v administrativnem pogledu akti utihnejo. Samo dve nekoliko neprijetni denarni zadevi odmevata v njih še naslednje leto: že (v opazki) omenjeno vprašanje, ali je bilo onih 300 gld. podpore mišljenih kot darilo ali kot predujem, in pa manj jasna afera z neko menico, ki je imel z njo oprava tudi Sigmund Zois. Dočim v prvem vprašanju ne vidimo na Bartolinijevem ponašanju nikakega madeža, v drugem primeru morda ni bil brez krivde. — Iz dveh listin v fasciklu F. 49, ki spadata v leto 1790.,³ razbiramo, da je Zois kaki dve

³ V prvem aktu, z dne 11. marca 1790, prosi Kappus, da se preišče, »ob es wahr sei, dass, wie H. Baron Sigmund v. Zois vorgibt, dem Bartolini vor ungefahr 2. Jahren auf sein Ansuchen und in Nammen des ständischen Ausschusses 25. Dukaten auf einen Wechselbrief in Venedig ausgezallet worden sind«. Na to odreja Hohenwart, da se akt dostavi Zoisu »um dessen beliebige Äusserung«. Dva dni kasneje ponavlja Kappus svojo zahtevo po preiskavi; mora se dognati, ali se je pri raznih kolektah več nabralo, kot je on oddal, da ne bo sumničenja, da Zois zato ni dobil svojih 25 ducatov, ker je Kappus kaj zase obdržal. Nekako pred dvema letoma, »als Bartholini bestellt wurde« — to je bilo gotovo za Veliko noč 1788, ko je stopila v veljavo pogodba za Bartolinijevo tretje gostovanje, fiksirana 26. julija 1787 — je Kappus prejel kot darila ljubljanskih gledaliških ljubiteljev vsega skupaj 21 ducatov. (Pri tej priliki so darovali med drugimi — in nad drugimi — tudi člani družine Zois: Sigmund 6 ducatov, Karel tudi 6, Bernardin pa 3.) Ta zbirka gotovo še ni bila v neposredni zvezi z ono menico v Benetkah, temveč je to bila samó izpolnitev obljube, ki jo vsebuje citirani akt stanovskega odbora z dne 26. julija 1787. »Als sodann H. Baron Sigmund von Zois in betref der dem Bartholini in Venedig bezallten 25 Dukaten sich aufhalten hat und ich es dem H. Baron Schweiger hinterbrachte, so war des H. Baron erste Sorge diese 25 Duka-

leti prej, spomladi 1788, ko je Bartolinijeva družina tretjič prihajala v Ljubljano, dal z vednostjo stanovskega odbora izplačati impresariju v Benetkah na menico 25 ducatov, in da tega denarja do spomladi 1790 ni dobil nazaj kljub svojim pritožbam in kljub različnim kolektam, ki so se med tem vršile. Afera je gotovo razpihala precéj prahu, ker se stanovski tajnik in arhivar Kappus v dveh aktih brani sumničenja, da bi bil on kaj denarja zadržal in povzročil Zoisu škodo, zahteva preiskavo in daje obračun o nabranem denarju. Niti skupna vsota posebne zbirke, ki naj bi bila pokrila ono menico, in kolekte za leto 1790 — ki je bila že poleti 1789 obljubljena Bartoliniju — ni dala potrebnih 25 ducatov, vsaj do 13. marca 1790 ne; zato so nabrani denar shranili, dokler ne bi mogli Zoisu poplačati vsega Bartolinijevega dolga. Impresario je torej moral žrtvovati kolekto iz leta 1790. za svoje stare grehe, a najbrže je tudi Zois nazadnje utrpel nekaj škode. Nehoté se spominjamo postavke za »gledališče in komično opero« v Zoisovih računskih knjigah, ki vprav za leto 1789/90. predstavlja res visok znesek: vsega skupaj 350 fl. 3 krajcarje.

Kdaj in kako se je v takih razmerah zaključilo zadnje Bartolinijevo gostovanje, nam danes ni natančneje znano. Iz citiranega Kappusovega akta z dne 13. marca 1790 posnemamo, da Bartolinija ta dan ni bilo več v Ljubljani. Ne zdelo bi se nam čudno, če bi bilo Italijana po tej neprijetni aferi, ki je brez dvoma skalila tudi njegovo razmerje do Zoisove in morda še do kake druge, prej naklonjene hiše, minilo za dalj časa veselje, da se vrača v Ljubljano. Vendar ni izključeno, da je bil Bartolini sredi junija 1790 spet v Ljubljani, kajti *Laibacher Zeitung* iz tega leta omenja v svoji 25. številki, datirani 22. junija, predstavo italijanske opere *L'arbore di Diana*, ki jo po drugi strani nahajamo v Bartolinijevem repertoarnem načrtu za sezono 1789/90.¹ Njegovega imena pa ne najdemo več v naših virih, niti pri tej priliki, niti kasneje.

O nobeni drugi italijanski gledališki družbi, kar jih je v teku dobrih 150 let gostovalo v Ljubljani, nismo našli v aktih toliko vesti kot o Bartolinijevi. Izčrpali smo jih, da čim natančneje opišemo postopek pri pogajanjih, način angažmaja, politiko gledališke uprave, materialne težave itd., ker je ta primer zanimiv in brez dvoma tipičen. Pogajanja, uspešno gostovanje,

ten durch eine neue Collect einzubringen, und sie dem H. Baron v. Zois zurückzuzahlen, die man hingegen nicht aufbringen konnte.« Nateklo se je samo 7 ducatov 2 gldinarja, to je: 33 gld. 30 kr. Kolekta za leto 1790., namenjena Bartoliniju v smislu rešitve stanovskega odbora z dne 25. junija 1789, je vrgla 31 gld. 8 kr. Ta znesek se je prištel onemu, kar je dala pravkar omenjena kolekta za povračilo dolga Zoisu; a oboje skupaj znaša samo 64 gld. 38 kr. (t. j. nekaj nad 14 ducatov). Ker torej ni bilo do tedaj mogoče nabrati 25 ducatov »und B(artolini) schon abgegangen war, so ist obige Summa, um den H. Baron Sigmund von Zois befriedigen zu können, indessen aufbewahrt worden«.

¹ Ljubljanski časopis navaja poleti 1790 mnogo nemških amaterskih prireditelj v Stanovskem gledališču; diletantska družba ljubljanskega plemstva je bila tisto leto izredno delavna. *Laibacher Zeitung* hvali dobrodelne predstave, ki so se vršile 17. in 28. maja, 17. in 19. junija — tik pred tem, 16., so priredili v reduti »Freyball«, a gori omenjena italijanska operna predstava je bila po vsej priliki 15. junija —, 20. julija in 3. septembra.

novi dogovori, priljubljenost, materialne neprilike in razočaranje — po teh etapah, različno poudarjenih, je šla gotovo marsikatera igralska družba; predvsem se spominjamo ene najpomembnejših v oni dobi, nemške Schikanedrove družine.

O notranji vrednosti Bartolinijevih gostovanj, to je o repertoarju in o kakovosti pevcev, smo slabše poučeni kot o zunanjih okoliščinah, v katerih so se vršile, vendar tudi v tem pogledu o njih več vemo kot o mnogih drugih.

Prvo gostovanje, spomladi 1787, je prineslo Ljubljancem komično opero *I due castellani burlati*.² Radics, *Entwicklung d. d. Bühnenwes.*, c. m., navaja kot avtorja Fabrizija; v Salviolijevi *Bibliografia universale del teatro drammatico italiano*, str. 675, beremo, da se je komična opera *I castellani burlati*, ki ji je besedilo napisal Filippo Livigni, prvič pela pred pustom 1785 v Benetkah z glasbo Giovannija Valentini; še istega leta v jeseni pa so jo igrali v Bologni z muziko Vincenza Fabricija in pod nekoliko izpremenjenim naslovom: *I due castellani burlati*. V eni in drugi obliki je imela mnogo uspeha, »ponavljali so jo dolgo časa v skoro vseh mestih Italije in v glavnih mestih inozemstva«. Bartolini je torej prinesel v Ljubljano drugo varianto, in to že poldrugo leto po njeni premieri v Bologni. O vrednosti te opere ne vemo nič gotovega; najbrže ni bila znatna, zakaj V. Fabrizi³ spada — z G. Valentinijem vred — med številne nevažne skladatelje komičnih oper v sedemdesetih in osemdesetih letih XVIII. stoletja. Pisec besedila, Filippo Livigni, pa je prav znano ime med libretisti svoje dobe; njegove tekste so uporabljali mnogo pomembnejši skladatelji ko Fabrizi, na primer Domenico Fischietti in Domenico Cimarosa. — O repertoarju Bartolinijevega poletnega gostovanja leta 1787, ki se je po vsej priliki vršilo v juliju in avgustu, nimamo nobenih vesti. Lahko mogoče, da so se poleti ponavljali uspehi komadi spomladne sezone, toda ta domneva nam ne pomaga mnogo, ker tudi o spomladnem gostovanju vemo le malo.

Tretja Bartolinijeva sezona pade skoro gotovo v čas od Velike noči do srede junija 1788. Za njo je pač natisnjen libreto »*Le Nozze in contrasto*. Drama giocoso per musica di Giovanni Bertati. Da rappresentarsi nell' nobile Teatro di Lubiana«, z letnico 1788.⁴ Ta naslov in te označbe, ki so gotovo prepisane z naslovnega lista knjižice, to je vse, kar direktno vemo o ljubljanski predstavi opere *Svatba z zaprekami*. S skromnimi knjižnimi sredstvi, ki so nam bila na razpolago, smo dognali, da je glasbo k temu Bartolinijevemu

² Dokler ne poznamo vsebine tega libreto, ne moremo zanesljivo prevesti naslova (ki se pojavlja v Ljubljani v neknjiževni obliki *Li due c. b.*); morda bi se moral slovenski glasiti *Potegnjena graščaka*, morda tudi kako drugače, kajti *castellano* lahko pomeni »graščak«, »grajski oskrbnik« ali pa »zapovednik posadke«.

³ Tako piše njegovo ime A. Della Corte, *L'opera comica italiana nel Settecento*, II, 97.

⁴ Citiram z vsemi pravopisnimi napakami, kakor stoji v že omenjeni rokopisni »Abschrift des Penzelischen Verzeichnisses...«. Na nekem posebnem listu med katalogi Zoisove knjižnice v Narodnem muzeju, kjer je zabeleženo več ljubljanskih libretov iz teh let — a to ni znani posebni seznam italijanskih, večinoma v Italiji natisnjenih libretov Zoisove knjižnice —, stoji pod št. 43 naslov »*Le Nozze in contrasto*« (sic!).

besedilu zložil gori omenjeni Giovanni Valentini in da so to opero v Benetkah peli prvič 1779, v Milanu pa 1780.¹

Svatba seveda ni bila edina opera spomladne sezone 1788. Repertoarni načrti Bartolinijeve dvojice so nam znani iz pisma, ki ga je Lucia Bartolini pisala 11. oktobra 1787 ljubljanski gledališki upravi; tam se predvideva ta-le program: Salierijeva *La grotta di Trofonio*, Gazzanigova opera *L'Osmano ossia le tre sultane*;² zelo popularna Martinijeva *La cosa rara* in Cimarosov *Il falegname*; razen tega naj bi se igrali še dve operi, ki ju je treba izbrati. Ena od teh je bila potem pač *Svatba z zaprekami*. Ali se je navedeni program v celoti ali vsaj deloma izvedel, ne vemo. Na že omenjenem posebnem listu med Zoisovimi katalogi, kjer smo našli *Svatbo*, beremo pod številko 62: »Seraglio dosmana (?) drama«; to bi utegnil biti naslov kakega libreta *Seraglio d'Osmano*, in če bi to bilo isto kot *L'Osmano ossia le tre sultane*, bi smeli sklepati, da se je Gazzanigova opera, ki jo napoveduje pismo gospe Bartolinijeve, morda res igrala v Ljubljani.

Skoro nobenega dvoma ni, da je bila že to leto v resnici uprizorjena tudi *La cosa rara*; za gostovanje pred pustom 1789, ki stanovska uprava nanje ni pristala, je namreč Bartolini obljubljal štiri »nove« opere in vrh tega Martinijevo *Redko stvar*: to ne more pomeniti drugega, kot da se je le-tá že prej dajala v Ljubljani.³ — Komponist te opere ni znani »Padre (Giambattista) Martini«, ki se je proslavil v XVIII. stoletju kot glasbeni zgodovinar, pedagog in nabožen skladatelj; niti oni Martini, ki se je, Nemec po rodu, prav za prav pisal J. P. E. Schwarzenhof, a je deloval v Franciji, in čigar privzeto ime je tudi današnjim pevcem znano vsaj po prikupni romanci *Plaisir d'amour*; temveč to je španec Vicente Martin y Soler, ki je bil rojen 1754 v Valenciji, pa se je še mlad preselil v Italijo, kjer je prišlo na oder več njegovih oper. Slaven pa je postal na Dunaju; tu je bival od 1785 do 1788 in tu so nastale opere *Il Burbero di buon cuore*, *La cosa rara* (1786) in *L'arbore di Diana*, ki so mu donesle ogromen uspeh in sloves. Leta 1788. je odšel v Petrograd, kamor ga je pozvala Katarina II., kakor pred njim Galuppija, Paisiella in druge. Vodil je italijansko opero do leta 1803., a ostal je kot ruski državni svetnik tudi še pozneje v Petrogradu in tam

¹ Carlo Vassori, *Opere e operisti*; Genova, 1903, str. 448; — T. Wiel, *I teatri musicali veneziani del Settento*; Venezia, 1897, str. 343. — Mimogrede bodi omenjeno, da je med naslovi znanega seznama opernih tekstov Zoisove knjižnice zabeležen libreto *Le nozze disturbate* z letnico 1766, natisnjen v Benetkah. Morda je G. Bertati porabil ta ali kak drugi starejši tekst za svoj libreto; toda treba bi bilo videti obe knjižici, da bi kaj točnega ugotovili.

² V silnem hrušču revolucijskega terorja je bila v Parizu 2. septembra 1792 na programu tamošnjega »Italijanskega gledališča« opera *Les Trois Sultanes*. J. Combarieu, iz čigar znane *Histoire de la musique II* (Pariz, 1925) str. 397, posnemamo to vest, ne vé navesti niti skladatelja, niti pisatelja besedila. Lahko mogoče, da gre prav za Gazzanigovo opero.

³ Res je, da se nahajata *La cosa rara* in *La grotta di Trofonio* tudi v seznamu 8 »dobrih velikih oper«, za katere je gledališka uprava želela, da jih uprizori nemški podjetnik Friedel v zimski in predpustni sezoni 1787/88; to posnemamo iz kontrakta, ki ga je Friedel podpisal 27. septembra 1787.

umrl 1806. Bil je nadarjen operni komponist; po uspehu je v svojem času nadkrilil skoro vse sodobnike, tudi Mozarta. In ta uspeh je bil vsekakor bolj zaslužen in manj bežen kot marsikatera druga modna slava. Sam Mozart je njegovo *Redko stvar* zelo cenil in uporabil neke motive iz nje in iz *Dianinega drevesa* kot »citate« v svojem *Don Juanu*.⁴

Če se je to leto res igrala tudi Salierijeva *La grotta di Trofonio*, kar ni neverjetno, pomeni to, da so se Ljubljancani razmeroma zgodaj seznanili še z eno najbolj slovečih komičnih oper tistega desetletja. O delu samem bomo rekli kaj podrobnejšega, ko pridemo v tem pregledu do l. 1796.: tedaj se je namreč opera brez dvoma resnično uprizorila. — Tudi prvo pojavljanje Cimarosove glasbe v Ljubljani — če se je namreč *Il falegname* po programu izvajal — velja posebej poudariti. Ta *Tesar* ne spada med njegova znamenita dela, a morda je značilno prav to, da je tako delo prišlo v Ljubljano še pred velikim uspehom Cimarosovega *Il matrimonio segreto* (1792); Ljubljana je bila Italiji blizu in impresariji so imeli morda vtis, da se lahko tu igra isto, kar je uspevalo na povprečnem odru v Italiji.

Kaj je Bartolinijeva družina nudila Ljubljancanom v svojem četrtem gostovanju, ki je trajalo od 20. avgusta do 15. septembra 1788, ne moremo reči. Novih stvari najbrže niso dajali.

Za dvojno, zimsko in predpustno, sezono 1789/90 pa je Bartolini, sodeč po njegovih pismih v poletju 1789, pripravljal spet prav dostojen spored. Popularni Gazzaniga je imel prispevati dve operi: *La moglie capricciosa* in *Il convitato di pietra* (*Don Giovanni Tenorio*, ki ga navaja Bartolini na nekem mestu, je pač le drug naslov za isto Gazzanigovo opero, ki obdeluje isti motiv kakor Mozartov *Don Juan*); Martini dve sloviti operi: *L'albero di Diana* in spet že znano *La cosa rara*, ki se je očitno Ljubljancanom močno priljubila; Cimarosa prav tako dva komada: *Li due suposti Conti* (tako piše Bartolini!) in enodejanko *L'impresario in angustie*;⁵ in končno Paisiello svojega *Kralja Teodorja*. Temu načrtu za tedanjo Ljubljano ni kaj reči; vprašanje je, v koliko je bil realiziran.

Gazzanigova *Muhasta žena* se je brez dvoma uprizorila, zakaj leta 1789. je v Ljubljani izšel libreto »*La moglie capricciosa*. Drama Giocoso per musica da rappresentarsi nel nobile Teatro di Lubiana«, kakor je zabeleženo v prepisu Penzelovega seznama ljubljanskih tiskov. Drugih podatkov nimamo niti o ljubljanski predstavi, niti o delu samem.⁶ Giuseppeja Gazzanigo že poznamo kot zelo povprečnega opernega skladatelja; njegova *Gostilnica* se je igrala v Ljubljani

⁴ Prim. *Nouveau Larousse illustré*, pod »Martini«; H. Riemann, *Musik-Lexikon* (izd. H. Abert), 1927, pod »Martin«; E. Bücken, *Musik d. Rokos u. d. Klassik*, str. 233.

⁵ J. Combarieu, *cit. d.*, str. 395, navaja, da se je 24. julija 1789 — v prvih paničnih dneh revolucije — igral v pariškem »théâtre de Monsieur« »*L'Impresario in angustie*, opéra-bouffe de Paisiello«. Ali imamo tu dve različni deli, ali se je spet ljubljanski impresario zmotil glede skladatelja?

⁶ Na posebnem listu med Zoisovimi katalogi beremo pod številko 47 isti naslov z istim pravopisom kakor pri Penzelu. — Nekoliko preseneča okolnost, da je ta libreto natisnjen pri Egru, dočim so druge knjižice za Bartolinijeva gostovanja izšle pri Merku.

1773. leta. Ljubljanski libreto *Muhaste žene* se doslej ni našel; tudi Radics ga gotovo ni videl, ker te predstave sploh ne omenja.

Naslednje leto, 1790, natisnejo pri Merku libreto z naslovom »*Il Re Teodoro in Venezia*. Drama Eroico-comico. Da rappresentarsi nell' nobile Teatro di Lubiana.«¹ Sodimo, da ga je Bartolini pripravil za svoje dolgo gostovanje, ki se je raztezalo od jeseni 1789 do konca predpusta prihodnjega leta, če ne še dalje. To je prvi povsem ugotovljeni² dotik Ljubljane z Giovannijem Paisiellom (1740—1816), enim najznamenitejših in najbolj priznanih komponistov komične opere pred Rossinijem. Na povratku iz Petrograda, kjer je od leta 1776. vodil Italijansko opero, je komponiral na Dunaju 1784 na poziv cesarja Jožefa svojega *Kralja Teodorja v Benetkah*, ki je v kratkem dosegel sijajen uspeh v Avstriji, Italiji, Franciji in Nemčiji. Ta uspeh ima svoj temelj manj v kaki resnično globoki muzikalni vrednosti, ki jo današnja kritika odreja temu delu,³ kot na okretnem izkoriščanju teatralnih efektov tudi v glasbi in na prikupnosti nekaterih posameznih mest. In ne najmanj — na dobrem libretu. Le-tá je iz peresa znanega abata G. B. Castija (1721—1804), proslulega pesnika zabavnih in spretno pisanih, a nespodobnih »galantnih novel« v verzih in *Govorečih živali*. Jedro »junaško-komične« drame *Re Teodoro in Venezia* je vzeto iz petindvajsetega poglavja Voltairejevega *Candidea*, kjer se med šestimi pregnanimi vladarji omenja tudi pustolovski Teodor, smešni kralj Korzike; a Casti, ki je melodramo napisal po želji samega Jožefa II., je v satirični sliki svojega junaka uporabil morda tudi črte švedskega kralja Gustava III., Jožefovega nasprotnika, ki je 1783 obiskal Benetke in pri tem razsipel smešen sijaj. Lahka in okretna fantazija, prijeten stil in zabavno-satirična žila so usposobili Castija, da je združil smešno - patetične in smešno - vsakdanje elemente v postavah pustolovskega kralja in njegove okolice v uspelo tragikomedijo; dodal je nekoliko svoje hedonistične morale in napisal tekst, ki je žel navdušeno odobravanje in mogel po besedah samega Uga Foscola »ugajati tudi brez glashbene spremljave«.⁴ Gotovo je bil *Kralj Teodor* po Metastasijevih in Goldonijevih libretih spet prvo književno zanimivo besedilo med operami, ki so se igrale v Ljubljani.

Za tretjo opero iz Bartolinijevega programa za sezono 1789/90, Martinijevo *L'arbore di Diana*, sicer nimamo ljubljanskega libreta, imamo pa namesto tega še direktnije potrdilo, da se je res uprizorila: vest v ljubljanskem časniku iz leta 1790., ki smo jo gori navedli. Glede dela samega se moramo tu zadovoljiti z opazko, da je bilo *Dianino drevo* poleg *Redke stvari*, ki se je tudi v sezoni 1789/90 ponavljala, Martinijevo najpopularnejše delo. Katera družba je igrala *L'arbore di Diana* 15. junija 1790, nam časopis ne sporoča.

¹ Tako stoji v prepisu Penzelovega seznama. Tudi na posebnem listu med Zoisovimi katalogi je libreto zabeležen: številka 57 »*Il Re Teodoro* drama«. Radics, *Entwicklung...*, str. 53 in op. 46, omenja to opero in trdi, da je libreto v ljubljanskem muzeju.

² Toda že med osmimi »dobrimi velikimi operami« Friedelovega kontrakta iz oktobra 1787 je tudi »*König Theodor*«.

³ Della Corte, *cit. d.*, II, str. 36 sll.

⁴ Della Corte, *cit. m.*

G. B. Casti

Vendar je najverjetnejše, da je to bila še Bartolinijeva, zakaj o kakih drugih Italijanih za poletje 1790 nimamo podatkov, a o Bartoliniju vemo, da je imel to leto Martinijevo opero v načrtu. V vsem času Bartolinijevih gostovanj, od 1787 do 1790, je prosila, ko likor je nam znano, sploh samo še ena italijanska družba za dovoljenje, da nastopa v Ljubljani; to je bila družina impresaria Gaetana Ferronija, o kateri beremo v nekem aktu fascikla F. 49, z dne 6. marca 1789, da bi rada dobila ljubljansko stanovsko gledališče po Veliki noči tistega leta. Za predstavo Martinijeve opere v juniju 1790 torej ona vobče ne bi prišla v poštev, a tudi sicer ni nobenega podatka o tem, da bi bila res nastopila v Ljubljani, čeprav stanovski odborniki, po onem aktu sodeč, niso bili nenaklonjeni njenemu gostovanju.⁵

Sedaj bi bilo zanimivo vedeti, kakšna je bila reproduktivna vrednost Bartolinijevega ansambla, oziroma ansamblov — ker so se pevci vsaj deloma menjavali. Direktnih poročil in mnenj smo izsledili malo: vesti v *Laibacher Zeitung* se ustavljajo ob zunanostih; o priliki predstave *Dianinega drevesa* se hvali »izvrsten orkester«. Še najzgovornejši sta gori navedena Hohenwartova opazka iz leta 1788., ki govori o »popolnem zadovoljstvu« ljubljanskega občinstva z Bartolinijevimi predstavami, in istotako že citirano mesto v odgovoru deželnihi stanov z dne 25. VI. 1789 na Bartolinijevo prošnjo za gledališče v jesensko-zimski sezoni 1789/90: kolekta bo najbrže izdatna, »ker vam je tukajšnje občinstvo zelo naklonjeno, o čemer imate dovolj dokazov«. Tudi to, da se Bartoliniju gledališče prepušča brezplačno, gotovo priča o splošnem zadovoljstvu z njegovim delom. Sezone so bile skrbno pripravljene, repertoar vsaj za zimske sezone vsakokrat v glavnem nov, po vsebini dober in »sodoben«. Kar se našega znanja o članstvu tiče, smo pri Bartolinijevi družbi v razmeroma ugodnem položaju, ker naštevajo impresarijeva pisma celo vrsto pevcev in pevk, ki so angažirani ali ki naj bi se angažirali. Samo — ta imena nam danes ne povedo mnogo.⁶ Toda

⁵ Eden od stanovskih odbornikov, menda Wolkenberg, spet priporoča, naj si uprava preskrbi informacije o Ferroniju po Zoisovih korespondentih.

⁶ Morda bo kdo slučajno ali neslučajno naletel na kak podatek o enem ali drugem izmed pevcev, nastopajočih v Ljubljani; zato navajamo tukaj njihova imena (v kronološkem redu gostovanj in v pravopisu originala). V oktobra 1787 prosi gospa Bartolini, ki je sama bila primadona družbe, gledališko upravo za odločitev, katerega

že postopek pri angažiranju članstva dokazuje, da ljubljansko občinstvo ni bilo zadovoljno s čemerkoli in da so bili v Ljubljani ljudje — zlasti Zois — ki so poznali imena, reputacijo in kakovost italijanskih pevcev. To je pa že tudi nekaj jamstva, da so bili predloženi pevci na določni višini. — Skratka: Bartolinijeva družina gotovo ni bila preslaba in njena vloga v ljubljanskem gledališkem življenju se lahko kljub denarnim disonancam, ki so zamračile konec njenih gostovanj, oceni kot pozitivna.

Jesen in zima leta 1790. sta potem minili brez Italijanov. Carlo Buttazoni — gotovo oni, ki je v prejšnji sezoni nastopal v Bartolinijevi družini kot »primo buffo« — je sicer v avgustu prosil gledališko upravo, da prepusti dvorano za prihodnjo jesen in zimo njegovi »Operisten und Tänzer Gesellschaft«; toda uprava, ki je dobila, kakor posnemamo iz aktov fascikla F. 49, ponudbe vsaj še od treh nemških podjetnikov, se je odločila za Georga Wilhelma in njegovo pevsko in igralsko družbo. Najbrže se je zdelo stanovski gospodi umestno spet malo izpremembe — če že ne v programu gostov, pa vsaj v njihovem jeziku. Kar se namreč tiče opernega repertoarja, razlika med Nemci in Italijani najbrže ni bila velika.¹

Prihodnjo spomlad pa se pojavlja v korespondenci stanovske gosposke ime nekega impresarija Negrija.

od obeh »bassi caricati« (basistov za komično opero) naj angažira, Pietra Vecchija ali De' Antonija. Mesec dni kasneje navaja pet kandidatov za »mezzo carattere« (tu brez dvoma tenor za komično opero): Fava (ki je pel v Bologni; najbrže je to isti, ki je bil pozneje član Ferronijeve družbe), Peroni (Bartolinijeva ga hvali, da je »dober in sloveč v svoji stroki«), Giusti, Steuignoni (?) in Pezani. (O teh kandidatih je imel po želji stanovskega odbora odločati Zois.) Za predpustno sezono 1789, do katere ni prišlo, se obljublja nov drugi tenor in Madame Raimundi kot »seconda donna« (alt). Najpodrobneje smo obveščeni o ansamblu za sezono 1789/90; kot člani se navajajo: dve »prime donne«, Susanna Marranesi iz Napolja in Lucia Bartolini; kot »primo mezzo carattere« Giacinto Perroni (bržčas tisti, ki je bil že 1787 na izbiro); dva »primi buffi« (glavna nosilca šaljivih vlog): Carlo Buttazoni in Gaetano Ghedini; kot »seconda donna« Elisabetta Marchesini in kot »secondo mezzo carattere« Marranesi, brat primadone.

¹ Istega Paisiellovega *Kralja Teodorja*, ki ga je morda že v sezoni 1787/88 uprizoril Friedel, a za katerega je 1790 v Ljubljani tiskan italijanski libreto, je v začetku novembra istega leta dal tudi Wilhelm; prim. *Laibacher Zeitung* 1790, št. 64, z dne 6. XI.: po izvolitvi Leopolda II. za cesarja »gab die hier anwesende Wilhelmische Sänger- und Schauspieler Gesellschaft, bey einem dieser Feierlichkeit wegen prächtig beleuchteten Schauspiel-Hause unter Trompeten und Pauckenschall die Oper: *Der König Theodor in Venedig* ... mit ungetheiltem Beyfall ...«

Zanj se je zavzel z dopisom z dne 13. februarja 1791 grof Lanthieri iz Gorice, ki ga naziva »unser Buffo Negri«. Po tej intervenciji je gledališko vodstvo v Ljubljani dovolilo Negriju, da igra pri nas od Velike noči dalje; toda uprava dostavlja izrečno, da ne bo dala nobenih prispevkov. Morda so to posledice neprijetnih izkušenj z Bartolinijem? Ni gotovo, ali je potem Negri izkoristil dovoljenje in prišel v Ljubljano.

V teku istega leta 1791. je pa še drug goriški plemenitaš izposloval Italijanom gostovanje v Ljubljani. To je bil grof Nikolaj Franc Attems, ki je priporočil družbo Mazzotti Malipiero. Ljubljanska gledališka uprava je odobrila tej družbi najprej dvajset predstav od 20. junija dalje — pri čemer je opozorila podjetnika na neugodni čas. Družba je vsekakor res prišla v Ljubljano, zakaj 21. julija prosi Mazzotti Malipiero, da se mu dovoli še dvajset predstav, in tudi ta želja mu je izpolnjena. — Na Malipierovo gostovanje se brez dvoma nanašata ena ali dve vesti ljubljanskega časopisa. V številki 56. poroča *Laibacher Zeitung*, da je 14. julija 1791 cesar Leopold z dvema nadvojvodom zvečer počastil predstavo v gledališču; kakšna predstava je to bila, ni povedano. V naslednji številki, z dne 19. julija, pa se bere jasnejša vest: »Seine Majestät der Kaiser haben mit den beyden Erzherzogen am 15. d. dem italiänischen Lustspiele genannt: *Il tremendo Giudicio di Pluto a Favor d'Arlecchino operatore di Portenti & d'incanti*, im landschaftlichen Schauspielhause ... beygewohnt, und die Schauspielertruppe mit 30 Dukaten beschenkt.« Najzanimivejše v tem kratkem poročilu je to, da čujemo po dolgem času spet enkrat o italijanski šaloigri v Ljubljani, to je o gledališkem komadu brez muzike, o italijanskih igralcih, ne operistih. Dolgi in napihnjeni naslov te komedije (*Strašna Plutonova razsodba v prid Arlekinu, čudežniku in čarodeju*), o kateri nismo nikdar nikjer slišali, nas ne navdaja s posebnim spoštovanjem pred umetniško vrednostjo repertoarja te družbe. Toda obisk cesarja Leopolda, ki je kot toskanski veliki vojvoda dolgo bival v Italiji, priča morda o tem, da se je vsaj po svojem podajanju dvigala iznad višine navadnih komedijantov.

V tem času se spet javlja oni Gaetano Ferroni, ki je že leta 1789. poskušal priti v Ljubljano. V vlogi iz Bologne z dne 10. junija 1791 prosi za gledališče v prihodnji jesenski sezoni. Stanovska gosposka ne odbija a priori, marveč stavlja pogoje; Ferroni pošilja repertoarni načrt z operami Paisiella, Marcella da Capua, Guglielmija in Brunettija. A na koncu očitno vendar ni prišlo do sporazuma, zakaj jesensko in zimsko sezono tja do predpusta 1792 je dobil nemški ravnatelj Felder.

(Konec prihodnjič.)

NAJSTAREJŠE LJUBLJANSKE INDUSTRIJE¹

D R. R U D O L F A N D R E J K A

(Konec)

PINHAKOVA TVORNICA VITRIOLA

5. Polom

Pinhakova vitriolna tvornica je prišla že jeseni l. 1801. v težave. Prvi je zato zvedel Pinhakov brat dr. Karl Pinhak, ki je bil s svojo ženo Terezijo, roj. Wührer (umrlo 14. maja 1802 v Ljubljani Podgradom, Vitriolna tvornica), svojčas vložil v podjetje znatno vsoto 7100 fl., dasi le v 5%-ih dunajskih državnih obligacijah. Zato je tudi prvi zavaroval svojo terjatev z vknjižbo (29. sept. 1801) na vsa bratova posestva, torej na tvornico št. 79 s pripadajočim svetom, na bivšo dr. Kastelčevo hišo št. 83 z vrtom vred in slednjič na barjanske deleže na Volarju.²

Podjetju pa so se težave čedalje bolj kopičile. Nemirni časi Napoleonovih vojn so pretresali gospodarstvo; bakra, ki je bil ena poglavitnih tvarin za tvornico, skoraj ni bilo več dobiti; tečaji državnih papirjev, ki jih je imel Pinhak deloma sam, deloma jih je bil dobil namesto gotovega novca za posojilo, so naglo popuščali; obresti, ki jih je moral plačevati za posojilo, so bile zelo visoke. Pinhak se je skušal rešiti z novimi posojili. Tako je dobil 1802 od svojega farana Vincenca Leopolda barona Rasterna, lastnika hiše na Starem trgu in graščaka na Čemšeniku, dne 7. maja 7100 fl. proti vknjižbi na prej imenovana posestva, toda s pogojem, da je Karl Pinhak odstopil prvenstvo Rasternu in mu dovolil superintabulacijo.

Čez tri tedne (31. maja) nato je moral Jožef Pinhak poprositi brata Karla za novo posojilo 2000 fl., ki se je vknjižilo na Volar in na njivo pod Kastelčevim vrtom v Streliški ulici.

Zadnji upnik, ki je Pinhaku posodil denar na njegove majajoče se podjetje in njegova že prezadolžena posestva, je bila Elizabeta pl. Hubenfeld, ki mu je 1. sept. 1802 priskočila s posojilom 1300 fl., potem ko je dr. Karl Pinhak dovolil prednost pred svojo vknjižbo na Volarju.³ Medtem pa so vesti o labavnem stanju tvrdke Fribert & Co., pod katero je bila Pinhakova tvornica znana v trgovskem svetu, prodrle tudi v širše kroge zunaj Ljubljane. Tako je tvrdka Franc Hebenstreit z Dunaja že v avgustu 1802 prav odločno poganjala plačilo zaostalih terjatev 1441 fl. ter se je dala, dasi na 4. mestu, vknjižiti na Pinhakova posestva. Župnik Pinhak ji je moral na nadaljnja pogajanja že 20. sept. 1802 priznati, da je njegovo premoženje izčrpano in da nima več ničesar, da torej tudi ne more ničesar več plačati.⁴

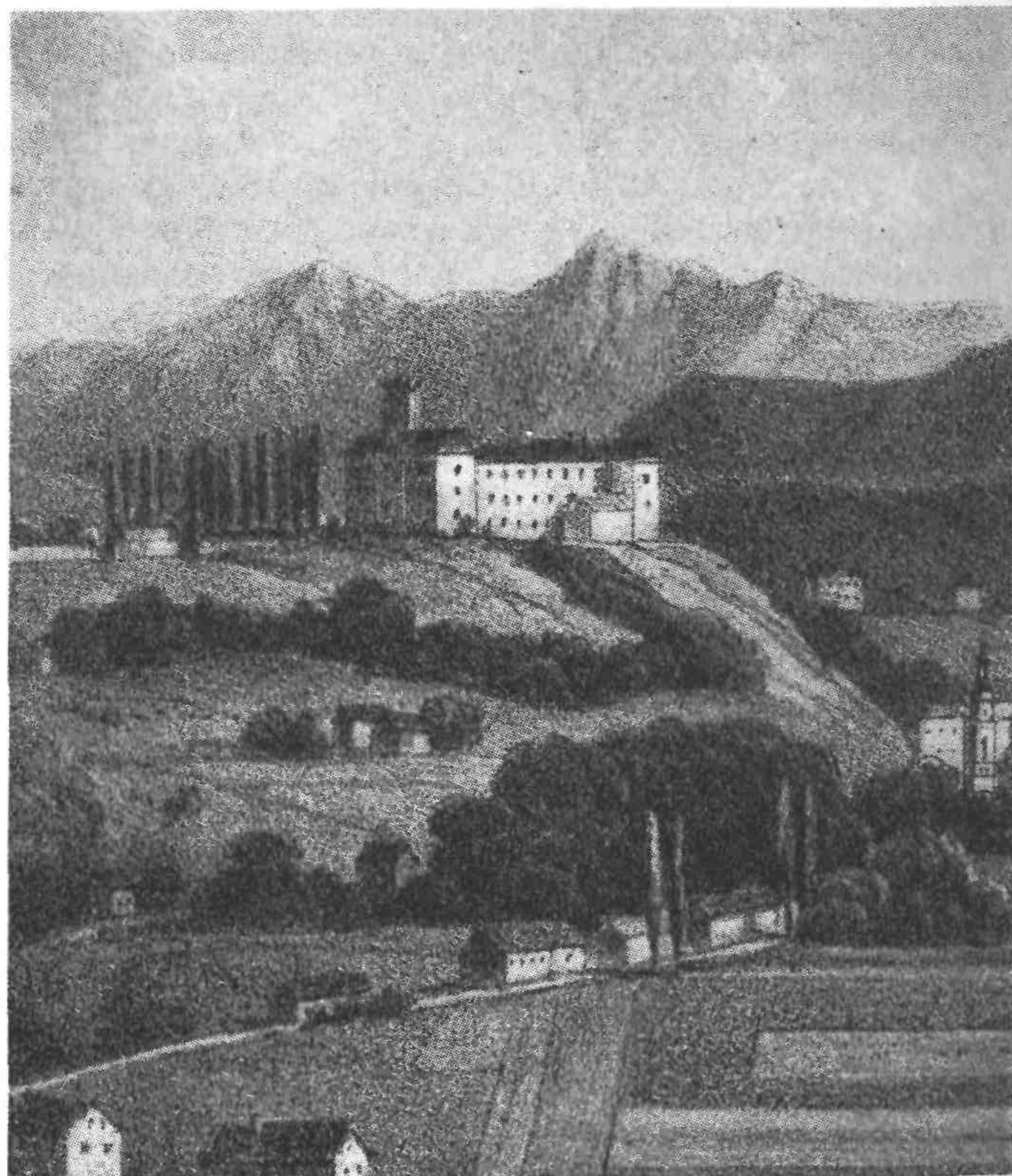
Nerazumljivo pa je vsekakor, na kako naravnost lahkomišeln način je delal župnik Pinhak dolgove v času, ko mu je moralo biti že jasno, da gre njegova

tvornica rakovo pot in da presegajo vknjiženi dolgovi daleč realno vrednost njegovih nepremičnin. Ta vsota je konec 1802 narasla na 19.000 fl., torej trikrat več kot so bila vsa Pinhakova posestva vredna; poleg tega pa so bile neporavnane tudi še davčne terjatve in številna nevknjižena posojila, n. pr. tvrdke Stamet & Co na Dunaju, Ferdinanda Socherja v Trstu, Huguenina Virchauxa v Pforzheimu ter ljubljanskih trgovcev Jožefa Alborgettija, Janeza Jurija Fridla in Janeza Henrika Steinmetza.

Konec 1802 je Jožef Pinhak ustavil plačila. Nad njegovim premoženjem se je proglasil stečaj, tvornica vitriola se je zaprla, on sam pa je kot kridatar na zahtevo upnikov romal v zapor, kar je izzvalo v mestu ogromno senzacijo. Njegove župnijske dohodke je v pokritje zaostalih davkov zasegel erar, upniki pa vse njegovo pohištvo in celo njegovo obleko.⁵

V tej stiski, ki ga je pretila ugonobiti materialno in službeno, mu je priskočil brat Karl na pomoč. Že prej je bil zapostavil svoje terjatve 9100 fl. v prid terjatvam barona Rasterna in Elizabete pl. Hubenfeldove. Posrečilo se mu je, da je kot zastopnik zaprtega brata Jožefa dosegel na sestanku upnikov 7. julija

⁵ Umschreibungen T 8, Fol. 119—127.

Podoba nekdanjih Pinhakovih poslopij pod Gradom l. 1855. Prva v strnjeni vrsti od leve je bivša vitriolna tovarna. Prva hiša na pobočju levo nad njo je bivša Pinhakova vila. Desno nad njo, sredi pobočja je posestvo „Gollmerau“

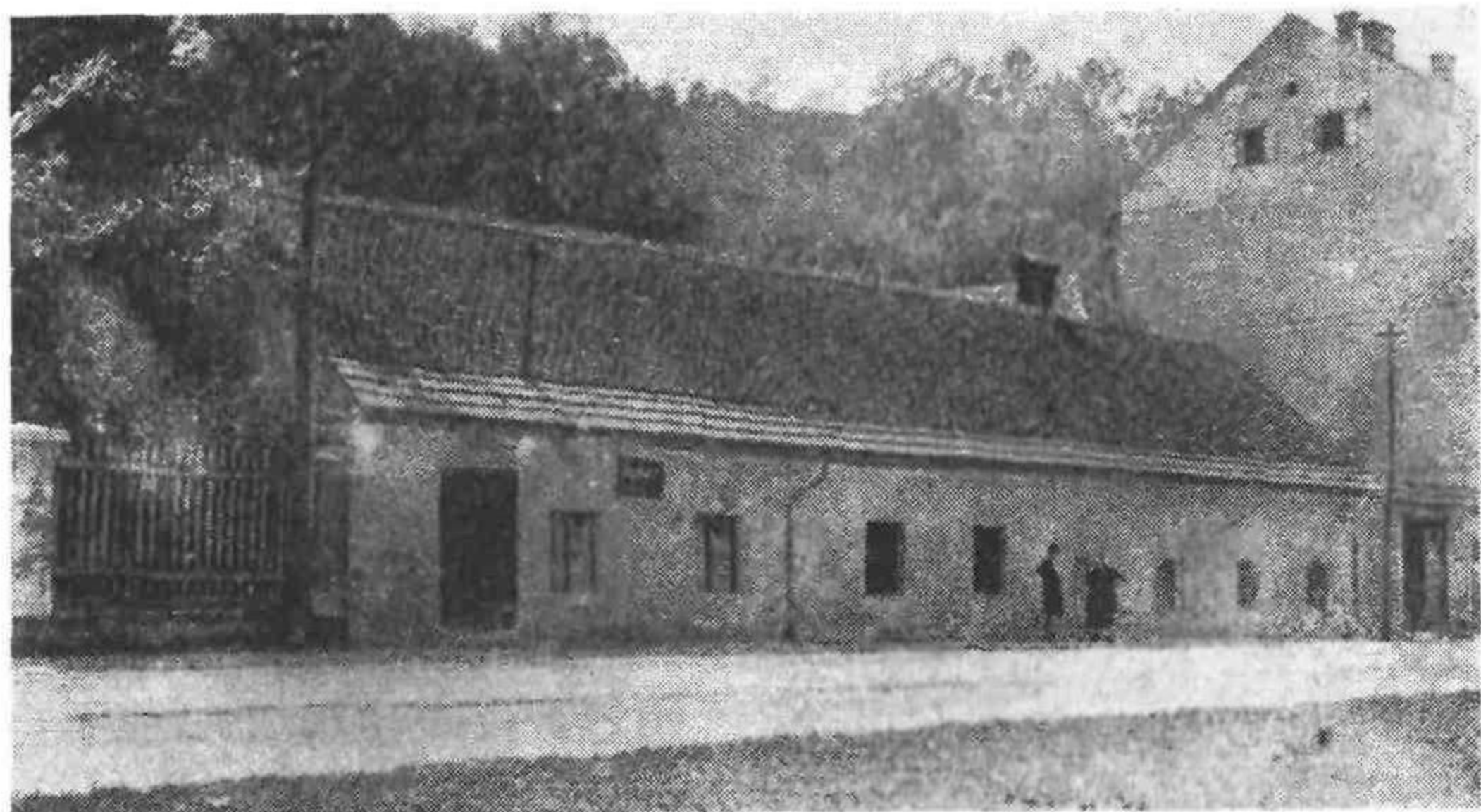
¹ V štev. 2 »Kronika«, stran 135., opomba št. 1, 3. vrsta, popravi tiskovno napako Slavkovskega v Slovitkovskega.

² Relatenbuch T 10, Lit X 6 v arhivu okrožnega sodišča.

³ Relatenbuch T 11, Lit E, 2, E 6 in K 6.

⁴ Relatenbuch T 11, J-2-3.

Tomčeva strojarna Streliška ulica 24, podrta l. 1931. To poslopje je bilo od 1798 do 1803 vitriolna tvornica župnika Jožefa Pinhaka

1803 sporazum, po katerem naj bi se skušali zmanjšati vknjiženi dolgovi s tem, da se Pinhakova posestva v Ljubljani, med njimi tudi tvornica vitriola, prodajo na dražbi izven konkurza. Konkurzno postopanje naj bi obsegalo le ono premoženje, ki bi si ga Pinhak v bodoče pridobil; tudi od njegovih župnijskih dohodkov naj zajame erar le toliko, kolikor presegajo njegovo kongruo. Nasprotno pa se je Karl Pinhak zavezal, da bo sprejel brata Jožefa za družabnika svoje vitriolne tvornice v Šmarjeti pri Zagorju, da mu na ta način pomore do novih dohodkov. Za pogoj temu sporazumu pa je zahteval pristanek upnikov, da se župnik Pinhak izpusti iz zapora, da se mu vrne neobhodno potrebna obleka in da sme njegovo pohištvo, ki ni vredno več ko 300 fl., vsak upnik proti cesiji pravic odkupiti za to vsoto.¹

Ko je bil ta sporazum odobren, so Pinhaka izpustili iz zapora, njegova ljubljanska posestva pa so dne 22. novembra 1803 prodali na javni dražbi.² Bivše Kastelčevo posestvo in pristavo na Strmem potu št. 80 je izdražil Anton Karmelli za 1022 fl. 5 kr., bivšo Linhartovo hišo s Pinhakovo tvornico vitriola v Streliški ulici št. 79 pa Leopold Vincenc baron Rastern za 5134 fl. 28 kr. Izkupilo Pinhakovih posestev (6156 fl. 33 kr.) ni dosegalo, tudi če odštejemo dolg brata Karla, niti polovice vknjiženih terjatev. Zemljiškoknjižni prepis novih lastnikov se je zaradi prizivov dr. Maksimilijana Wurzbacha, kuratorja Pinhakove zapuščine, zavlekel do l. 1816., razdelitev izkupila pa celo do l. 1828. Pri tej razdelitvi (22. marca 1827), potrjeni z odlokom deželnega in mestnega sodišča z dne 9. aprila 1828, št. 353, se je odkazalo celotno izkupilo 5134 fl. 28 kr. terjatvi medtem umrlega Vincenca Leopolda barona Rasterna, vsi drugi tabularni upniki, med njimi tudi Pinhakov brat Karl, Elizabeta pl. Hubenfeld in trgovec Franc Hebenstreit na Dunaju, pa so s svojimi terjatvami propadli, enako

seveda s svojimi nevknjiženimi terjatvami vsi ostali trgovci in založniki Pinhakovi.³

Pinhak je po tem polomu postal glede svojih deloma zaseženih dohodkov odvisen od vsakokratne vlade. Morda je v tem vzrok njegovemu oportunističnemu, rekli bi skoraj neznačajnemu zadržanju, ko je kot pridigar hvalil in povečeval najprej avstrijsko, od 1809—1813 francosko in 1814 zopet avstrijsko vlado. Pod francosko vlado je l. 1810. dobil slednjič Lambergov kanonikat, vendar ga ni dolgo užival. Umrli je, star šele 54 let, dne 20. avgusta 1814 v Ljubljani na Šolskem trgu 296 (danes Vodnikov trg 4) za sušico.

Kako podjetna in odporna osebnost pa je bil, kaže dejstvo, da je vzlic propadu svoje tvornice v Ljubljani v naslednjih letih še krepko ukoriščal svoje premogovnike v Zagorju in vzdrževal tudi tamkajšnjo tvornico vitriola. Še 12. oktobra 1807 si je pridobil novih dnevnih kopov pri vasi Šemnik in ob potoku Mediji ter odprl nove rove za pridobivanje bakra. V začetku l. 1807. je bil povečal tvornico vitriola v Zagorju ter najel za to posojilo 3000 fl. pri guvernerju Janezu Nep. grofu Trautmannsdorfu, 1000 fl. pa pri zdravniku dr. Antonu Jeunikerju. Leto pozneje je ustanovil z grofom Trautmannsdorfom in bratom Karlom (dne 18. aprila 1808) družbo, ki naj bi ukoriščevala njegove premogovnike v Kisovcu, Zavinški dolini, pod Hrušico, v vasi Loke itd., potem bakrene jame in vitriolno tvornico v Zagorju. (Urkunden- u. Gewähr-Buch des Bergoberamtes in Krain T. 1, Fol. 403, Vertrags- u. Schiedsbuch, T III, Fol. 437). Po njegovi smrti so prišla ta podjetja v konkurz, njegov brat Karl Pinhak pa se je preselil v Krems na Dol. Avstrijskem. Konkurzno ostalino je kupil Janez Krstn. Schwarz za 5100 fl. Združil jo je s premogovniki, ki mu jih je pozneje prodala država, v veliko premogovno podjetje, ki pa je okoli 1880 prešlo v last Trboveljske premogovne družbe. (Prim. Ing. Železnik, Zgodovina premogovnika Zagorje, Rudarski Vestnik, Beograd, 1933, IV, št. 1, str. 12.)

6. Nadaljnja usoda Pinhakove tvornice

Z izvršilno prodajo Pinhakovih posestev je bila usoda njegove tvornice zapečaten. Novi lastnik Vincenc baron Rastern je oddal izpraznjene tvorniške prostore v najem lončarskemu mojstru Janezu Rastnerju,⁴ ki jih je najpozneje 1804 preuredil za namene svojega obrta. Ko je baron Vincenc Leopold Rastern umrl, so njegovi otroci (Dizma, Nikomed, Mavricij in Rozalija) in vdova Genovefa bivša Pinhakovo hišo v Streliški ulici 79 z nekdanjo vitriolno, sedaj lončarsko delavnico, z gospodarskimi poslopji in vrtom vred dne 15. aprila 1820 prodali urarju An-

³ Relatenbuch, T. 23, V 13—15.

⁴ Janez Rastner, rojen 1780 v Beljaku kot sin godca Matije, je prišel okoli 1800 v Ljubljano in bil sprva pomočnik pri lončarskem mojstru Kristjanu Frideriku Roslaju na Karlovški cesti 9. Po poroki s podobarjevo hčerko Terezijo Arer (15. nov. 1803) se je osamosvojil na Streliški ulici 79 najpozneje l. 1804., ker je bil tega leta njegov prvi sin Janez že rojen »sub arce«, t. j. pod Gradom. Njegov drugi sin Jurij je bil (po šentpetrskih rojstnih matičah) rojen dne 24. aprila 1809 na Poljanskem predmestju 79, to je v bivši Pinhakovi hiši v Streliški ulici.

¹ Umschreibungen T 8, Fol. 226—237.

² Zbirka zemljiškoknjižnih prepisov (Umschreibungen), T. VIII, Fol. 119—127 v arhivu okrož. sodišča. V licitacijskem zapisniku z dne 23. novembra 1803 je pri izdraženem Linhartovem posestvu omenjeno, da je bilo izdraženo »das einst Anton Linhartsche Haus und Gebäude Nr. 79, das zur Vitriolfabrik und Wohngebäude desselben umgestaltet wurde, samt dem Garten am Wege hinter dem Schlossberge, die Stallung und das dazugehörige Terrain«.

tonu Regalliju na Starem trgu za 2400 fl. Iz kupne pogodbe je razvidno, da so ostala vsa poslopja neizpremenjena in da zlasti takrat še ni vzrasla današnja Einspielerjeva hiša na mestu nekdanjih hlevov. Regalli je ves zemljiški kompleks še tisto leto (15. septembra 1820) za 2865 fl. prodal lončarskemu mojstru Janezu Rastnerju, ki je imel ondi svoje delavnice.¹ Po njegovi smrti (20. aprila 1830) je nadaljeval obrt njegov sin Jožef Rastner, ki pa je zagazil 1840 v težave. Posestvo in lončarijo na št. 79 je dne 5. oktobra 1840 izdražil za 5311 fl. njegov očim Henrik Gley,² ki je bil že 1834 kupil bivšo milarno Andreja Focka na današnji Lončarski stezi 2—4. Na hiši v Streliški ulici 79, ki je l. 1840. dobila novo številko 92, je odlej bila le podružnica glavne Gleyeve lončarije na Lončarski stezi.

Ko je Henrik Gley 26. junija 1869 umrl, je prodala njegova druga žena Friderika Doroteja roj. Hän- sel dne 24. februarja 1875 njegovo posestvo in lončarijo v Streliški ulici strojarskemu mojstru Jožefu Tomcu,³ sama pa se je preselila z otroki Friderikom in Avgustom 1885 na Dunaj. Tomc je prejšnje lončarske delavnice preuredil v strojarno in v njej obratoval do 1900, ko jo je zaradi starosti opustil. Med 1840—1855 je bil H. Gley prezidal poslopje na desni strani nekdanje Linhartove hiše v enonadstropno hišo, današnjo Einspielerjevo hišo, Streliška ulica 20, ki pa tudi po prešteviljenju l. 1877. ni dobila posebne številke, ampak se je vodila s staro hišo pod enotno številko 14, pač zato, ker je bilo vse posestvo v lasti ene osebe. Da je stala današnja Einspielerjeva hiša že l. 1855., dokazuje že prej omenjena slika Ljubljanskega gradu iz tega leta, na kateri se natanko vidi pet objektov: mestni hlevi, nato enonadstropna mestna pristava, poleg nje enonadstropna, današnja Einspielerjeva hiša, na to enonadstropna stara Linhart-Pinhakova hiša in slednjič pritlične delavnice nekdanje vitriolne tvornice. (Glej sliko na str. 179.)

Dne 1. maja 1881 je bil Tomc prodal desno, na poslopje mestne pristave meječo enonadstropno hišo, ki je dobila takrat številko 14 a, svojemu svaku Janezu Grajzerju. Ta jo je prodal 1897 Antoniji Tomšič;

¹ Umschreibungen T 13, Fol. 291—305.

² Henrik Gley, roj. 19. novembra 1812 v Mirovu (Mecklenburg-Strelitz) kot sin žitnega trgovca Davida Martina Gleya, je prišel l. 1830. kot izučeni lončar v Ljubljano in se je l. 1832. oženil z Antonijo Rastner, 40 letno vdovo l. 1830. umrlega lončarja Janeza Rastnerja. Kupila sta 1834, preselivši se obenem iz Streliške ulice 79, nekdanjo Fockovo milarno Lončarska steza 83/84 (danes 2 in 4) in tam ustanovila novo lončarsko in pečarsko podjetje, ki je cvetelo do Gleyeve smrti (1869); potem je prešlo 1875 na Albert Samasso, l. 1881. pa na Avgusta Drelseja, v čigar rodbini so poslopja še danes.

³ Jožef Tomc, roj. 23. marca 1841 v št. Vidu nad Ljubljano, sin podobarja Matije (1811—1885) in brat slikarja Miroslava Tomca (1850—1894), je bil sprva delovodja v Janeževi strojarni na Sv. Petra cesti 5, nato v njegovi tovarni na Sv. Petra nasipu in se je l. 1875. osamosvojil. Umrl je 31. januarja 1922.

Einspielerjeva hiša, Streliška ulica 20, ki jo je iz nekdanjih Linhartovih hlevov prezidal župnik Pinhak; poleg nje hiša Mestne pristave št. 18 z nekdanjimi mestnimi hlevi, v ozadju grajsko pobočje

od njenih dedičev pa jo je 31. oktobra 1911 kupil (Streliška ulica 18, od 1910 Streliška ulica 20) nedavno umrli višji sodni svetnik v p. Tomaž Einspieler. Enonadstropno nekdanj Linhartovo hišo je Tomc obdržal zase in imel od 1900 v njej tudi gostilno. Bila je daljša od današnje Einspielerjeve, s 7 okni v fronti in za spoznanje višja, ločena od nje s posebnim obo- kanim uvozom. V njej je poleg gospodarja stalno stanovalo 6—7 strank. To hišo je spravi Tomčev pravni zastopnik, dr. Matija Hudnik l. 1905. v svojo last. Od njega jo je kupil še isto leto (12. oktobra 1905) Tomčev zet Pavel Turk,⁴ pa jo že 1906 podrl ter na nje mestu sezidal današnjo dvonadstropno hišo št. 22, v kateri je tudi prejšnja Tomčeva gostilna.

Pritlična Tomčeva strojarna poleg te hiše, ki je izza 1910 dobila št. 24, se je od 1900 naprej rabila za hlev in gospodarsko poslopje. Stala je tam do l. 1931. V tem letu jo je dala vdova Ana Turk do tal podreti in sezidala na nje mestu moderno dvonadstropno hišo Streliška ulica št. 24. S tem je izginila zadnja sled nekdanje Pinhakove tvornice vitriola. Njeno lice je ohranjeno v fotografičnem posnetku (last ge. Turkove), ki je v pričujočem donesku priobčen. Prav tako se nam je zdelo potrebno, ohraniti podobo današnje Einspielerjeve hiše Streliška ulica 20 s sosednjo mestno pristavo, dočim se je podoba stare Linhartove hiše ohranila le v sliki iz l. 1850. in v dragocenem zarisu iz l. 1799., ohranjenem v aktu 2/733 iz l. 1799. mestnega magistrata v mestnem arhivu ljubljanskem.

⁴ Pavel Turk, roj. 23. januarja 1842 v Novem Kotu, je bil dolga leta trgovec, hišni posestnik in gostilničar v Dragi v kočevskem okraju. Od 28. febr. 1897 poročen z Ano Tomc, hčerko strojarja Jožefa Tomca v Ljubljani in Uršule Knez, si je pridobil kot dolgoletni župan občine Drage (1880—1905) velike zasluge za ohranitev in utrditev slovenstva v tej jezikovno mešani občini. L. 1905. se je preselil iz Drage v Ljubljano, Streliška ulica 22, kjer je 14. januarja 1923 umrl.

OB STOLETNICI LJUBLJANSKE KAZINE

DR. IVAN LAH

Avertissement

Den 4. kommenden Monats Aprilis wehrenden 1775. Jahres wird der Landschaftl. Cassino auf dem allhie-sigen Landhaus frühe um 9 Uhr plus offerenti in die Verpachtung ausgelassen. Dahero werden belieben die Liebhaber sich an vorbestimmten Tag sich zu mel-den.«

To se pravi, da je bila že pred l. 1775. na našem »lontovžu« deželna kazina, ki se je dajala dne 7. apr. 1775 v najem na licitaciji. Gotovo je torej že takrat imela kazina oblike nekake kavarne, ker bi sicer ne bilo nikogar, ki bi bil licitiral. Radics sodi, da je bila ta kazina del tedanjega stanovskega gledališča, kjer so se ob določenih urah shajali plemiči in gospoda na igre in pogovore.

Kaj je bila kazina tedanji višji družbi, vidimo iz poročila, ki ga navaja Dimitz (Gesch. Krains II., 240) o bivanju cesarja Leopolda II. v Ljubljani. Dne 24. avgusta 1790 je dospel cesar v spremstvu nadvojvode Leopolda v Ljubljano. Dva dni na to se je pripeljala iz Inomosta nadvojvodinja Elizabeta. Takoj drugi dan je sprejela ljubljansko nobleso, da ji je prišla poljubit roko, popoldne si je ogledala stanovanje v škofiji, pripravljeno za sicilijanski dvor, ki je tudi imel priti v Ljubljano, zvečer pa se je zabavala nadvojvodinja v *kazini*, kamor ni imela dostopa samo noblesa, ampak tudi vsi honoraciorji. Dočim je cesar z nadvojvodo 27. avg. odpotoval na Reko, ki je bila glavni cilj njegovega potovanja, ga je nadvojvodinja čakala v Ljubljani in si medtem ogledala razne njene zanimivosti. Dne 28. avg. zvečer je bila zopet v *kazini*, kjer se je vršila njej na čast glasbena akademija. Dne 30. avgusta je bila na obisku pri Zoisu, kjer je občudovala njegovo rudninsko zbirko, zvečer je bila zopet v *kazini*.

Iz tega se vidi, da je bila ljubljanska kazina v deželnem dvorcu zbirališče najvišje družbe, ki je tu sprejela v svoji sredi celo tako visokega cesarskega gosta.

Francoska revolucija, ki je medtem vznemirjala Evropo, je dala plemiški gospodi gotovo dovolj povoda, da se je zbirala na razgovore. Novic iz sveta in tudi listov je bilo čim dalje več, saj so l. 1797. izšle celo Vodnikove »Ljubljanske novice«. Nova moda, nove iznajdbe, vojni dogodki, novo gledališče, slostvo — vse to je moralo zanimati sodobno družbo, ki je v *kazini* dobila novih vesti iz sveta in je imela tu največ prilike, da se je o njih porazgovorila. Da so gospodje pri tem zaigrali bab piqué in da so dame pri tem posegle tudi po najnovejših domačih novicah, kdo bi se temu čudil.

Kazina, kot družabno središče višje družbe, se je v našem mestu tako oživila, da je niso mogli pogrešati niti oni, ki jim je bila deželna kazina previsoka. Zato je otvoril l. 1800. lectar Castaqua, posestnik hiše št. 7 v Nunski ulici, kjer je imel svojo slašči-čarno, v prostorih bivšega dež. gledališča svojo ka-zino za »abonirane honoraciorje«, tako da so bili to-rej gostje nekaki člani njegove kazine; v prvem nad-

Casino — kakor že ime pove — je italijanskega iz-vora in izhaja iz besede casa (= hiša). Casino je bila prvotno vrtna hišica, kjer se je shajala družba na igre in razgovore. Navadno je bil to oni intimni vrtni ko-tiček, kjer je gospoda baročne dobe preživljala svoje najlepše družabne trenutke sredi cvetočih gred in senčnih dreves, dame v živahnem razgovoru o naj-novejših družinskih dogodkih, gospodje pa o gospo-darstvu in državni politiki. Baročni mojstri so okra-sili te vrtno hišice z najljubkejšimi amoreti in baje-slovnimi grškimi in rimskimi kipci in slikami. Ca-sino se je zvala tudi hišica v vojaških garnizijah, kjer so se zbirali častniki k igram in zabavam, torej nekaj takega, kar je danes oficirski dom, dočim je bila kan-tina namenjena za moštvo. Ta kazina — da rabimo naš domači izraz — je postala pozneje nekaj več nego hišica za častnike. Prešla je iz vojaškega živ-ljenja v meščanski svet in postala pravo družabno središče gospode, najprej plemstva, pozneje tudi me-ščanstva. Kakor je bila vojaška kazina združena z garnizijo in vojašnico, namenjeno zabavi in sestan-kom častnikov, tako je bila pozneje meščanska ka-zina zvezana z gledališčem ali kavarno in je služila za zbirališče izbrane družbe, kamor so imeli pristop samo povabljeni gostje, ki so se shajali ob določenem času na igre in razgovore; šele pozneje, ko je Evropa dobila novo zabavo z raznimi listi in revijami, so se kazine razvile tudi v čitalnice.

Ljubljana, ki je ležala na poti med Italijo in nem-škimi deželami, je sprejemala modo od obeh strani, rekli bi skoraj, da je bil v prejšnjih stoletjih itali-janski vpliv močnejši, saj so takrat — posebno v 18. stoletju — tudi nemške dežele sprejemale ne le glasbeno in gledališko, ampak tudi modno in družabno kulturo, ki je prihajala iz Italije. In prav v to dobo spadajo tudi prvi začetki meščanskih kazin.

Doslej se je splošno mislilo, da je prva kazina v Ljubljani nastala l. 1782. Tega leta je namreč za-prosil neki Istrijan, Hieronim Moll, po poklicu knjigo-vodja, pri kranjski deželni gosposki, da bi smel v Ljubljani ustanoviti t. zv. »čitalno kazino« (Lectür-casino) po zgledu drugih enakih kazin v Parizu, Lon-donu in na Dunaju. Kranjska deželna oblast je dala dovoljenje za to ustanovo, s katero bi se Ljubljana povzdignila v vrsto drugih velikih evropskih mest, vendar pa meni Dimitz (Mitt. des hist. Ver. 1864, str 97), da najbrže Moll ni uresničil svojih visokole-tečih načrtov, ker o žitju in bitju te kazine nimamo nikakih sporočil.

P. pl. Radics, ki nam je ohranil mnogo zgodovin-skih in kulturnih drobtin, pa je zasledil še starejši tiskani vir, ki nam priča o tem, da je imela Ljub-ljana svojo kazino že l. 1775. Tedanja Kranjska kme-tijska družba, ki se je zvala »Gesellschaft des Acker-baues und der nützlichen Künste«, je izdajala »Wö-chentliches Kundschaftsblatt des Herzogthums Krain« in v tem tedniku čitamo na strani 189 zanimiv in-serat glede najema deželne kazine.

Oklic se glasi:

stropju je bila ena soba za biljard in za igre na karte, druga pa za čitanje in konverzacijo. V tej sobi je bilo na razpolago nekaj časopisov. V pritličju je bila kavarna z biljardom za vsakogar. Tako je počasi duh demokracije, ki je z Napoleonom zmagoval v Evropi, prodrl tudi v kazino, ki je bila doslej zavetišče plemiškega sveta.

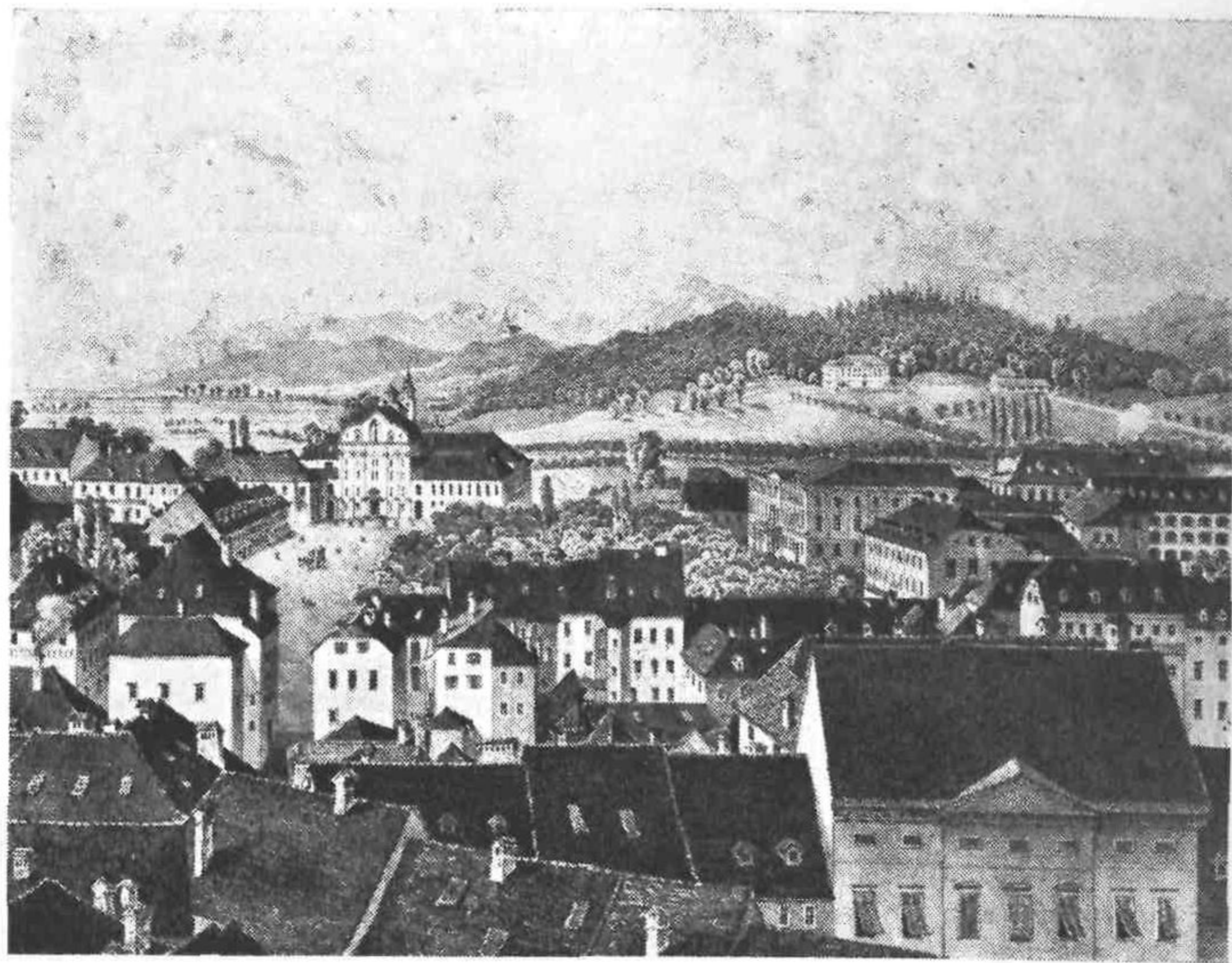
V arhivu ljubljanske kazine je shranjen dragocen dokument, ki priča, da je bila kazina v Ljubljani tudi za časa francoske vlade. To so *pravila kazinskega društva iz l. 1810*. (Statuten der Kasino-Gesellschaft zu Laibach. Festgesetzt am 25. februar 1810.) Iz teh pravil nam bo razvidno, kaj je imela biti kazina v teh časih.

1. Namen te družbe je: pospeševanje domače trgovine sploh, pospeševanje pravilnega razumevanja izobrazbe in okusa našega časa, prirejanje za izobražene kroge primernih zabav, pri čemer je nujno treba opustiti vse, kar bi moglo biti v kakršnem koli smislu škodljivo za javno državno upravo.

2. Društveni lokal naj bo značaju družbe primeren, sredi mesta, ali na kraju, kjer ga vsak lahko najde, in za vsakega člana odprt dopoldne od 8—12 in popoldne od 1 do 10 zvečer.

3. Da se pospešuje domača trgovina, naj služi ta družabni prostor deloma tudi kot zbirališče za one društvene člane, ki se pečajo s trgovino. Da se jim olajša sestanek in razgovor, kjer si naj med seboj povedo vse, kar se tiče trgovine, naj se še posebej določi čas od 11—12 dopoldne, kot najprimernejši čas za kupčijske zadeve. Društvo bo v ta namen nudilo vso podporo, ki ni v nasprotju s pravili.

4. Da se pospeši pravilno pojmovanje sodobne izobrazbe in okusa, naj se naroče po možnosti najboljši politični, znanstveni, družabnostni in trgovini namenjeni listi, dobri zemljevidi in druga literarna dela, ki odgovarjajo temu namenu. Da člani ne bodo mo-

Pogled na Kongresni trg in Kazino okoli l. 1850.

teni pri čitanju, naj se jim preskrbi posebna soba in odstrani vse, kar bi motilo mir.

5. Da se pospešuje dostojna družabna zabava, naj bodo vse igre, ki niso proti časti in poštenosti družbe, ne le dovoljene, ampak naj se z vsemi pripomočki goje.

6. Vsaki dve leti izbere občni zbor iz članov štiri direktorje, štiri redne in osem izrednih odbornikov in sicer tako, da je polovica direktorjev in rednih in izrednih odbornikov iz trgovskega stanu, polovica pa iz vrst drugih članov.

(7—12 točke pravil govore o poslovanju odbora.)

13. Za sprejem v društvo je sposoben vsakdo, ki je na dobrem glasu svoje morale in je več članom znan kot pošten mož.

(Konec prihodnjič.)

OSNOVE SODOBNE ZAŠČITE OTROK¹ V SLOVENIJI

VOJKO JAGODIČ

DELO MEST, REDOV, USTANOV IN OSTALIH DRUŠTEV ZA ZAŠČITO OTROK V SLOVENIJI PO PREVRATU

Mestno mladinsko skrbstvo v Ljubljani.

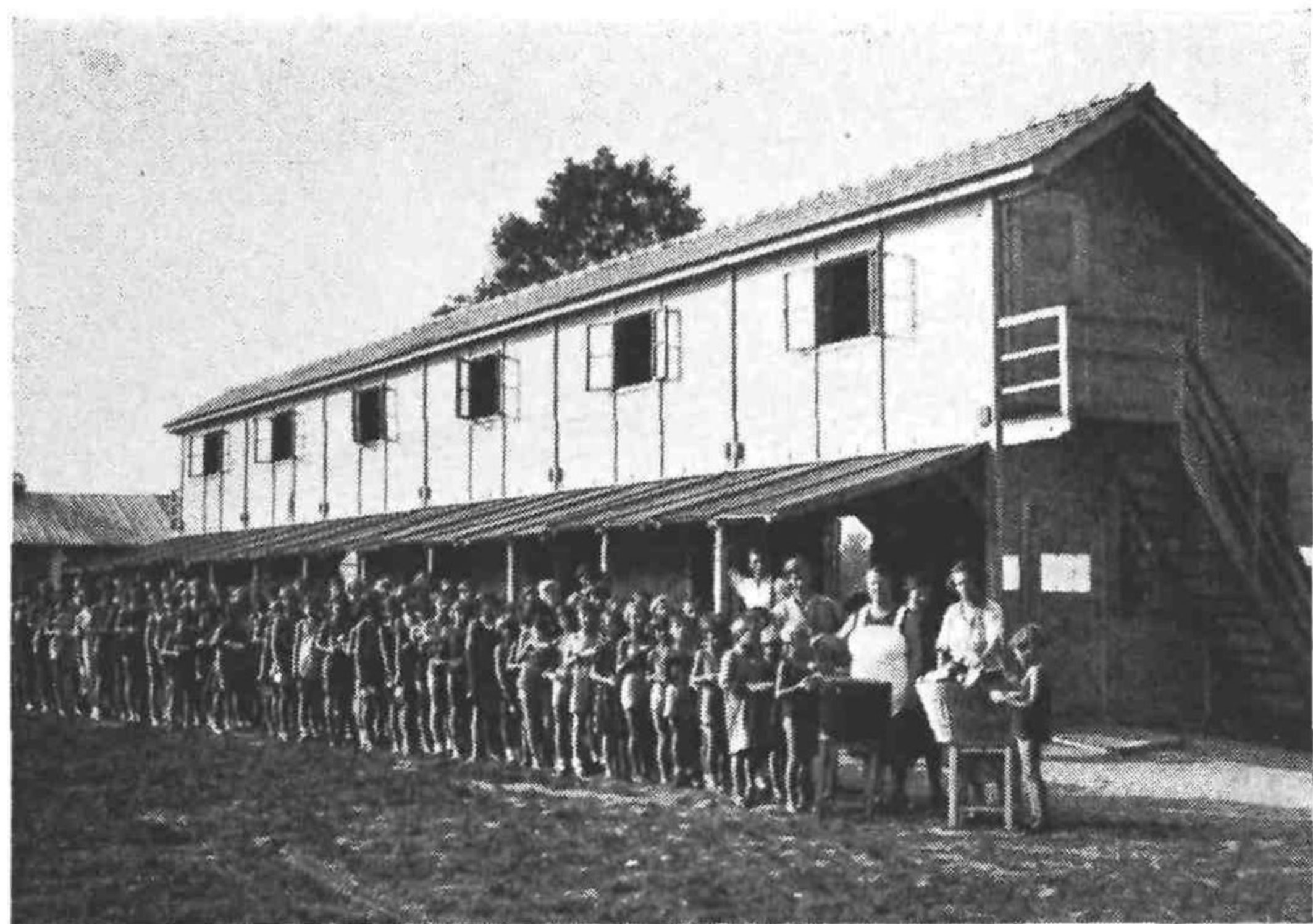
Do leta 1923., ko je bil organiziran pod županom dr. Peričem poseben socialno-politični urad, ljubljanski mestni magistrat o socialno-političnih zadevah ni poznal ondotnega poslovanja, marveč so bile socialne zadeve kot postranski popravek razdeljene med različne uradnike. Tega leta je bil socialno-politični urad s posebnim načelnikom in primernim številom osebja organiziran v 4 oddelke: Osrednja pisarna, starostno oskrbstvo, mladinsko skrbstvo in delavsko skrbstvo. L. 1927. je bil združen s popisovalnim in domovinskim uradom, l. 1928. pa ga je občinski svet znova osamosvojil in reorganiziral.

Mladinsko skrbstvo, ki je danes poseben referat mestnega socialno-političnega urada, se je razvilo tako naglo, da so mu finančne zmožnosti mestne občine težko sledile. Kakor v vseh večjih mestih in industrijskih centrih, je tudi v Ljubljani nastal položaj, ki je vodil v obubožanje širokih ljudskih plasti tako, da se je ljubljanski občinski socialno-politični aparat znašel pred težkimi nalogami. Glavno vprašanje so bile finance. Tako je v letu 1931. pri oskrbi otrok v zavodih, ozir. pri rejninah poskočil izdatek za 58% ozir. 115%.

Da je posvečala ljubljanska mestna občina mladinskemu skrbstvu že od nekdaj veliko pozornost, ki se je v zadnjih letih močno stopnjevala, pričajo tudi naslednje proračunske postavke:

¹ S tem člankom je dovršeno delo, ki ga je začel pok. prof. E. Jarc v 1. številu tega letnika.

Počitniška kolonija Mestne občine ljubljanske v Mednem

V proračunskem letu 1925. je znašala potrebščina 604.400 Din, v letu 1930. 932.200 Din, v letu 1931. 145.500 Din, v letu 1935.—36. 1,334.921 Din, v proračunskem letu 1936.—37. pa en in pol milijona. Iz tega pa je tudi razvidno, da se je potrebščina v 10 letih podvojila.

Ko je mladinski urad po l. 1928. začel zbirati material o socialnem položaju mladine v Ljubljani, je dobil porazno sliko. Mladina iz predšolske in šolske dobe je bila potrebna fizične in moralne pomoči v najširšem obsegu.

Tako se je odslej organizirala pomoč mladini takole: Redne podpore, mladinsko skrbstvo v zavodih, rejništvo, začasna dečja postaja, dnevna zavetišča, počitniške kolonije in šolske knjige.

1. Redne podpore je v prejšnjih letih podeljeval ubožni svet, sestojec iz vseh okrajnih načelnikov in župnikov vseh ljubljanskih župnij; shajal se je redno približno štirikrat na leto. V zadnjem času pa je delovanje ubožnega sveta prenehalo in je o podporah sklepal večinoma socialno-politični odbor.

Redne mladinske podpore znašajo mesečno 30.000 Din (letno 360.000) in jih je deležno okrog 600 otrok.

2. Oskrba v zavodih. Mestna občina ljubljanska namešča osirotelo in od staršev zanemarjeno mladino v razne zavode, kjer pod nadzorstvom obiskuje šole ali pa se izobrazuje za življenjske poklice. Tako ima mestna občina nameščene otroke v Marijanišču, Lichtenthurnovem zavodu, v Banovinskem dečjem domu, v Zavodu za zdravstveno zaščito mater in dece, v Zavodu šolskih sester v Repnjah, v Zavetišču sv. Jožefa v št. Vidu, v Salezijanskem zavodu na Rakovniku, v Dečjem domu v Mariboru in po nalogu pristojnih skrbstvenih oblasti v Deškem vzgajališču v Ponovičah.

Oskrbovalnina v navedenih zavodih znaša 250 do 400 Din za posameznika. Delne zneske prispevajo starši, večinoma pa mora žrtvovati mestna občina in poleg oskrbovalnine dajati gojencem in gojenkam še obleko, obutev in šolske potrebščine. Vse to se tudi krije iz rednih mladinskih podpor. Zato je določen mesečni znesek 15.000 Din.

3. Rejnine. V okvir stalnih mladinskih podpor spadajo tudi rejnine, namenjene v prvi vrsti za

osirotelo deco, ki je oddana v rejo raznim rejnicam. Občina plačuje tem tujim rejnicam za take oskrbovance po 100 do 300 Din mesečno. Za rejnino je določenih mesečnih 18.000 Din.

Rejništvo je od leta do leta bolj razširjen način zaščite otrok. Ljubljanska občina je imela leta 1928. v reji samo 12 otrok, v letošnjem proračunu je predviden kredit za 72 otrok, katerih število pa se bo gotovo še povečalo v prihodnjih letih, to pa predvsem radi tega, ker so se dosegli zelo dobri uspehi in se je rejništvo izkazalo kot cenen in zanesljiv način otroške preskrbe. Nadzorstvo vrši hvalevredno Državni zavod za higiensko zaščito mater in dece. Z njegovo pomočjo je mestna občina poiskala tudi najboljše rejnice in jih stalno kontrolira. Stroški za rejništvo so znašali v letu 1929. samo 40.000 Din, v letošnjem letu pa so poskočili, kakor je omenjeno, na 216.000 Din.

4. Izredne podpore, s katerimi se je mašilo v nujnih primerih, so padale od leta do leta, rasle pa so redne podpore, ker je pač naraščalo število gojencev v zavodih in družinah.

5. Začasna dečja postaja. Ker Ljubljana še vedno nima dečjega doma, ki naj bi bil le nekako pribežališče, kjer naj bi se ugotavljalo fizično in moralno stanje otrok, preden bi jih odvajali v zavode, v rejo družinam ali v poboljševalnice, se je ustanovila začasna dečja postaja mestne občine ljubljanske v Obrtniškem vajenskem domu. Ta začasna dečja postaja, obenem prevzemna postaja, služi za primere, ako mati n. pr. nenadoma umre in ostanejo otroci brez oskrbe, ali če je sploh kakorkoli dokazan slab vpliv staršev in je nujno potrebno, da se otrok odvzame takoj iz kroga ali miljeja prepale družine ali družbe. To velja še posebno za številne mlade berače, potepuhe, pokvarjence, brezdomce in mladostne zločince.

6. Dnevna zavetišča. V dnevna zavetišča so se spočetka sprejemali otroci le zaradi nadzorstva, ker so bili njihovi starši čez dan zaposleni ali odsotni. V poznejših letih pa, ko je nastopila kriza in z njo številna brezposelnost, so dobila ta zavetišča poleg nadzornega tudi nekak podporni značaj. Tako se sprejemajo v mestna dnevna zavetišča le oni otroci, katerih starši ali njih zakoniti namestniki so cele dneve zaposleni v svojih službah, da ne morejo čez dan domov in zato tudi ne nadzorovati svojih otrok. Takšni otroci naj bi našli v dnevnem zavetišču prostor, v katerem je poskrbljeno za stalno nadzorstvo in dobro vzgojo, obenem pa tudi vsaj za opoldansko hrano in malico. Saj je danes zelo mnogo družin, kjer sta mati in oče ves dan odsotna, otroci pa prepuščeni sami sebi. Zato potrebuje taka mladina nadomestnega skrbnika in vzgojitelja, ki naj bi se briga tudi za šolski uspeh teh otrok.

Prostori zavetišč ljubljanske mestne občine pa na žalost niso nastanjeni v zgradbah ljubljanske mestne občine, temveč so zato najeti posebni prostori. Tako je zavetišče sv. Florijana v Florijanski ulici, Zavetišče na Taboru v stavbi tamkajšnjega Sokola in zavetišče v šiški v prostorih Sokolskega doma v šiški. V teh treh zavetiščih je približno 200 otrok. Projektiranih pa je še dve zavetišč (v Trnovem in za Bežigradom). Zavetišče pa bi bilo tudi potrebno v Mostah (Selo, Vodmat, nekdanja Zelena jama, Nove Jarše)

in' na Viču. To je periferija mesta, kjer živi prebivalstvo v najtežjih socialnih razmerah in so taka zavetišča še prav posebno potrebna. Najboljše prostore ima zavetišče na Taboru; so svetli in zračni in imajo tudi potreben in primeren inventar. Zavetišči v Šiški in v Florijanski ulici pa imata zelo slabe prostore; treba bi jih bilo preseliti ali adaptirati.

V vseh treh zavetiščih dobe otroci opoldansko hrano. Zavetišči v Šiški in v Florijanski ulici imata lastno kuhinjo in kuharico. Kuha se po posebnem načrtu, ki ga sestavlja voditeljica zavetišča. Jedilnik odobri vedno mestni zdravnik. Zavetišče na Taboru pa dobiva hrano iz ubožnice v Japljevi ulici, odkoder se pripelje vsako opoldne potrebna hrana. Hrana je dobra in zadostna.

V vseh zavetiščih vlada red in mir. Voditeljice in vrtnarice pomagajo otrokom za šolsko pripravo. Vse se vrši tako, kakor bi bila neke vrste šola s svojim programom in svojim lastnim delom.

Za vzdrževanje teh zavetišč ima mestna občina posebne kredite. Letno znašajo okrog 200.000 Din. Le v redkih primerih plačujejo starši, če so seveda zmožni plačila, malenkostno odškodnino.

7. Počitniške kolonije vzdržuje ljubljanska mestna občina od l. 1928. dalje vsako leto v letni dobi na Gorenjskem in na morju.

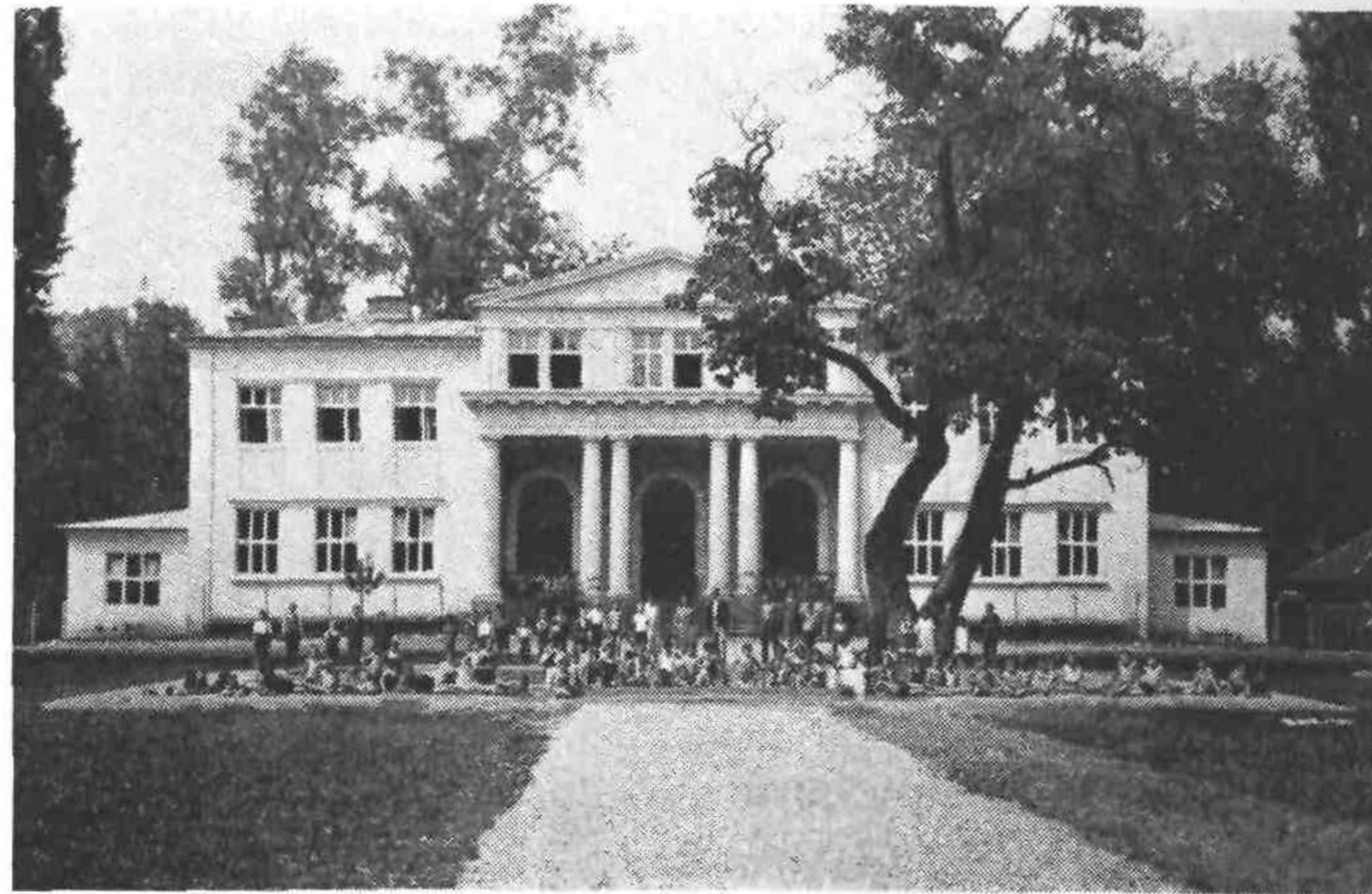
Da so se pričele ustanavljati počitniške kolonije, so bili merodajni tile vzroki: nezadostna prehrana, slabe stanovanjske razmere (barake, kletna stanovanja) in pomanjkanje zadostne obleke in obutve. Poročila šolskih upraviteljev in protituberkulozne lige so v polni meri utemeljila, koliko otrok je potrebnih odmora v spremenjenih razmerah. Prednost imajo bolehnosti in slabotni otroci. Tako določa pri izbiri za sprejem v kolonijo socialni moment. Kontrola kolonij je stroga in stalna, uspehi vidni. Otroci, ki so preživeli mesec dni ob morju ali na Gorenjskem, so se vračali vidno okrepljeni telesno in duševno.

Najuspešnejša je kolonija v Mednem, v bivšem Mestnem kopališču ob Savi. V Poljanski dolini bo mestna delavska zavarovalnica ustanovila svojo kolonijo s pomočjo mestne občine, ob morju pri Sv. Jakobu - Šiljevici pa je na lepem svetu, ki ga je podarila tamošnja občina, ustanovilo mesto Ljubljana svojo kolonijo. Te tri kolonije bodo lahko vsako leto sprejele do 500 otrok. Poleg tega pa ima občina tudi priliko, da odda tuberkulozi podvržene otroke v kolonijo Protituberkulozne lige na Rakitni.

Razna društva in ustanove v Ljubljani pa sploh kar tekmujejo v ustanavljanju počitniških kolonij. S stalnimi počitniškimi domovi ob morju in v Poljanski dolini in v Mednem bo podana trdna podlaga za počitniške kolonije.

Spočetka je bil za kolonije določen kredit 60.000 Din, ki pa se je pozneje n. pr. v letu 1936./37. povišal na 130.000 Din.

8. Šolske knjige. V proračunu mladinskega skrbstva je določen tudi poseben kredit 12.000 Din za podporo revnim učencem. Iz tega kredita se izdajajo nakaznice raznim siromašnim učencem za nabavo knjig v raznih knjigarnah. Knjige ostanejo last mestne občine in jih morajo učenci vračati socialno-političnemu uradu ob sklepu šolskega leta.

Mestni mladinski dom v Mariboru, Koroščeva 29

Mestno mladinsko skrbstvo v Mariboru

Organizacija mariborskega mestnega mladinskega skrbstva obstoji iz mestnega mladinskega sveta, okrajnih mladinskih predstojnikov in socialno-političnega oddelka mestnega poglavarstva.

Mestni mladinski svet je v mladinsko-skrbstvenih, oz. zaščitnih zadevah posvetovalni organ in ga tvorijo člani mestnega sveta, zastopniki socialno-političnega oddelka fizikata, sodnije, policije in cerkve, dalje po en zastopnik vsakega društva, ki se bavi z zaščito in vzgojo dece in mladine.

Okrajnih mladinskih zastopnikov je 5 (v vsakem mestnem okraju eden). Vsi so učitelji ali učiteljice in so neposredna vez med deco in socialno-političnim oddelkom.

Socialno-politični oddelek opravlja vse posle mestnega mladinskega skrbstva po pravilniku socialno-politične uprave mariborske mestne občine, zakona o mestih, štaj. dež. zakona z dne 27. VIII. 1896 in zakona o zaščiti dece in mladine z dne 28. II. 1922.

Redni izdatki mariborske mestne občine za mladinsko skrbstvo znašajo po proračunu za leto 1936./37. 280.120 Din.

Med najvažnejše postavke je šteti mestni mladinski dom, ki ima dva oddelka: dečjo postajo (internat) in dnevno zavetišče.

V dečji postaji se vrši stalna popolna oskrba tridesetim v Maribor pristojnim osirotelim ali zapuščenim otrokom (dečkom in deklicam), drugam pristojnim pa le v nujnih primerih, dokler se ne odpravijo v domovinske občine. V šoli slabo uspevajoči se oddajajo v nadaljnjo oskrbo na deželo, ostali pa se po dovršenem obveznem šolanju odpustijo iz zavoda, prej pa jim je preskrbljeno primerno učno mesto ali kakorkoli za njihovo bodočnost.

V dnevnem zavetišču je približno 100 otrok, brez ozira na pristojnost. V jeseni letošnjega leta se bo odprlo novo dnevno zavetišče za magdalensko predmestje, ki bo lahko sprejelo nadaljnjih 100 otrok, tako da jih bo skupno 200. V dnevnem zavetišču prejemajo šoloobvezni otroci delno oskrbo, t. j. obed in malico.

V tujih zavodih vzdržuje mestna občina tačas 10 otrok, in to v banovinskem vzgajališču v Ponovičah 3, v sirotišču šolskih sester v Mariboru in Slovenski Bistrici 5 in v postaji za dojenčke drž. zdrav-

stvenega doma v Mariboru 2, in to deloma zaradi pomanjkanja prostora v lastnem zavodu, deloma pa zaradi posebne vzgoje in nege. Vzgojni prispevki in rejnine se plačujejo tačas za 131 otrok po 50 do 300 Din mesečno. Rejenci se nahajajo deloma na kmetih in se njihova oskrba in vzgoja stalno nadzira.

V počitniške kolonije se je poslalo l. 1935. iz mestnih proračunskih sredstev 130 otrok, in sicer 100 otrok v Dom kraljice Marije pri Sv. Martinu na Pohorju in 30 otrok v Dom kralja Aleksandra I. v Bakru.

Mestno generalno varuštvo, ustanovljeno na podlagi § 208. obč. drž. zakonika, je imela na koncu lanskega leta 301 varovanca. Generalno varuštvo se razteza samo na otroke, ki bivajo v Mariboru, brez ozira na pristojnost, izven Maribora pa samo na one, ki so pristojni v Maribor. Od gornjega števila jih biva v Mariboru 299, izven Maribora 2, pristojnih je v Maribor 201, drugam pa 100.

Posvetovalnica za izbiro poklicev se že dalj časa proučuje in deloma v ožjem obsegu tudi praktično izvaja sporazumno z borzo dela. Ustanovitev poklicne posvetovalnice na širši podlagi pa se doslej ni mogla realizirati, zadevna akcija pa je v teku.

Intenzivnemu delovanju mestnega mladinskega skrbstva, ki se nanaša na vso v Mariboru bivajočo siromašno, osirotelo in zapuščeno deco in se vrši že od leta 1926. dalje, je pripisati, da se je beračenje otrok na teritoriju mestne občine dokaj omililo, ako ne docela odpravilo.

Največje zlo, s katerim se bori mestno mladinsko skrbstvo, so težke stanovanjske razmere (zasilna stanovanja itd.), ki so pravo leglo demoralizacije.

Po podatkih načelnika mestnega socialnega urada gospoda Brandnerja.

Vincencijeva družba po prevratu

Ob koncu svetovne vojne je imela Vincencijeva družba v Sloveniji 16 konferenc in vzdrževala poleg Marijanišča z dijaškim konviktom še 5 dnevnih zavetišč (2 v Ljubljani, po eno na Viču, na Selu in v Trzinu) in »Patronat za mladino«, čigar delokrog je prevzelo leta 1918. ustanovljeno »Škofijsko društvo za varstvo sirot v Ljubljani«. V novi državi so čakale društvo težke naloge. Poleg skrbi za številno zapuščeno mladino, sirote in zanemarjene otroke je bilo treba skrbeti za obnovev poslopja Marijanišča ter za ustanovitev novih in poživitev dosedanjih konferenc. Družba se je na novo organizirala. Osnovel se je nov centralni svet v Ljubljani, ki je stopil v neposredno zvezo z generalnim svetom v Parizu. Po zaslugi prerano umrlega Fr. Lavtižarja se je l. 1930. ustanovila Zveza karitativnih društev, ki je prevzela nalogo, da vodi idejno karitativno gibanje v Ljubljanski škofiji. Svojo pisarno ima v Marijanišču. Podobna zveza se je ustanovila l. 1933. tudi v Mariboru za lavantinsko škofijo. Pisarno ima v palači Zadružne gospodarske banke.

Po vojni je bilo ustanovljenih 18 novih konferenc (v Zagorju ob Savi, v Novem mestu, v Trbovljah, v

Celju, v Kočevju, Akademsko konferenca v Ljubljani, na ljubljanskem gradu, na Koroški Beli, pri cerkvi Srca Jezusovega v Ljubljani, pri Dev. Mar. v Polju, št. Vidu nad Ljubljano, v Bohinjski Bistrici, v Radovljici, na Bledu, na Brezovici, pri župniji sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, v Škofji Loki in Zgornji Šiški.)¹ Vincencijeva družba je zbrala in izdala v karitativne namene po vojni z vsemi svojimi konferencami letno do 2 milijona dinarjev, skupno nad 30 milijonov dinarjev. Od te vsote se je dalo več kot polovica za zaščito otrok (za Marijanišče, za zavetišča itd.). Centralni svet in konference so imele l. 1935. do 264 delovnih članov in 2056 dobrotnikov. Izmed podpiranih 7225 oseb jih odpade skoraj polovico na Ljubljano.

V Marijanišču je nastanjeno sirotišče (l. 1936. je v njem 130 otrok), deško zavetišče (15 otrok), osnovna in višja narodna šola (92 notranjih in 130 zunanjih učencev) in dijaški konvikt (130 dijakov). V dnevnem zavetišču konferenc v Trzinu je 115 otrok in 25 mladcev, v zavetišču na Viču 46 otrok, v sirotišču 54 otrok. Konferenca pa vzdržuje tudi pomožno kuhinjo za 54 otrok. Konferenca na Jesenicah je vzdrževala 74 otrok, v novem zavetišču na Hrušici 56 otrok in v sirotišču 15 otrok. Trnovska konferenca je odprla v decembru 1935 dnevno zavetišče. Mnogo zavetišč, oziroma sirotišč pa se snuje, tako za Zeleno jamo, Trbovlje, Celje, Koroško Belo itd.

Škofijsko društvo za varstvo sirot v Ljubljani

Društvo je bilo ustanovljeno leta 1918. in je prevzelo posle bivšega Vincencijevega patronata. Skrbi za sirote in zanemarjeno mladino. Zato vzdržuje lastne zavode in sirotišnice, v katere sprejema sirote in zanemarjeno mladino. Poleg tega daje mladini tudi pravno varstvo.

Glavno skrb posveča društvo lastnemu deškemu sirotišču v št. Vidu nad Ljubljano. To zavetišče je pričelo delovati l. 1918. Zavod je moderno urejen in deluje pod skrbnim in večim vodstvom čč. šolskih sester. Vodi ga krajevni odbor. Največ zaslug za plodonosno delo društva ima umrli predsednik, bivši šolski nadzornik in referent v ministrstvu za socialno politiko v Beogradu, Fran Lavtižar.

Zavod je štel največ gojencev (64) v letih 1921. in 1922., in sicer jih je bilo okrog 50. V zadnjih letih se je sprejem v sirotišče močno omejil. V letošnjem letu jih je samo še 36. Večina gojencev je popolnih in delnih sirot ter nezakonskih. Šoloobvezni gojenci obiskujejo osnovno in meščansko šolo v št. Vidu. Iz predšolske dobe je povprek $\frac{1}{5}$ otrok. — V času osemnajstletnega obstoja je bilo v zavetišču 364 otrok. Od teh je zapustilo zavod 325, in sicer se jih je oddalo v nadaljnjo oskrbo 56, roditeljem, ozir. svojcem 229, razni dobrodelni zavodi pa so jih sprejeli 45. Zavod se vzdržuje z oskrbninskimi prispevki, članarino (do 400 članov), volili in podporami, zlasti oblastev. V prvih letih so izdatno podprli društvo ameriški rojaki iz Joliet po župniku Ažbetu (l. 1921. in 1922. po 50.000 Din).²

¹ Glej letno poročilo kot jubilejno poročilo, Ljubljana 1936.

² Glej društvena letna poročila.

† PROF. EVGEN JARC

FRANCE STELÉ

Dne 5. junija 1936 je umrl profesor Evgen Jarc, bivši podžupan ljubljanski in glavni urednik »Kronike«.

Evgen Jarc je bil markantna osebnost v novejši slovenski politični zgodovini, posebno tesno pa je zvezano njegovo ime s kulturnim in tujskoprometnim napredkom Ljubljane v drugem desetletju po svetovni vojni. Zato zasluži, da mu »Kronika slovenskih mest«, ki je bila, odkar se je umaknil iz politične borbe, glavno torišče njegovega dela in zadnja ljubezen njegovega iniciativnega življenja, postavi skromen spomenik.

Življenjska pot Evgena Jarca je bila sledeča: Rojen je bil 7. decembra 1878 v Novem mestu, kjer je dovršil gimnazijo. V Gradcu je nato l. 1901. dovršil študije na filozofski fakulteti in se posvetil profesorskemu poklicu. Študiral je klasično filologijo, slavistiko in filozofijo in vse te predmete pozneje poučeval z najboljšim uspehom na gimnazijah v Kranju, v Ljubljani in v Tuzli. Kot klasični filolog je kazal intenzivno zanimanje tudi za klasično arheologijo in umetnost ter se nekaj časa resno nagibal k arheološki stroki, vendar ga je nagnjenje k borbi v vsakdanjem življenju odvrnilo od nje in odločilo za življenjsko plodovitejši učiteljski poklic.

To nagnjenje k oblikovanju živega življenja je bilo tudi vzrok, da se je vzorni in priljubljeni profesor Jarc začel zanimati za politiko, ki je pri njem polagoma izpodrinila ljubezen do prvega poklica in postala nazadnje njegov glavni poklic. Mnogo je k temu pripomoglo tudi prijateljstvo z dr. J. E. Krekom in politični razmah Slovenske ljudske stranke, kateri je E. Jarc posvetil svoje najboljše moči. Pod vplivom razvoja političnih grupacij v kraljevini Jugoslaviji se ji je zadnja leta sicer odtujil in hodil lastna, po svojem prepričanju pravilnejša pota, nikdar pa ni zapustil njenega kulturnega programa.

Njegova politična kariera se je pričela l. 1908., ko je bil izvoljen za deželnega poslanca v vojvodini Kranjski in si je kmalu priboril eno najvidnejših mest med svojimi tovariši tudi kot deželni odbornik. L. 1910. je bil izvoljen tudi za državnega poslanca in je posebno med svetovno vojno igral važno vlogo. Bil je med prvoboritelji za majniško deklaracijo, katere prvi koncept je bil njegov. Po vojni se je polagoma popolnoma odtujil profesorskemu poklicu, se dal upokojiti in se posvetil pokrajinski in mestni politiki. L. 1927. je bil izvoljen v oblastno skupščino, kjer je začel s svojimi tovariši kot oblastni odbornik nadaljevati med vojno v deželnem odboru začeto smotrno delo za gospodarski napredek ljubljanske oblasti. Isto leto je bil izvoljen tudi v občinski odbor ljubljanski in ostal njegov član do smrti. Že prihodnje leto 1928. je postal ljubljanski podžupan in bil te časti odvezan pol leta pred svojo smrtjo. Kot podžupan se je udeleževal posebno v tujskoprometnih kulturnih strokah. Pospeševal je postanek in organizacijo Kulturnega oddelka mestne občine in Tujsko prometnemu odseku načrtoval delokrog in smernice, ki segajo daleč preko vsakdanje pomembnosti. Ljubljana naj bi po njegovi zamisli postala jugoslovanski Salz-

burg, velike prireditve, festivali v poletnih mesecih naj bi privabili dotok tujcev, aerodrom pa naj bi ustvaril iz Ljubljane važno križišče potniškega prometa na prehodu iz Srednje Evrope na Balkan, v Italijo in k Jadranskemu morju. Iz misli o kulturnem in tujskoprosvetnem ugledu Ljubljane je vzrasla končno tudi misel o ljubljanskem mestnem muzeju in reviji slovenskih mest »Kroniki«. Njun prvi propagator je bil sicer že tudi pokojni Slanovec, realne podlage pa je obema dal šele široko razgledani in marljivi organizator E. Jarc.

Politika je nedvomno najbolj nezanesljiva in najbolj nehvaležna življenjska zaveznica. To je dokazalo tudi Jarčevo življenje. Zaradi nje se je odrekel svoji prvi življenjski ljubezni, učiteljskemu in prosvetiteljskemu poklicu, za katerega je imel tako izredne zmožnosti. Zadnje leto pred smrtjo je bil prisiljen odreči se svojemu zavezništvu s politiko, kar je zanj pomenilo toliko kakor iskati si nov, tretji življenjski poklic. Zato je stremel za tem, da depolitizira podžupansko mesto mestne uprave in naredi iz njega pred-

Prof. Evgen Jarc

vsem oporišče kulturnega življenja mesta, ki ga je resnično ljubil. Ko mu tudi to ni uspelo, se je umaknil na samotni otočič uredništva »Kronike slovenskih mest«, kjer se je sedaj v drugi, sodobnejši obliki prerodil v njem nekdanji prosvetitelj in učitelj v iniciativnega urednika in organizatorja študija o problematiki naših mest. Polnega načrtov ga je od preobložene uredniške mize nenadoma odtrgala smrt, da mu odkrije tista zadnja spoznanja, po katerih hrepeni človeška duša, a ji jih to življenje ne more uresničiti.

Čeprav je Jarc najzrelejša leta svojega življenja posvetil politiki, vseeno politika ni bila njegova najznačilnejša stran. Tudi kadar je nji služil, mu ni bila nikdar sama sebi namen, samó taktika, spretna igra premetenih igralcev, ampak jo je vedno smatral za služabnico narodnih, kulturnih in etičnih idealov. Tudi kot politik je bil Jarc predvsem izobraženec, ki se zaveda dolžnosti in vzvišenosti svojega poklica, in to prav izrazit humanistični izobraženec. Če je komu klasična humanistična izobrazba dopolnilo njegovih prirojenih nagnjenj in nadarjenosti, je bila njemu prav gotovo. Ni dvoma namreč, da je prav ona njegovo prirojeno nadarjenost poplemenitila in dvigala iz nje življenjske vrednote v smislu klasične krilatice o zgodovini, učiteljici življenja. V tem okviru humanističnega izobraženca je bil Evgen Jarc izrazito življenjski,

delovni tip. Tudi kolikor je bil prisiljen posegati po znanstvenih sredstvih, so mu tudi ti bili samo pomagala za duhovno življenjsko borbo. Tako je bil Jarc v idealnem smislu tip produktivnega izobraženca, širitelja znanja, bistratelja pojmov in branilca idej. Tako je razumljivo prav pri njem, ki je poznal vodilne tuje jezike in bil široko razgledan po najrazličnejših področjih duhovne kulture in znanja, da je bil prvi med nami, ki je propagiral misel *ljudske* univerze vzporedno z najživahnejšo borbo za slovensko vseučilišče. Čeprav sam ni bil znanstven, ampak izrazito receptiven publicističen tip, ki bi se bil mogel razviti prav le v uredništvu takega velikega čnevnokulturnega glasila, se je kot resnično kulturni tip zavedal, da prava ljudska prosveta črpa svoje moči le od znanstvene resnosti in od eksaktnih ved. Še zadnje mesece svojega življenja je večkrat razpravljaval o ljudski univerzi in poudarjal, da bo ona pri nas toliko časa pohabljen, dokler se ne bo oprla na pravo univerzo, ki se po zedinjenju tako lepo razvija med nami.

Občinski svet mesta Ljubljane, njega tehnični, tujsko - prometni in kulturni odseki, »Kronika« in akcija za mestni muzej so izgubili s pokojnim E. Jarcem markantno, iniciativno in neumorno delavno osebnost. N. v m. p.!

NAŠA KRONIKA

JANUAR 1926

1. Danes stopi v vsej Sloveniji v veljavo novi cestni red, po katerem morajo vsa vozila voziti po desni strani ceste, prehitevati pa na levo. — Veliki župan je dovolil, da sme mestna občina začasno pobirati v letu 1926. vse občinske davščine v enaki izmeri kakor lani. — Malo po 19. uri je bilo čutiti močan potresni sunek, ki je povzročil vesplošen preplah. Sledilo je še šest sunkov, od katerih je bil prvi najmočnejši.

2. Na Dunaju je umrl Ivan Knez, veletrgovec in industrijec ter predsednik Trgovske in industrijske zbornice v Ljubljani. Rodil se je 9. avgusta 1853 v Podgori pri Šent Vidu nad Ljubljano. Po strokovnih študijah je zgodaj stopil samostojno v življenje in se s svojo delavnostjo in z izrednim talentom kmalu visoko povzpел. Postal je lastnik žitne trgovine v Ljubljani, valjčnega mlina v Beričevem

Ivan Knez

BORIS WIDER

in tovarne opeke na Brdu ter kisarne. Veliko je deloval v javnih stanovskih ustanovah, in sicer: njegovo glavno poprišče je bila Zbornica za trgovino, obrt in industrijo, v katero je bil prvič izvoljen 1884, drugič pa za njenega predsednika 1911. leta in je ostal na tem mestu do svoje smrti. V zvezi s to funkcijo je bil voljen v železniški svet na Dunaju in je bil član uprave dolenjskih železnic. Od 1908 do 1912 je bil podpredsednik Kmetijske družbe. Ljubljanskemu gremiju trgovcev je bil prvi slovenski predsednik od 1905 do 1910, po septembrskih dogodkih 1908 je ustanovil slovensko samostojno trgovsko gremijalno šolo, bil je predsednik Trgovskega in bolniškega podpornega društva, predsednik konzorcija »Ljubljanskega vzorčnega velesejma«, podpredsednik Zveze industrijcev. Od leta 1898. dalje je bil 32 let nepretrgoma predsednik Kmetijske posojilnice, bil je soustanovitelj Ljubljanske kreditne banke in njen podpredsednik, enako funkcijo je opravljal pri Jadransko - podunavski banki. 1896 je dobil zaupniško mesto cenzorja pri Avstroogrski banki, ki ga je po prevratu obdržal tudi pri Narodni banki SHS, 1920 je prevzel predsedstvo Kreditnega zavoda za trgovino in industrijo v Ljubljani, bil pa je tudi podpredsednik Ljubljanske blagovne efektne borze.

10. Krščansko delavstvo je sklicalo v dvorano Ljudskega doma protestno zborovanje proti ukinitvi posredovalnice za delo, proti zmanjšanju podpor za brezposelne in proti znižanju kreditov za humanitarne zavode ter za varstvo otrok.

15. Zveza industrijcev za Slovenijo je na svoji izredni glavni skupščini protestirala proti nameravani demontaži slovenske industrije in je sprejela resolucije, ki jih je poslala na pristojna mesta.

20. General Danilo Kalafatović je nastopil mesto novega divizijskega komandanta. — Veliki župan je pooblastil

mestno občino, da sme poleg posojila Din 2.000.000.— za zidavo stanovanjskih hiš za Bežigradom najeti še dodatno posojilo Din 600.000.— proti najugodnejšemu obrestovanju in amortizaciji v 100 semestrih.

21. Umrli je dr. Ljudevit Perič, odvetnik in bivši župan ljubljanski. Rodil se je 4. avgusta 1884 v Borovnici. Gimnazijo je končal v Ljubljani, pravne študije v Pragi, nakar se je posvetil odvetniškemu poklicu v Ljubljani. Med svetovno vojno je bil poslan na rusko fronto, kjer so ga ujeli Rusi. Pozneje se je pridružil dobrovoljcem in z njimi odšel v Srbijo ter se s srbsko vojsko umikal preko Albanije na Krf in v Italijo, kjer je bil konfiniran. Iz konfinacije je šel z dobrovoljsko armado na solunsko fronto in se potem vrnil z jugoslovansko vojsko v domovino. Za župana ljubljanskega je bil izvoljen 24. oktobra 1922 in je županoval do razpusta občinskega sveta dne 29. maja 1923. Dne 3. decembra 1923 je bil spet izvoljen za župana in je ostal na tem mestu do dne 10. maja 1924. Od 1. avgusta do 10. novembra 1924 je vodil pod Davidovičevo vlado gerentske posle mestne občine. Doba, v kateri je bil pokojni dr. Perič župan in pozneje gerent, je srečna doba mesta Ljubljane in nosi pečat pokojnikove velike socialnosti. Posebno se je zavzemal za mestno delavstvo, nič manj za uradništvo; ustanovil je mestno poklicno gasilstvo in mestni socialno-politični urad, povečal in zboljšal je mestno ubožnico. Tedaj se je razširilo omrežje vodovodne napeljave, zidale so se prve stanovanjske hiše na Prulah in za Bežigradom, zgradilo se je mestno kopališče ob Ljubljanici, asfaltirala se je Aleksandrova cesta itd.

24. Oddajna radijska centrala pri poštni direkciji, ki jo je konstruiral ing. Osana, je oddajala prvi radijski koncert, ki ga je izvajal kvartet Orkestralnega društva Glasbene Matice. Prenos koncerta je bilo moč ujeti z aparati v krajih, oddaljenih od Ljubljane do 70 km. — Veliki župan je dovolil mestni občini najetje posojila v znesku 1.000.000 Din proti 6%-nemu obrestovanju in amortizaciji v 50 letih. Anuitete se morajo kriti z najemnino. Posojilo je namenjeno za zidavo 7. stanovanjske hiše za Bežigradom. — Češka akademija znanosti in umetnosti je izvolila arh. Josipa Plečnika za svojega zunanjega člana.

FEBRUAR 1926

8. Končane so volitve v Delavsko zbornico, ki so dale tole sliko: volilnih upravičencev je bilo 75.106, glasovnic je bilo oddanih 64.456, vrnjenih je bilo 10.495, a izgubilo se je 55 glasovnic; glasovalo je 56.235 volilcev, in sicer takole: socialni demokrati in komunisti 29.344 glasov in 27 mandatov; Sl. Lj. Str. 15.017 glasov in 14 mandatov, Neodvisna delavska lista 8359 glasov in 7 mandatov, socialni demokrati 2495 glasov in 2 mandata, radičevci in radikali 1020 glasov in nobenega mandata.

10. Narodno gledališče in Društvo slovenskih književnikov sta priredila v dramskem gledališču akademijo v proslavo 125-letnice rojstva pesnika dr. Franceta Prešerna, ki je ob sodelovanju naših najboljših pesnikov, pevcev in igralcev kar najlepše uspela.

13. Ustanovila se je Vodnikova družba za izdajanje poljudnih slovenskih knjig.

20. Anton Cerar-Danilo je slavil 50-letnico svojega igralskega delovanja. Dopoldne je sprejemal čestitke in poklone v lepo okrašeni avli dramskega gledališča, zvečer so mu združeni pevski zbori priredili podoknico, nakar se je vršila v opernem gledališču slavnostna predstava »Desetega brata«, v katerem je jubilarant igral strica Dolefa. Ob tem jubileju je mestna občina imenovala Danila za meščana ljubljanskega.

24. Ljubljana se je toplo poslovila od dr. O. Beneša, generalnega konzula Češkoslovaške republike, ki odhaja na novo službeno mesto. Na njegovo mesto pride dr. František Resl.

MAREC 1926

3. V unionski dvorani je bil velik protestni shod ljubljanskega delavstva proti nameravam redukcijam v revirjih TPD. Sprejeta je bila resolucija, ki je bila poslana merodajnim instancam.

5. Umrli je Ivan Velkavrh, bivši nadporočnik v pokoju. Rodil se je 1844 v Ljubljani. Po srednji šoli je postal častnik in je služil do 1884, ko je šel zaradi hude očesne bolezni v pokoj. V zadnjih letih je popolnoma oslepel. Pokojnik je bil nekaj časa tudi ljubljanski občinski svetnik in se je močno zavzemal za olepšavo mesta. V svoji oporoki je volil 50.000 Din v socialne in kulturne namene. — Umrli je ing. Julij Hilbert, po rodu Čeh. 1890 je stopil v mestno službo, pozneje pa je prešel v državno. Nekaj let je služboval v Krškem, potem pa v Ljubljani. — Svet medicinske fakultete beograjske univerze je izvolil dr. Matijo Ambrožiča, šefa dispanzerja za otroške bolezni v Ljubljani, za svojega izrednega profesorja za otroške bolezni.

17. Ministrstvo socialne politike je brzojavno razveljavilo vse sklepe prve skupščine Delavske zbornice in je hkrati naložilo upravnemu odboru, da do nadaljnje odločitve ničesar ne ukrene. — Umrli je Janko Kessler, upokojeni magistratni pisarniški ravnatelj, znan tudi v slovenski literaturi pod psevdonimom Podgorjanski. V enem izmed Letopisov Matice slovenske je napisal študijo o ljubljanskem židovstvu v preteklih stoletjih, več novelet je priobčil v »Slovanu«, prevedel je v slovenščino Ernestine Jelovškove »Spomine na Fr. Prešerna« ter več iger za slovensko gledališče v Ljubljani.

23. Minilo je 30 let, odkar je zbor Glasbene Matice koncertiral prvič izven Ljubljane. To je bilo na Dunaju, kjer so se pele tudi slovenske narodne pesmi v Hubadovi harmonizaciji. Uspeh je bil velik.

APRIL 1926

10. Pevski zbor slovenskega učiteljstva je priredil v unionski dvorani svoj prvi javni koncert. Izvajal je Sattnerjevo pesnitev »Jeftejeva prisega« v proslavo skladateljeve 75-letnice rojstva.

11. V beograjskem gledališču je pred izbrano publiko izročil Nj. Vel. kralj Aleksander zmagovalni vrsti Ljubljanskega Sokola prehodno darilo »Meč kralja Aleksandra I.«.

12. Posebna komisija je v peči mestne elektrarne sežgala ogromno količino obrabljenega papirnega denarja po 25 in 50 par in po 1 Din, v večmilijonski skupni vrednosti. — Mestni magistrat je prepovedal v nasadih po Tivoliju promet s kakršnimikoli vozili.

13. Max Farrand, univerzitetni profesor in eden najboljših ameriških sodobnih zgodovinarjev, je predaval v univerzitetni zbornici o dijaškem življenju v Zedinjenih državah.

17. V Novem mestu je preminul skladatelj Anton Foerster. Pokojnik se je rodil 20. decembra 1837 v Osenicah na Češkem. Po končani gimnaziji je dovršil pravniške študije na praški univerzi. Pod vplivom skladatelja Smetane se je povsem posvetil glashi. 1865 je prevzel mesto zborovodje in cerkvenega organista v škofijski cerkvi v Senju. Dve leti pozneje je v Ljubljani zborovodja v Čitalnici in kapelnik Dramatičnega društva, 1868 pa je prevzel glasbeno vodstvo v stolnici. Na tem mestu je deloval polnih 41 let. Prva leta je Feorster nastopal v Ljubljani tudi kot pianist, pozneje pa je prirejal samo koncerte na orglah, pri katerih je bil priznan mojster. Najbolj popularen je postal pokojnik s svojo opero »Gorenjski slavček«, ki jo je napisal 1872 kot opereto, 1896 pa jo je predelal v opero. Poleg tega pa je skladal še druga dela in pisal knjige glasbeno-pedagoške vsebine, kakor »Pevska šola«, »Pesmarica«, »Nauk o harmoniji«, »Klavirska šola« itd. Na njegovo pobudo se je ustanovila Orglarska šola in Cecilijino društvo. Zadnja leta pred smrtjo je pisal opero »Materin blagoslov«, ki jo je skončano izročil Narodnemu

Podpolkovnik Jernej Andrejka

Srečko Kosovel

gledališču v Ljubljani. — V dvorani Kazine se je vršil pod predsedstvom dr. Fr. Windischerja slavnostni občni zbor v proslavo 25-letnice plodnega dela trgovskega društva »Merkurja«.

19. V zbornični dvorani univerze je na poziv univerzitetnega dijaškega združenja za Zvezo narodov predaval dr. Privat, delegat Perzije v Ženevi, o ustroju Zveze narodov. — Pred 15 leti je umrl v ljubljanski deželni bolnici Ivan Grohar, eden najbolj nadarjenih slovenskih slikarjev.

MAJ 1926

3. Na strehi mestne elektrarne je izbruhnil požar, ki bi utegnil postati katastrofalen, da ga niso pravočasno omejili mestni poklicni gasilci. Parni stroji za proizvodnjo elektrike so bili ustavljeni in so jih nadomestili Dieslovi motorji, ki so dajali tok le za zasebno razsvetljavo. Ulice so ostale v temi in tudi tramvaj ni vozil.

5. Umrl je podpolkovnik v p. Jernej Andrejka. Rodil se je 20. avgusta 1850 v Dolenjah v občini Rovi. Po gimnaziji je šel v kadetnico v Innsbruck, potem pa ga je njegov poklic vodil po raznih mestih države. Sodeloval je pri okupaciji Bosne in Hercegovine, odkoder je prišel 1879 v Ljubljano. 1895 je bil poklican v službo k cesarski arcierni telesni gardi, kjer je bil 1905 kot gardni podpolkovnik upokojen. Do prevrata je živel na Dunaju, potem pa se je preselil v Ljubljano. V pokoju se je začel ukvarjati z literaturo, predvsem iz vojaškega življenja, in je napisal poleg manjših del znano knjigo »Slovenski fantje v Bosni in Hercegovini«. Pokojnik je bil vedno zaveden Slovenec in je bil velik podpornik slovenskih študentov na Dunaju. Pa tudi na svoj rojstni kraj ni pozabil; s svojim velikim vplivom mu je pomagal do šole in vodovoda, sebi pa je zgradil pod zvonikom rovske cerkve grobnico.

9. Danes obhajamo 50-letnico rojstva pokojnega pisatelja Ivana Cankarja. Društvo slovenskih književnikov je priredilo v ta namen sinoči v dramskem gledališču večer recitacij iz Cankarjevih del, na katerem so sodelovali naši priznani književniki, uvodno besedo pa je imel pokojnikov bratranec univ. prof. dr. Izidor Cankar. — Sportni klub Ilirija slavi 15-letnico svojega obstoja.

10. Češka filharmonija je priredila v unionski dvorani koncert pod vodstvom svojega dirigenta Vaclava Talicha. Koncert je uspel nad vse sijajno. — Ljubljanska opera se je pravkar vrnila s svoje prve turneje v Sarajevu, Dubrovniku in Splitu, kjer je žela triumfalne uspehe. — V Jakopičevem paviljonu je odprta velika razstava francoske grafične umetnosti XVII. in XVIII. stoletja.

20. Umrl je odvetnik dr. Karel Triller. Rodil se je 21. aprila 1862 v Škofji Loki. Po končanih pravnih študijah na Dunaju se je posvetil advokaturi v Ljubljani. Odvetnik je postal 1894 in se naselil v Tolminu, odkoder se je vrnil v Ljubljano 1900. 1902 je bil izvoljen v občin-

ski svet ljubljanski ter je ostal njegov član do prevrata in še dalje. 1912 je bil izvoljen za ljubljanskega podžupana. Kot občinski svetnik je bil predsednik upravnega odbora mestne plinarne in predsednik kuratorija dekliškega liceja, bil je načelnik ravnateljstva mestne klavnice, član mestnega gremija in med vojno načelnik aprovizacijskega odseka. 1908 je bil izvoljen za poslanca v deželnem zboru kranjskem, kar je ostal do prevrata. Za deželnega odbornika je bil izvoljen prvič 1911 ter je obdržal to funkcijo do prevrata, ko je prevzel vodstvo deželnega odbora ter postal po prevratu predsednik likvidacijske komisije deželne imovine kranjske. Po prevratu je bil v Narodni vladi v Ljubljani poverjenik za trgovino in industrijo ter član Začasnega narodnega zastopništva v Beogradu. 1921 je postal predsednik »Ljubljanske kreditne banke«, pozneje pa je bil izvoljen v upravni odbor Narodne banke v Beogradu. Bil je velik podpornik slovenskega dijaštva in je 17 let predsedoval dijaški kuhinji »Domovini«. Ob septembrskih dogodkih 1908 je neustrašeno branil slovenske pravice in je kot predsednik pred vojno osnovane »Zveze slovenskih odvetnikov«, ki je imela namen, braniti pravice slovenskega jezika, izbojeval marsikateri uspeh. Pokojnika so pokopali v Škofji Loki.

23. V Jakopičevem paviljonu se je odprla lepa razstava umetnin Božidarja Jakca in Josipa M. Gorupa. — Na mednarodni telovadni tekmi v Lyonu si je priborila sokolska vrsta drugo mesto, za prvega zmagovalca med posamezniki pa je bil proglašen Slovenec Peter Šumi s častnim naslovom »champion des champions«. — Na planinski poti s Krvavca na Kokrško sedlo so se smrtno ponesrečili trije Ljubljančani: Mira Mancinijeva, Rado Sopčič in Ivo Sterle. — Belokrajinski šolarji iz Metlike so priredili v dramskem gledališču predstavo s petjem belokrajinskih narodnih pesmi, z recitacijami, s kolom in igrami. Oblečeni so bili v lepo belokrajinsko narodno nošo.

27. V Tomaju na Krasu je umrl pesnik Srečko Kosovel. Rodil se je 1904 v Sežani na Krasu. Realno je obiskoval v Ljubljani, potem pa se je posvetil študiju romanistike in slavistike. Pesniti je začel zgodaj. Sodeloval je skoraj pri vseh naših listih in revijah. Njegov razvijajoči se talent je mnogo obetal, zato je njegova zgodnja smrt odjeknila tem bolestneje.

31. Šentjakaška knjižnica slavi 15-letnico svojega plodnega dela. Poslovati je začela z 250 knjigami.

JUNIJ 1926

7. Danes se spominjamo 300-letnice rojstva Ivana K. Dolničarja, ki je bil ljubljanski župan od 1672 do 1675, od 1679 do 1681 in 1692, še prej pa mestni sodnik 1663, 1664, 1667 — 1670.

6. Z manifestacijskim zborovanjem v Narodnem domu je bil zaključen VIII. redni kongres Združenja jugoslovanskih narodnih železničarjev, po katerem se je razvil skozi mesto impozanten sprevid številnih delegatov.

8. Ljubljana je slovesno sprejela 280 francoskih gostov, ki so si ob povratku iz Beograda v domovino ogledali naše mesto. Med njimi je bilo mnogo odličnih francoskih parlamentarcev, njihovi pevski društvi »Orpheum« in »Harmonia« pa sta priredili v paviljonu v Zvezdi koncert francoskih pesmi.

21. V Jakopičevem paviljonu je bila odprta razstava umetniških slik pokojnega slikarja Ivana Groharja, umrlega pred 15 leti.

23. Svet slušateljev ljubljanske univerze je sklical danes dopoldne na univerzi protestno zborovanje proti nettunski in beograjski konvenciji. Zborovanje je univerzitetna oblast prepovedala, kakor je sinoči policija razgnala demonstrante. Akademiki so poslali protestno brzojavko notranjemu ministru ter predsedniku parlamenta.

24. V magistratni dvorani se je sestala letna konferenca jugoslovanskih gospodarskih zbornic, ki se je bavila predvsem z vprašanjem o brodarstvu v zvezi z narodnim gospodarstvom.

28. Po razvitju prapora Orjune št. Peter - Udmat pred šempetrsko vojašnico se je vršil po mestnih ulicah spreved uniformiranih čet Orjune. Ob 18.30 uri je prišlo do krvavega spopada med četo Orjune iz Beograda in Vojvodine in med policijo, ki je zaprla Prešernovo ulico, da čete niso mogle do italijanskega konzulata. Oddanih je bilo več strelav in je bilo na obeh straneh ranjenih šest oseb. Neko žensko je streljanje tako ustrašilo, da je dobila živčni napad in je pri padcu na tla utrpela hude notranje poškodbe, za katerimi je umrla že med prevozom v bolnico.

JULIJ 1926

3. Za agrarnega ravnatelja je imenovan Gustav Golia, šef mariborskega agrarnega urada. — V avli univerze je bil odkrit spomenik rajnemu profesorju dr. Žolgerju, delo kiparja Antona Kralja. Ob tej priliki je izdal profesorski zbor juridične fakultete V. letnik »Zbornika znanstvenih razprav« v počaščenje spomina na odličnega znanstvenika.

9. Umrl je bivši primarij državne splošne bolnice dr. Josip Stojc.

11. Umrl je pisatelj dr. Fran Detela, gimnazijski ravnatelj v pokoju in vladni svetnik. Rodil se je 2. decembra 1850 v Moravčah. Po maturi v Ljubljani 1871 je končal na Dunaju študije klasične filologije in francoščine, postal profesor v Dunajskem Novem mestu, a 1890 gimnazijski ravnatelj v Novem mestu na Dolenjskem. 1906 je stopil v pokoj in se za stalno preselil v Ljubljano. Nekaj časa je bil tudi član občinskega sveta ljubljanskega, kjer je pridno delal predvsem za napredek ljubljanskega osnovnega, meščanskega in obrtnega strokovnega šolstva. V pisatelja se je razvil pod vplivom Jurčiča in je ostal zvest realizmu v naši literaturi. Pisal je v »Ljubljanski Zvon«, »Dom in Svet«, »Slovensko Matico« in za Družbo sv. Mohorja, ki je z letom 1921. začela izdajati njegove zbrane spise. Njegova glavna dela so: »Malo življenje«, »Veliki grof«, »Pegam in Lambergar«, »Takšni so«, »Hudi časi«, veseloigra »Dobrodušni ljudje«, satirična veseloigra »Učenjak«, ki se je tudi uprizorila na ljubljanskem odru, in povest »Svetloba in senca«, ki spada med njegova najboljša dela.

15. Ministrstvo je odobrilo načrt regulacije Ljubljanice, ki ga je izdelalo generalno ravnateljstvo voda. Stroški za regulacijo Ljubljanice bodo znašali okroglo 40 milijonov dinarjev.

20. Danes so pričeli z zidavo velike mestne stanovanjske hiše na Ahacljevi cesti.

28. Zaradi znanega incidenta na Vidovdan v Ljubljani je ministrstvo notranjih del razpustilo Orjuno v ljubljanski oblasti, zaseglo vse njeno imetje in prepovedalo nošenje njene uniforme. Po tem razpustu so prenehali delovati oblastni odbor in 63 krajevnih organizacij Orjune. — V Mestnem domu so priredili železničarji protestni shod proti nameravani ukinitvi ljubljanske žel. direkcije in proti znižanju plač ter redukcij žel. delavstva.

AVGUST 1926

1. Uslužbenci cestne električne železnice so slovesno proslavili 25-letnico obstoja ljubljanskega tramvaja s kongresom v magistratni dvorani, na katerega so prihiteli zastopniki njihovih stanovskih tovarišev iz drugih mest države in iz inozemstva. Na kongresu je bila zlasti poudarjena želja, da bi mestna občina čimprej prevzela ljubljanski tramvaj v svojo last.

5. Pod žlebom ob Slovenski poti višje Kranjske planine so našli razpadajoče truplo dr. Milka Lubca, referenta za strokovno srednje šolstvo pri velikem županstvu ljubljanske oblasti, ki je odšel v planine že 21. maja.

7. V kazinski dvorani se je pričel kongres Jugoslovansko-češkoslovaških lig. — Po vsej Sloveniji, pa tudi v Ljubljani, so hudi nalivi napravili veliko škode in so ponekod povzročili poplave. Vihar in voda sta izpodko-

pala pri Lazah nekoliko dreves in jih vrgla na progo. Zaradi tega se je iztiril dunajski brzi vlak. Smrtnih žrtev ni bilo.

17. V Ljubljani se je pričel kongres Jugoslovanske šahovske zveze, združen s šahovskim turnirjem. — Umrl je Jakob Zalaznik, posestnik, pek, slaščičar, kavarnar in meščan ljubljanski. Bil je velik podpornik našega dijaštva in vnet pevec, ki je ustanovil pevsko društvo »Ljubljano«.

20. Veliki župan je dovolil mestni občini pobirati v letu 1926. za delno kritje proračunskega primanjkljaja po vsem občinskem ozemlju 35 % doklado na hišno najmarino in 135 % doklado na vse ostale direktne davke, razen občinskih doklad in razen davka od telesnih delavcev. — Za upravnika bakteriološkega zavoda je imenovan dr. Ferdo Kern, profesor v p. in bivši upravnik drž. bakteriološkega zavoda v Križevcih.

26. Zaradi preureditve in olepšave Šentjakobskega trga se je dosedanje tržišče za drva preneslo na cestišče Grudnovega nabrežja.

29. Mesto je obiskala skupina francoskih rudniških inženjerjev pod vodstvom Henrya Chapauta. Gostje so si ogledali univerzo ter zanimivosti mesta. — Dosedanji izredni profesor zagrebške univerze dr. Milko Kos je imenovan za izrednega profesorja ljubljanske univerze.

SEPTEMBER 1926

3. Prometno ministrstvo je brzojavno odpovedalo odvzem premoga za potrebe drž. železnic v vseh zasebnih rudnikih. Zaradi tega je v Sloveniji 4000 delavcev na cesti brez kruha.

4. Trboveljska premogokopna družba je na odpoved dobave premoga za potrebe drž. železnic ustavila delo v vseh svojih revirjih. — Na velesejski prireditvi pod naslovom »Ljubljana v jeseni« so pripravili razstavo svojih umetniških del Rihard Jakopič, Ferdo Vesel, Matija Jama, Ivan Vavpotič, Fran Tratnik, Anton G. Kos, Josip M. Gorup, Božidar Jakac ter kiparja Ivan Napotnik in Lojze Dolinar.

7. V magistratni dvorani se je vršil kongres »Svojine«, ki združuje vse hišne in zemljiške posestnike v državi. Prišlo je veliko število zastopnikov od vseh psov.

9. V unionski dvorani se je pričel pod predsedstvom odvetnika dr. Danila Majarona II. vsedržavni pravniški kongres s številnimi udeleženci iz vse države. Kongres je sprejel važne resolucije, tičoe se izenačenja ženitbenih prav v kraljevini, pravnega značaja in tehnike naših finančnih zakonov, državljanstva, reorganizacije upravnega vodstva ter vprašanja notariata.

13. Med vlado in lastniki zasebnih rudnikov je prišlo do sporazuma, ker so lastniki pristali na 15 % popust pri cenah premoga, ki ga bodo prodali državi, zahtevajo pa dolgoročne pogodbe in regulacijo delovnega časa. Delo se je v vseh revirjih že pričelo.

15. Umrl je Fran Črnagoj, vrtnarski šolski nadzornik v pokoju. Rodil se je 27. januarja 1865 v Črni vasi na

Dr. Fran Detela

Barju, dokončal je 1885 ljubljansko učiteljsko in služil najprej pri Sv. Gregorju pri Sodražici, potem v Izlakah pri Zagorju, v Šmartnem pod Šmarno goro, od 1896 pa do svoje upokojitve 1924 kot šolski upravitelj med svojimi rojaki na Barju. Zadnja leta je bil nadzornik šolskih vrtov v Sloveniji. Pokojnik ni bil samo odličen šolnik, ampak tudi izvrsten sadjar ter čebelar. Zlasti zaslužno je njegovo delo na Barju, kjer je z živim zgledom in v številnih predavanjih pokazal svojim rojakom, kako je treba obdelovati barje, da daje dober sad.

27. Strahoviti nalivi so povzročili v ljubljanski okolici in ob Sori velike poplave. Na Viču in v Rožni dolini stoji voda ponekod 2 m visoko. Zatvornica v Trnovem je porušena. Na Glincah so v pobesneli Gradaščici utonili trije moški. Gerentski svet mesta Ljubljane je nakazal poplavljenjem 100.000 — Din podpore. Da se nudi viškim poplavljenjem zasilna streha, je ukazal veliki župan, da se ustavi začasno pouk v vseh ljubljanskih osnovnih šolah.

OKTOBER 1926

1. Objavljeni so rezultati volitev v Zbornico za trgovino, obrt in industrijo, ki so se končale 22. septembra. Rezultati so tile: od 48 članov nove Zbornice jih odpade 30 na napredne stanovske organizacije, SLS ima 8 mandatov, kmetijci 1, radikali 3, Nemci 2, 4 člani pa politično niso opredeljeni. — Slavenska banka v Zagrebu je prišla v velike denarne zadrege. Vse kaže, da bo pri njeni ljubljanski podružnici oškodovano veliko število Slovencev.

7. Z odlokom velikega župana je razpuščen gerentski svet mestne občine, sestoječ iz dr. Dinka Puca, Antona Likozarja in Josipa Turka. Za vladnega komisarja je postavljen vladni svetnik A. Mencinger.

11. Na potovanju po Jugoslaviji so prispeli v Ljubljano češkoslovaški parlamentarci pod vodstvom Vaclava Klofača, predsednika senata, dr. Soukupa, podpredsednika senata, Jana Malypetra, predsednika parlamenta, in Stivina, podpredsednika parlamenta. Ljubljanci so jih sprejeli nadvse pristrčno. Odlični gostje so poklonili mestu Ljubljani pokal iz češkega kristala, ki so ga napravili po načrtu prof. Drahonovskega dijaki praške drž. obrtne šole.

14. Umrl je Fran Ks. Stare, slikarski mojster, hišni posestnik in meščan ljubljanski. Pokojnik je bil dolga leta občinski odbornik ljubljanski, svetovalec Trgovske in obrtniške zbornice in predsednik Kreditnega društva Mestne hranilnice.

17. Umrl je vpokojeni gimnazijski ravnatelj, vladni svetnik in prvomestnik Družbe sv. Cirila in Metoda Andrej Senekovič. Rodil se je 17. novembra 1848 na Ščavnici v Slovenskih goricah. Gimnazijo je končal v Mariboru 1868, nakar je študiral v Gradcu na filozofski fakulteti matematiko in fiziko. Dve leti je služboval v Joanejski knjižnici in hkrati končal na gimnaziji poskusno leto. 1874 je nastopil profesorsko službo na ljubljanski realki. 1885 je bil imenovan za ravnatelja novomeške gimnazije, pet let pozneje pa za ravnatelja humanistične gimnazije v Ljubljani. Do 1894 je bil hkrati ljudskošolski nadzornik za novomeški okraj. 1907 je stopil v pokoj. Od 1892 do 1906 je bil član občinskega sveta ljubljanskega in je na tem mestu storil zelo veliko za mestno plinaro in elektrarno, kakor tudi za ustanovitev višje dekliške šole. Bil je odbornik »Slovenske Matice«. Njegova je »Fizika« za nižje razrede srednjih šol ter »Osnovni nauki iz fizike in kemije«, ki so doživeli več izdaj. Veliko zaslug si je rajnik stekel kot prvomestnik Družbe sv. Cirila in Metoda.

NOVEMBER 1926

3. Kmetijsko ministrstvo je ustanovilo v Ljubljani veterinarski bakteriološki zavod.

4. V dvorani Mestnega doma je bilo protestno zborovanje zasebnih nameščencev, zavarovanih pri Trgovski bolniški blagajni, ki jo hoče Suzor ukiniti.

5. Na poti iz Francije v Beograd se je ustavil na ljubljanski postaji voz s posmrtnimi ostanki vojvode Putnika in še sedmih za domovino zaslužnih mož. Posmrtnim ostankom so se poklonili zastopniki oblasti in raznih organizacij.

6. Na večerni promenadi so nastale velike demonstracije proti Italiji, ker so fašisti v Gorici v zvezi z atentatom na Mussolinija dne 2. t. m. opustošili prostore 4 slovenskih kulturnih društev, razdejali Trgovski dom, razbili slovensko ljudsko gledališče in uničili Glasbeno Matico. Policija je zastražila italijanski konzulat. — V magistratni dvorani se je vršila stanovanjska anketa ob zastopstvu velikega županstva, mestne občine in zasebnih društev, sklicana v zvezi s podaljšanjem stanovanjske zaščite do leta 1927. Skupno je v Ljubljani prirastka na stanovanjih 555 stanovanj, sezidati pa bi jih bilo treba še 1205. Občina je doslej pokazala največ razumevanja za stanovanjske potrebe občanov, in tako naj bi ostalo tudi vnaprej.

17. Minilo je 20 let od smrti pesnika Simona Gregorčiča.

21. V Zagrebu je umrla pisateljica Zofka Kveder - Deme-trovičeva. Rodila se je 1878 v Loškem Potoku. Po končanih šolah v Ljubljani je stopila že s 17. letom v službo kot odvetniška uradnica. Potem se je kmalu preselila v Trst, odkoder je odpotovala v Švico, da bi tam študirala vseučilišče, a se je v borbi za življenje končno zatekla v Prago. Tam se je kmalu priučila češčine in pričela sodelovati pri čeških listih, hkrati pa je veliko pisala v »Slovana«, »Ljubljanski Zvon« in »Slovensko Matico«. 1904 je postala urednica »Domačega prijatelja«, ki ga je urejevala celih 10 let. Okoli 1906 se je preselila v Zagreb, kjer se je priučila hrvaščine in jela pisati tudi v tem jeziku. Njena najvažnejša dela so: Misterij žene, Ljubezen, Odsevi, Iz naših krajev, Nada (zadnji dve sta izšli tudi v češčini), Iskre, Hanka, Njeno življenje, Najboljše slovenske novele, Na putevima života, drama Amerikanci ter troje enodejank in drama Unuk kraljeviča Marka in Arditi na Krku.

24. Nj. Vel. kralj je podpisal ukaz, ki razpisuje oblastne volitve na dan 23. januarja. Vse oblastne skupščine bodo sklicane k zasedanju dne 23. februarja.

25. Umrl je Franjo Bučar, višji operni režiser in bivši tenorist naše opere. Rodil se je 20. januarja 1861 v Postojni. Po nekaj razredih srednje šole je končal obrtno šolo na Dunaju, nakar je še obiskoval umetniško šolo v Benetkah. Postal je že učitelj na ljubljanski obrtni šoli, ko ga je odkril rajni Fr. Gerbič, ga poučeval v petju in ga pritegnil k sodelovanju pri pevskih predstavah Dramatičnega društva kot tenorista. Nato je šel na konservatorij na Dunaj, v Prago in Milan, nakar je nastopal na raznih odrih Češke, Avstrije in Nemčije. Po prevratu se je vrnil v Ljubljano in postal učitelj petja na konservatoriju in režiser v operi, kjer je bil hkrati tudi upravnikov tajnik ter nadzornik opernih skušenj. Učil je neslovenske pevce pravilne izgovarjave našega jezika, korigiral in izboljševal pevske tekste, pa tudi sam je prevedel nekaj libret v slovenščino. — Za rednega profesorja umetnostne zgodovine slovanskih narodov, s posebnim ozirom na južne in vzhodne Slované, je imenovan na novoustanovljenem slovanskem institutu jagelonske univerze v Krakovu dr. Vojeslav Mole, doslej docent za klasično in bizantinsko umetnostno zgodovino na ljubljanski univerzi.

28. Cerkveni pevski zbor frančiškanske cerkve slavi 25-letnico svojega obstoja in 25-letnico, odkar ga vodi komponist p. Hugolin Sattner.

29. Nenadoma je umrl prof. dr. Alfred Valenta, priznan ginekolog, ki je s svojo spretnostjo rešil marsikateri materi otroka in marsikateremu malčku mater, dolgoletni učitelj v tečaju za babice, katerim je napisal knjigo »Babištvo«. Po rodu je bil Ljubljanec, rojen 1869 kot sin ravnatelja ljubljanske bolnice dr. Valente.

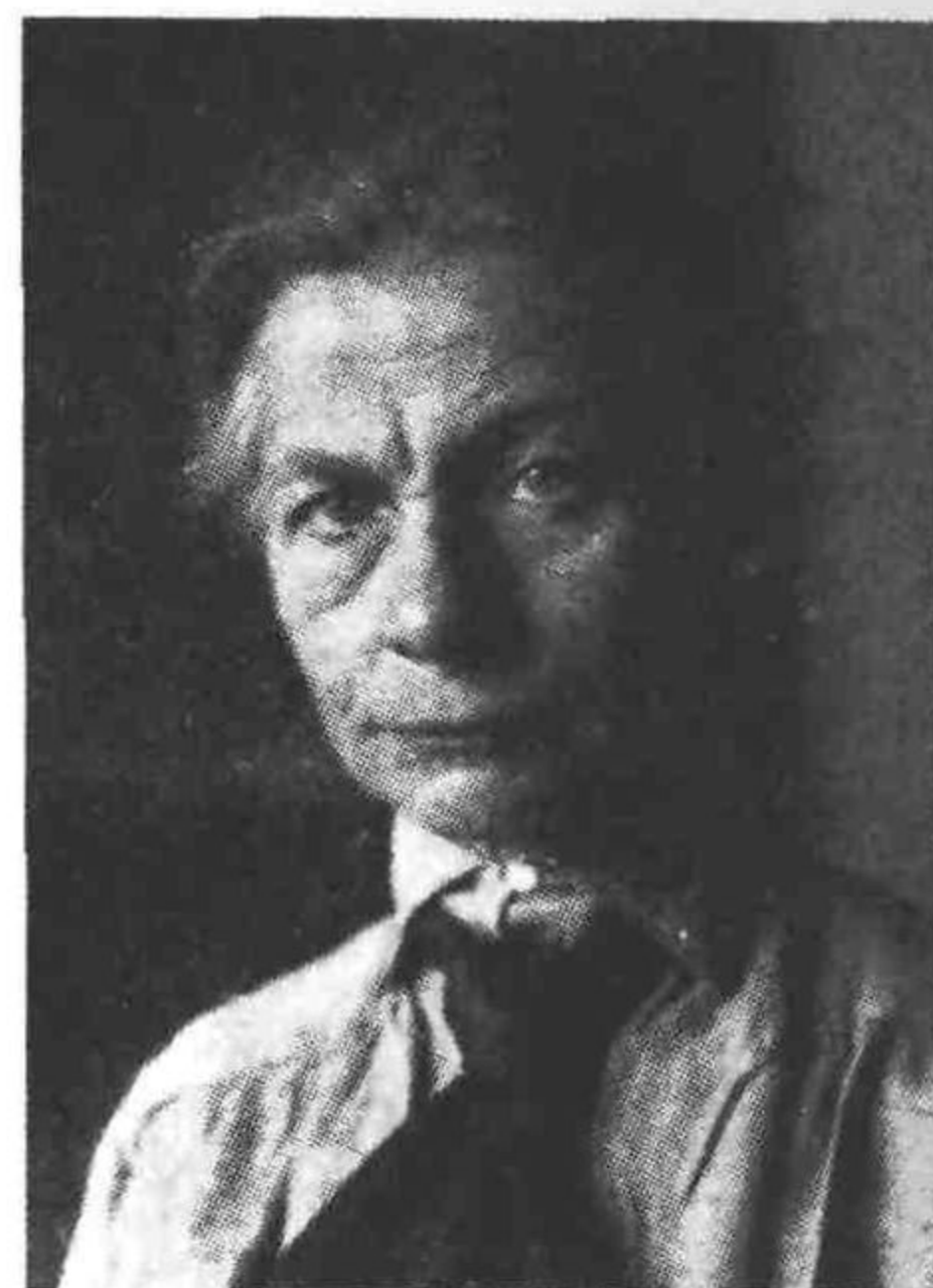
4. Umrila je slikarica Ivana Kobilčeva. Rodila se je 20. decembra 1861 v rodbini uglednega ljubljanskega obrtnika. Njen slikarski talent se je pokazal zelo zgodaj. Prvi pouk sta ji dala slikarica Ida Künlova in akad. slikar Ferdo Vesel. 18 let stara je odšla na dunajsko slikarsko šolo, 1880 pa v Monakovo, kjer je ostala skoraj polnih 9 let, nakar je delovala na Ecole Gervex v Parizu. Svojo prvo razstavo je priredila 1888 najprej na Dunaju, potem še v Ljubljani. Kritika jo je povsod sprejela zelo laskavo. Leto kasneje je v Zagrebu portretirala dr. Račkega in potem tamkaj razstavila 29 svojih del. 1891 je razstavila v Monakovem svojo znano sliko »Poletje«, isto sliko in »Likarice« je razstavila v Parizu, kjer je prejela častno odlikovanje. Pozneje je razstavljal še v Nemčiji, Avstriji, Ogrski, Franciji, Beogradu, Zagrebu in v Ljubljani. 1894 je šla za dalj časa v Florenco, a isto leto je poslikala jezuitsko cerkev v Sarajevu. Tam je ostala do 1905 in zelo plodovito ustvarjala. V to dobo spadata portret biskupa Strossmayerja in alegorija »Kranjska pozdravlja Ljubljano«, oboje za mestno občino ljubljansko. 1906 je bila nekaj časa učiteljica risanja in slikarstva na ljubljanski Mladiki, nato pa se je preselila v Berlin, kjer je ostala do vojne. 1914 se je vrnila v domovino in tu slikala portrete, tihožitja, n. pr. portret Ivana Hribarja za magistratno posvetovalnico. Število njenih slik je ogromno, a raztresene so po svetu, kjer je ustvarjala, pri zasebnikih, več pa jih ima Narodna galerija.

8. Danes se spominjamo 100-letnice rojstva Franceta Cegnarja.

10. V Beogradu je preminul Nikola Pašič, predsednik Srbske radikalne stranke in bivši večkratni ministrski predsednik. Sklenjeno je, da bosta pri njegovem pogrebu zastopala mesto ljubljansko vladni komisar A. Mencinger

Zofka Kveder-Demetrovič

Ivana Kobilca

in mag. višji svetnik Fr. Govekar, ki bosta položila tudi venec s trakovi.

11. Danes se spominjamo 130-letnice rojstva prvega slovenskega dramatika Antona Linhartarja.

13. V kazinski dvorani se je vršil občni zbor aerokluba »Naša krila«, ki so se ga udeležili zastopniki civilnih in vojaških oblasti ter raznih društev ter zastopniki beograjske centrale. S tem je društvo, ki je pred dvema letoma nehalo delovati, spet oživel. — Na intervencijo konservatorskega urada je mestna občina sklenila popraviti rimski zid na Mirju.

24. Vladni komisar za mestno občino je razglasil sklep, da najame mestna občina ljubljanska 6 odstotno obliacijsko posojilo v znesku Din 30 milijonov, ki se bodo uporabili za zidavo novih stanovanj.

IZ NAŠIH MEST

UMRLI SO

Kipar Alojzij Gangl.

Dne 2. oktobra 1935 je umrl v Pragi upokojeni strokovni učitelj Alojzij Gangl, prvi sodobni slovenski kipar, ki se je uveljavil doma in na tujem in povzpел do monumentalnih plastičnih del velikega stila. Pokojnik je izvršil mnogo kiparskih kompozicij, med njimi nekaj kvalitativno prav krepkih del. Ljubljancem je bolj kot po svojih portretnih in religioznih plastikah znan kot tvorec Vodnikovega in Valvasorjevega spomenika. Zato bo prav, če se ga spomni tudi naš list.

Gangl se je rodil 8. junija 1859 v Metliki. Začel je kot rezbarski vajenec v neki delavnici v št. Rupertu, nato v Ljubljani, odkoder je prišel v Gradec. Tam je najprej obiskoval umetnostno obrtno šolo, nakar je te nauke nadaljeval na Dunaju, kjer je kmalu vstopil na akademijo in pri kiparju Zumbuschu dokončal specialno šolo. Po študijskem potovanju po Italiji, kamor so ga kot nadarjenega dijaka poslali s posebno ustanovo, je leta 1894. postal strokovni učitelj na ljubljanski umetnostno-obrtni šoli. Zaradi živčne bolezni, ki se mu je stalno ponavljala, je bil prisiljen pustiti poučevanje. Leta 1905. je bil upokojen v IX. čin. razredu s 17 leti vračunljive službe. Nato je kesneje nekaj časa živel v Splitu, potem se je pa preselil sprva na Dunaj, od tam pa v Prago, kjer je preživel zadnja desetletja svojega življenja. V Smichovu je v Záhradní ulici št. 22 stanoval in tam tudi umrl.

Kipar Alojzij Gangl je pričel prav pri temeljih. Kot vajenec in pomočnik pri rokodelcih podobarjih in rezbarjih se je do dobra seznanil z osnovnimi oblikovalnimi ele-

menti in si pridobil potrebno ročno spretnost, poznavanje materiala in obvladovanje različnih tehnik. Naravna nadarjenost in pridnost sta ga gnali, da si je k praktičnemu izkustvu skušal pridobiti še teoretično znanje. Začel je z nauki na obrtni šoli, končal jih je kot dovršen umetnik na akademiji. Od svojih učiteljev si je pridobil dosti znanja, s katerim si je ustvaril sicer malo svojski, a prikupni, uglajeni klasicistični slog, ki se je pozneje, ko so minili šolski vtisi, nekam pomehkužil. V kesnejših letih ga je močno privlačeval realizem, pravo nasprotje njegovih prvotnih, čisto idealističnih stremljenj.

Od Gangla je pri nas znanih razmeroma malo del, saj sploh ni bil posebno plodovit, ker ga je bolezen močno ovirala pri delu.

Prvič je mladi kipar, star 26 let, zbudil zanimanje med našim občinstvom s portretom pokojnega politika Šukljeta, ki ga je izvršil leta 1885. Izmed del, katera je ustvaril po naročilu zasebnikov, so najbolj znani portreti barona Jožefa Schwegla, marmorni relief za Cimpermanov nagrobnik (ki je zdaj v Narodnem muzeju), potem pa poprsja Prešerna, Ernestine Jelovškove in Stritarja. V ljubljanskem muzeju je tudi marmorni relief »Maria in stellis«. Od javnih del bi bil omeniti veliki marmorni relief Vstajenje, katerega je naročil Strossmayer za pročelje katedrale v Djakovu. Za zavod Sacre Coeur v Preßbaumu pri Dunaju je izvršil lipovo reliefno kompozicijo, leta 1919. pa za naše zunanje ministrstvo bronast kip kralja Aleksandra.

Poglavitno priznanje je pa dosegel Gangl za oba svoja spomenika v Ljubljani. Zlasti Vodnik ga je na mah postavil v prvo vrsto slovenskih upodablajočih umetnikov. Leta 1887. so pred mirno gosposko pročelje stare gimnazije na

lepo zaokroženem trgu postavili ta spomenik, ki je še danes eden najboljših ljubljanskih javnih umotvorov, čeprav ne more več pravilno učinkovati, ker pogreša potrebno ozadje. Glava sohe je idealizirana, celotna postava je sicer nekoliko konvencionalno zasnovana, ves spomenik pa, čeprav ni posebno izviren, vendarle okusen in neprisiljen, dobro proporcionalen in še bolj postavljen v prostoru, za katerega je bil namenjen.

Manj posrečen je Valvasorjev spomenik, katerega so odkrili leta 1904. na trgu pred muzejem. Predstavlja požrtvovalnega učenjaka in domoljuba v viteški obleki, z listino v levici. Spomenik ne more na neskladnem, preveč odprtem prostoru priti do prave veljave, zlasti ker je tudi kamenitni podstavek pretežak, kip sam pa nekam potlačen in neokreten. V Valvasorjevi kretnji je pa dosti, čeprav morebiti malce teatralične slikovitosti.

Za novo gledališče je leta 1890. izdelal Gangl plastično okrasje: nad timpanonom je postavljena skupina »Genij drame in glasbe«, v dveh stenskih vdolbinah sta pa alegorična kipa Zaloigre in Veseloigre. Za vsa tri dela je prejel 5000 goldinarjev. Kipi se prav ugodno skladajo s klasično zunanjsčino poslopja, so zelo slikoviti in prav krepko poživljajo renesančno pročelje.

Gangl je živel večinoma izven domovine, zato je njegov vpliv na razvoj slovenskega kiparstva neznaten. Sam je dosegel precej visoko stopnjo dovršenosti in se približal umetnostnim idealom svoje dobe, ki je videla višek v staroklasični antični umetnosti. Ker so bili Ganglovi stiki z domovino tako rahli, je šele njegova smrt opozorila slovensko kulturno javnost na tega, svoj čas tako cenjenega umetnika, ki je bil prav za prav prvi zavestno slovenski kipar.

K. Dobida.

Ernest Vargazon, načelnik direkcije drž. železnic v p., umrl 4. junija v Ljubljani. Rodil se je 11. januarja 1880 v Središču. Po končani gimnaziji je stopil v železniško službo. Zlasti važno je njegovo službovanje v Trstu, kjer je pridno delal v kulturnih in narodnih društvih. Tam ga je zatekla svetovna vojna. 1917 je bil imenovan za poveljnika beograjske žel. postaje in je na tem mestu storil neprecenljive usluge Jugoslaviji, ki se je snovala skrivaj, a tem bolj vztrajno.

Prof. Evgen Jarc, bivši deželni in državni poslanec ter podžupan ljubljanski, član mestnega sveta ljubljanskega in urednik naše revije, je umrl 5. junija. Glej tudi osmrtni članek na drugem mestu te številke!

Alojz Lilleg, posestnik in bivši trgovec, zlasti znan med starejšo generacijo, je umrl 8. junija v Ljubljani.

Anton Levec, dvorni svetnik v pokoju, je umrl 15. junija.

Josip Mazi, ravnatelj I. drž. realne gimnazije v Ljubljani, je umrl 25. junija. Rodil se je 24. januarja 1872 v Žireh, v Ljubljani končal realko, na dunajski univerzi pa študije matematike in opisne geometrije. Potem je prišel 1901 za profesorja na ljubljansko realko, kjer je učil pol-

nih 30 let, kasneje kot ravnatelj tega zavoda. 1931 je bil imenovan za prosvetnega šefa, a kmalu se je povrnil na svoj zavod v svojstvu ravnatelja. Pokojnik je bil odličen, strog, a pravičen pedagog in si je pridobil mnogo zaslug posebno po prevratu, ko je bilo treba zorganizirati naše šolstvo.

Dr. Josip Fon, mestni zdravnik, je nenadoma preminul 27. junija.

Ante Grom, carinski posrednik in bivši carinski uradnik, poznana osebnost v Ljubljani, je umrl 28. junija.

Akad. kipar prof. Svetko Peruzzi je umrl 5. julija v Splitu. Rodil se je 1883 v Lipah na Barju. Ljudsko šolo je obiskoval v Ljubljani, prav tako gimnazijo in tečaj za modeliranje na srednji tehnični šoli pri kiparjih Mísu in Alojziju Ganglu. Iz Ljubljane je odšel v Zagreb in dalje na Dunaj, kjer je tudi priredil svojo prvo razstavo, na kateri je prejel prvo nagrado za osnutek cesarjevega spomenika, 1904 pa je razstavil v Beogradu, kjer je spet prejel prvo odlikovanje. Z Dunaja se je preselil v Ljubljano, odtod pa v Split, kjer je poučeval na srednji tehnični šoli do svoje smrti. Bil je ožji Meštrovičev sodelavec. Ustvarjal je mnogo. Izmed del v Ljubljani je omeniti zlasti spomenik Adamiča in Lundra, »Kranjskega Janeza« na ljubljanskem vojaškem pokopališču ter reliefe za šentjakobski most po motivih Prešernovega »Povodnega moža«, ki so shranjeni nekje v Ljubljani.

Jernej Ložar, hišni posestnik, krojaški mojster in trgovec, je umrl 7. julija v Ljubljani. Rodil se je v Ljubljani 27. avgusta 1877. Izučil se je krojaštva in odšel po svetu. Ko se je vrnil, se je osamosvojil. Približno pred 28 leti je bil izvoljen v Zbornico za trgovino, obrt in industrijo. Ves čas županovanja dr. Tavčarja je bil član občinskega sveta ljubljanskega. Bil je tudi član načelstva Mestne hranilnice in Kreditnega društva Kranjske hranilnice.

V Kostanjevici ob Krki je nenadoma preminul 11. avgusta mestni župnik Janko Petrič. Pokojnik se je rodil 25. maja 1875 v Vasici pri Cerkljah na Gorenjskem. V mašnika je bil posvečen 23. julija 1898, nato je bil 1 leto semeniški duhovnik, nakar je postal kaplan v Škofji Loki, kjer je ostal 5 let, 1 leto je kaplanoval v Zagorju ob Savi, potem pa je prišel za kaplana k Sv. Petru v Ljubljani. Šempetrski župnik je postal 1912. leta s slovesnim ustoličenjem dne 1. februarja.

Duhovni svetnik Andrej Ažman je umrl zadet od kapi dne 19. julija. Rodil se je 12. septembra 1874 v Kropi, v mašnika je bil posvečen 1898. Kaplanoval je v Bohinjski Bistrici, v Borovnici, v Poljanah nad Škofjo Loko, v Semiču in Postojni. 1922 se je preselil v Ljubljano in postal katehet na meščanski šoli na Prulah. Za duh. svetnika je bil imenovan 1924. Pokojnik je posvetil vse svoje delovanje šoli. V zasebnem življenju pa je bil velik prijatelj narave in planin.

V Žirovnici je mirno preminul dr. Ivan Svetina, častni kanonik, biserni mašnik in gimnazijski profesor v pokoju. Rodil se je 1851 v Žirovnici. Ljudsko šolo je obiskoval v Tržiču, gimnazijo pa v Kranju in pozneje v Ljubljani. Po maturi je šel v bogoslovnico in je pel novo mašo 1874. Nato je služboval 1 leto v Idriji, potem pa je študiral na graški univerzi matematiko, fiziko ter čisto filozofijo. Ko se je vrnil iz Gradca kot mlad doktor, je postal prefekt v Alojzijevišču, kjer je ostal polnih 13 let. Z velikim uspehom je poučeval dolgo let na klasični gimnaziji. Napisal je dve knjigi, in sicer verouk in dogmatiko. Skoraj do zadnjega je vodil »Ljubljansko dijaško in ljudsko kuhinjo«, kjer je storil mnogo dobrega revežem in dijakom.

Ivan Podlesnik, znani kulturni delavec, je umrl 18. julija. Rodil se je v Ljubljani 1881. Študiral je Mahrovo šolo, bil potem nekaj časa uradnik Ljudske posojilnice, nakar je postal profesor na dvorazredni trg. šoli. 1907 je napisal prvo slovensko knjigovodstvo. Potem je služboval po raznih zasebnih podjetjih. Bil je zvest sodelavec pok. Janeza Ev. Kreka, ki mu je pomagal ustanavljati po deželi

Ravn. Josip Mazi

Župnik Janko Petrič

zadruga; v Ljubljani pa sta skupaj ustanovila prvo slovensko trgovsko šolo. Važno je tudi pokojnikovo literarno delo, bil je znan podlistkar, pred tremi leti pa nam je dal knjigo »Spomini iz Ljubljane«. Dosti reči je ostalo v rokopisu. Zadnje njegovo delo je drama »Na Krasu, tragedija naroda«.

V Kamniških planinah so našli smrtno ponesrečena 24. julija mlada turista Vida Janšo in Mladena Mikšiča.

Janez Hieng, podravnatelj Kreditnega zavoda, je umrl 3. avgusta. Pokojnik je bil iz ugledne rodbine lesnega trgovca na Rakeku, rojen pred 50 leti. Po končani gimnaziji v Ljubljani je šel na trgovsko akademijo v Trst, ki jo je odlično dovršil. Potem je bil sprejet za uradnika v takratno Avstro-ogrsko banko, ki se je po prevratu preimenovala v Kreditni zavod. Pokojnik je bil odličen bančni uradnik, ki je dovršeno obvladal več svetovnih jezikov.

Helena Souvan, soproga ljubljanskega trgovca, je nenadoma preminula v Volčjem Potoku 16. avgusta.

Jože Lapajnar, eden najstarejših ljubljanskih gasilcev, je umrl dne 23. avgusta, star 79 let. Rodil se je v Kamni gorici, v Ljubljani pa se je izučil mizarstva pri Dobrletu, potem pa je služil pri tvrdki Naglas polnega pol stoletja. Gasilec je bil celih 57 let. Pokojnik je bil odlikovan s številnimi domačimi in inozemskimi odlikovanji za požrtvovalno gasilsko službo.

Antona Juga, direktorja mestne ženske realne gimnazije so pokopali 24. septembra na viškem pokopališču.

KOMUNALNE VESTI

Na seji mestnega sveta dne 3. julija je bilo sklenjeno, da morajo vsi mestni uradi prihraniti na materialnih izdatkih 10 %, s katerimi bo moči uravnovesiti mestni proračun, porušen s tem, ker je morala mestna občina brisati gostaščino vsem posestnikom novih hiš, kar zneso nad 900.000 Din. Nadalje je bilo sklenjeno, da mestna občina ljubljanska prevzame dne 1. novembra omrežje Električne zadruga v Šiški za kupnino v znesku Din 1.400.000— za omrežje in inventar v delavnici, od tega pa porabi za druga, ki je prodajalka, 1 milijon za zavetišče, ki bo last Vincencijeve konference v Šiški. Člani zadruga imajo pravico 10 let dobivati tok za ceno Din 1— za kw-uro. Najemnikom članov zadruga pa je priznana pravica, da dobivajo tok po Din 2'50 za dobo 10 let, če ostanejo v sedanjem stanovanju. Števci, ki so last članov zadruga, se bodo uporabljali tudi v bodoče, dokler bodo primerni. Mestna občina bo skrbela za cestno razsvetljavo v Šiški, stroške pogodbe nosi mestna občina, ki prevzame tudi 6 uslužbencev zadruga in se zavezuje, da jih bo po enem letu pragmatično nastavila. Električna zadruga se odpove nadaljnji prodaji toka. S to pogodbo postane mestna občina monopolski prodajalec toka v Ljubljani.

Na seji mestnega sveta ljubljanskega dne 19. avgusta je bilo sklenjeno najeti posojilo pri Državni hipotekarni banki v znesku 30 milijonov dinarjev proti 15 letni amortizaciji in 7 odstotnemu obrestovanju. S tem zneskom bo mestna občina odplačala del svojega dolga Mestni hranilnici, v istem namenu pa je bilo še sklenjeno, da se emitira 6 odstotno obligacijsko posojilo mestne občine ljubljanske v znesku do 20 milijonov Din, vplačljivo ali s hranilnimi knjižicami Mestne hranilnice ljubljanske, ali v gotovini. Nadalje je bilo sklenjeno, da se poveča Delavski dom s posojilom Borze dela v znesku 1.700.000— Din. Finančno ministrstvo je odobrilo 24. septembra sklep mestnega sveta ljubljanskega o najetju posojila in o razpisu obligacijskega posojila.

KRAJEVNI DOGODKI

LJUBLJANA

Ob priliki spomladnega ljubljanskega velesejma, na katerem je bila prirejena tudi lepa gostinska razstava, se je vršil v Ljubljani vsedržavni gostinski kongres. V resoluciji, ki so jo zborovalci sprejeli, je bila zlasti poudarjena zahteva po odpravi šušmarstva v gostilničarski stroki, ki itak preživlja težke čase, navedenih pa je bilo še več umestnih predlogov. Nekaj dni kasneje, t. j. 4. junija se je vršil v Ljubljani mednarodni kongres policistov, na katerega so prišli od vsepovsodi številni zastopniki.

Dne 3. junija je bila slovesno odprta zračna proga Celovec—Ljubljana—Sušak. Po pristanku orjaškega Junkersovega letala so izstopili zastopniki avstrijskih oblasti in avstrijskega zračnega prometa, med njimi celovski župan Wolf. Goste so pozdravili župan dr. Adlešič ter zastopniki vojaških in civilnih oblasti ter ljubljanskega letalstva. Po malici se je odpeljal župan dr. Adlešič z avstrijskimi gosti z letalom proti Sušaku.

Letošnje poletje je bilo opaziti močno mezdno gibanje, katero so začeli 6. junija stavbinski delavci, 21. avgusta so stopili v stavko tekstilni delavci, kmalu za njimi rudarji, 5. septembra pa, prav na dan, ko so listi prinesli banovo uredbo o stavgah, pa so stopili v stavko uslužbenci Maloželezniške družbe v Ljubljani. Ta stavka je trajala samo 24 ur in je dosegla popoln uspeh, to je, za tramvajske uslužbenice ostane v veljavi 8 urni delavnik, za delo preko tega časa pa bodo prejemale posebne nagrade. Najdalgotrajnejša je bila stavka tekstilnega delavstva, ki je bila uspešno zaključena šele 24. septembra. Delavstvo je doseglo znatno mezdno izboljšanje.

29. junija smo se skromno spomnili 350 letnice smrti prvega slovenskega pisatelja Primoža Trubarja. Večer pred praznikom je bila pred Trubarjevim spomenikom na pobudo akademske mladine slovesnost, pri kateri so položili na spomenik venec s slovenskim trakom. Venec s slovenskim trakom so ponoči odstranili neznanci.

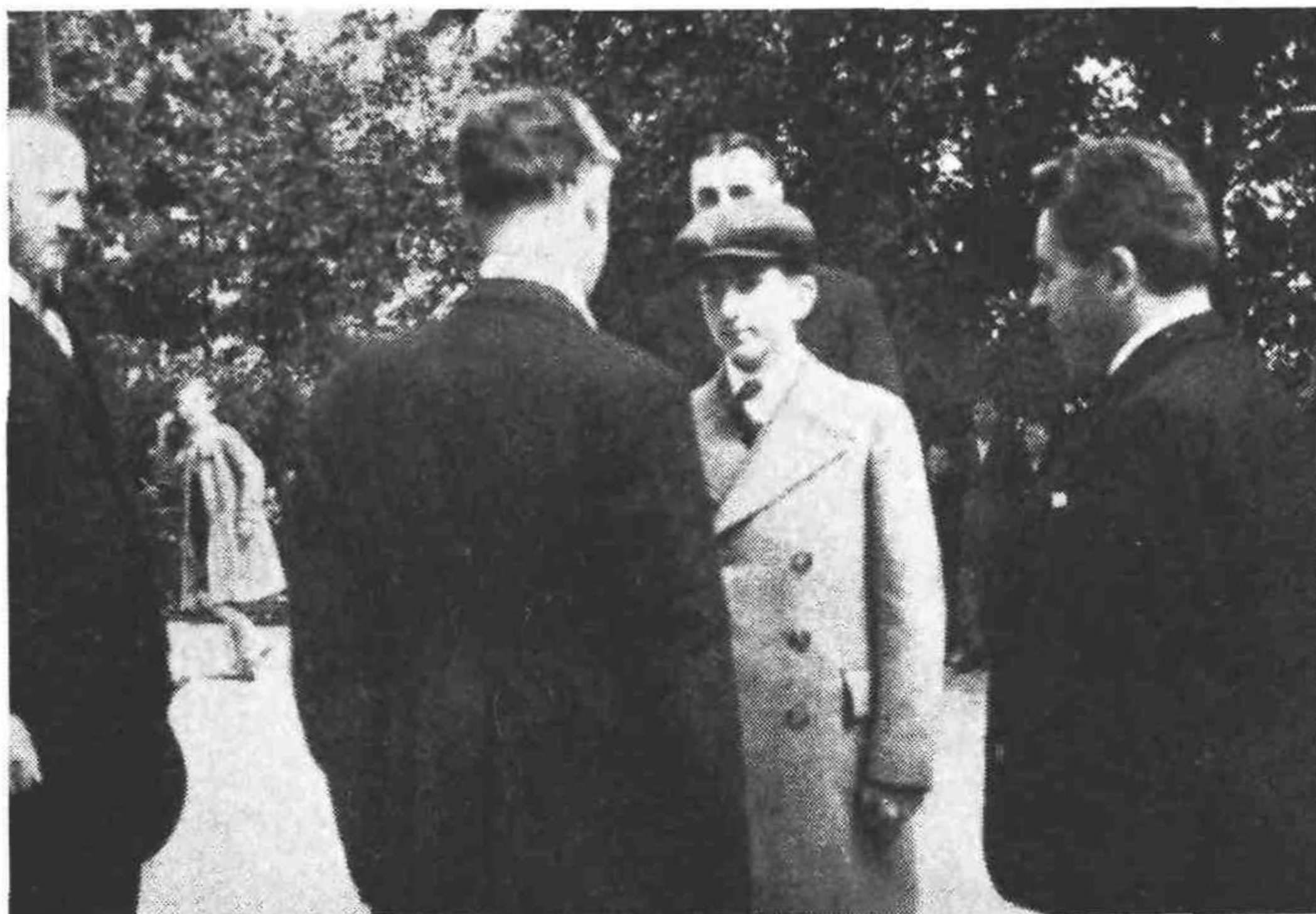
Na Vidov dan so razvili dobrovoljci svoj prapor, darilo Nj. Vel. kralja Petra II. Po slovesnem razvitju pred magistratom je bil po mestu obhod dobrovoljcev s praporom in godbo.

15. julija se je v zgodnjih jutranjih urah, takoj po odletu potniškega letala, pripetila grozovita letalska nesreča, ki je zahtevala 7 smrtnih žrtev: odvetnika dr. Adolfa Korčeta, učiteljici Stano Kantetovo in Tilko Pivkovo, Berlinčana dr. Wilhelma Horna in Anny Bruglacher, pilota Mihajla Jarošenka in telegrafista Toma Anušića. Komisija

Rimska grobova pod cestiščem Groharjeve ulice v Ljubljani

Ljubljanski župan pozdravlja Nj. Vel. kralja ob prihodu na Grad

Nj. Vel. kralj Peter na grajskem stolpu v Ljubljani

oddelka za civilno letalstvo pri komandi vojnega letalstva je objavila dne 25. julija obširno uradno poročilo o vzroku nesreče, ki je bil zgolj megla ter usodni obrat z letalom na levo.

Pri odkopavanju Groharjeve ceste so naleteli delavci mestne plinarne na rimski sarkofag, za katerega sodijo strokovnjaki, da je v njem ležal visok vojaški ali civilni funkcionar, ki je v Emoni predstavljal oblast rimskega imperija. Sarkofag ima obliko pravilnega kvadra ter je 2 m dolg, 1½ m širok in ½ m visok. Ploskev je eliptično izbočena, z izboklinami pa je okrašen tudi na vseh štirih vogalih. Ta sarkofag je eden najlepših, kar so jih doslej našli v Ljubljani.

Zastopniki turškega tiska so se na svojem potovanju po Jugoslaviji ustavili dne 10. septembra tudi v Ljubljani, kjer so jih sprejeli zastopniki banovine in občine ter njihovi tukajšnji stanovski tovariši. Po ogledu mesta jim je priredil ban kosilo v Unionu. Ta obisk je tem bolj pomemben zato, ker je bilo prvič, ko so zastopniki turškega tiska obiskali naše mesto.

Dan pozneje, 11. septembra, je prišel v Ljubljano z Blede Nj. Vel. kralj Peter II. s svojim spremstvom in si z velikim zanimanjem ogledal zbirke v Narodni galeriji in Narodnem muzeju, potem pa se je odpeljal na Grad. Z grajskega stolpa so mu razkazali mesto in okolico ban dr. Natlačen, župan dr. Adlešič, član mestnega sveta inšpektor Wester ter načelnik kulturnega oddelka mestnega poglavarstva prof. dr. Mole. Z Gradu se je odpeljal pred stolnico, pred katero ga je pričakoval ves stolni kapitelj, ki mu je nato razkazal cerkev, nakar je ravnatelj stolnega kora msgr. Premrl zaigral na orgle državno himno in nekaj cerkvenih pesmi. Potem se je Nj. Vel. kralj Peter II. odpeljal nazaj proti Bledu.

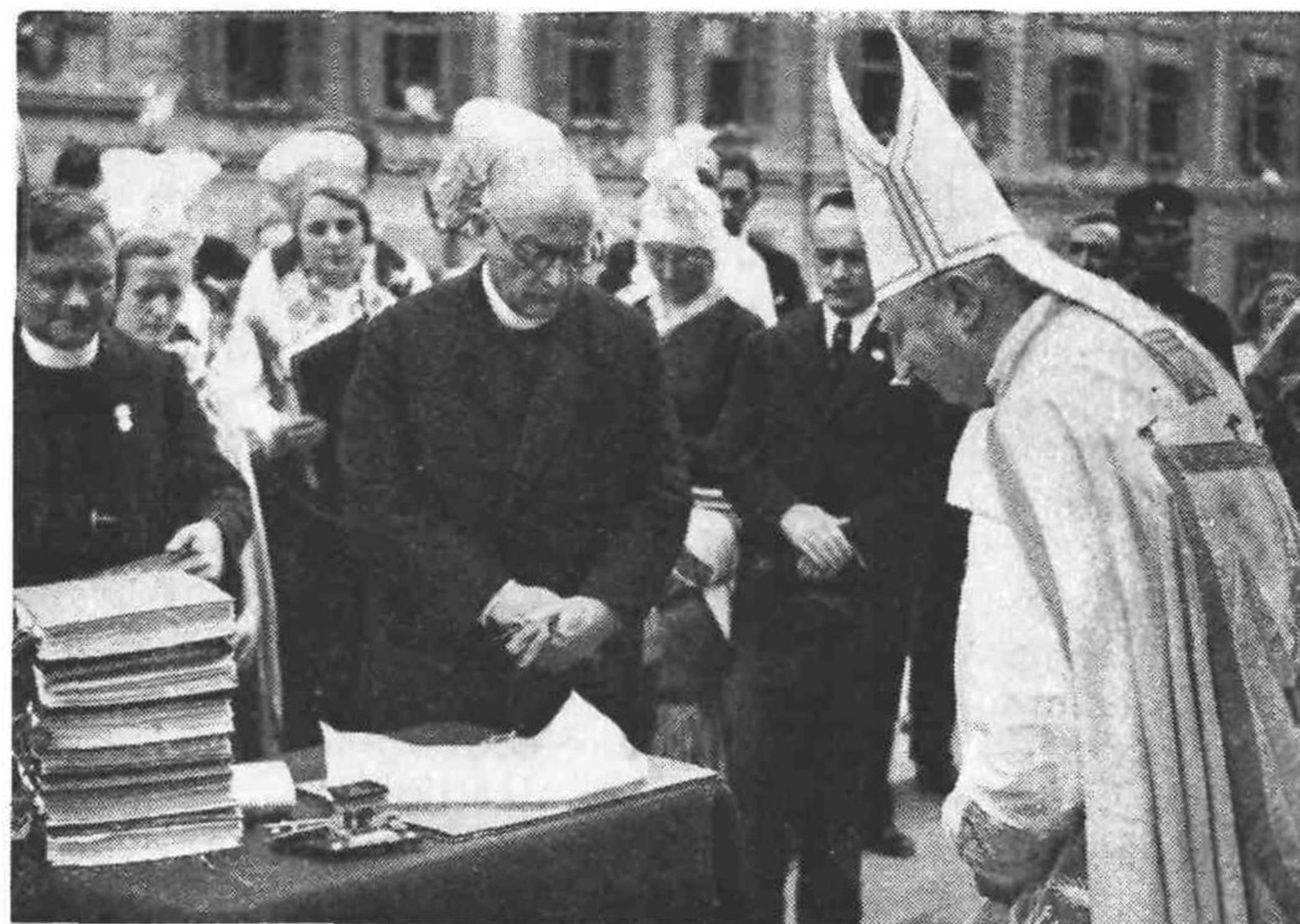
MARIBOR

19. junija se je dosegel mezdni sporazum med stavbeniki in stavbinskim delavstvom.

19. junija je umrl slaščičar in hišni posestnik Ivan Pelikan, po rodu z Moravskega, dolgoletni okrajni predstojnik, strokovni organizator in predsednik ter kontrolor Mariborskega kreditnega zavoda.

Za 21. ter 28. in 29. junij je organizirala Slomškova družina Slomškove dneve. Kapela na Slomškovem grobu je bila obnovljena in okrašena z dvema slikama F. Kralja, na katerih prosijo moški in ženske za Slomškovo beatifikacijo, mesto pa se je odelo v zastave ter je bilo 28. in 29. junija slavnostno razsvetljeno. — 20. junija je v spodnji kazinski dvorani Fr. Kovačič odprl Slomškovo razstavo, ki je bila odprta do 30. junija in pokazala Slomškovo življenje, prosvetiteljstvo, književno in cerkveno

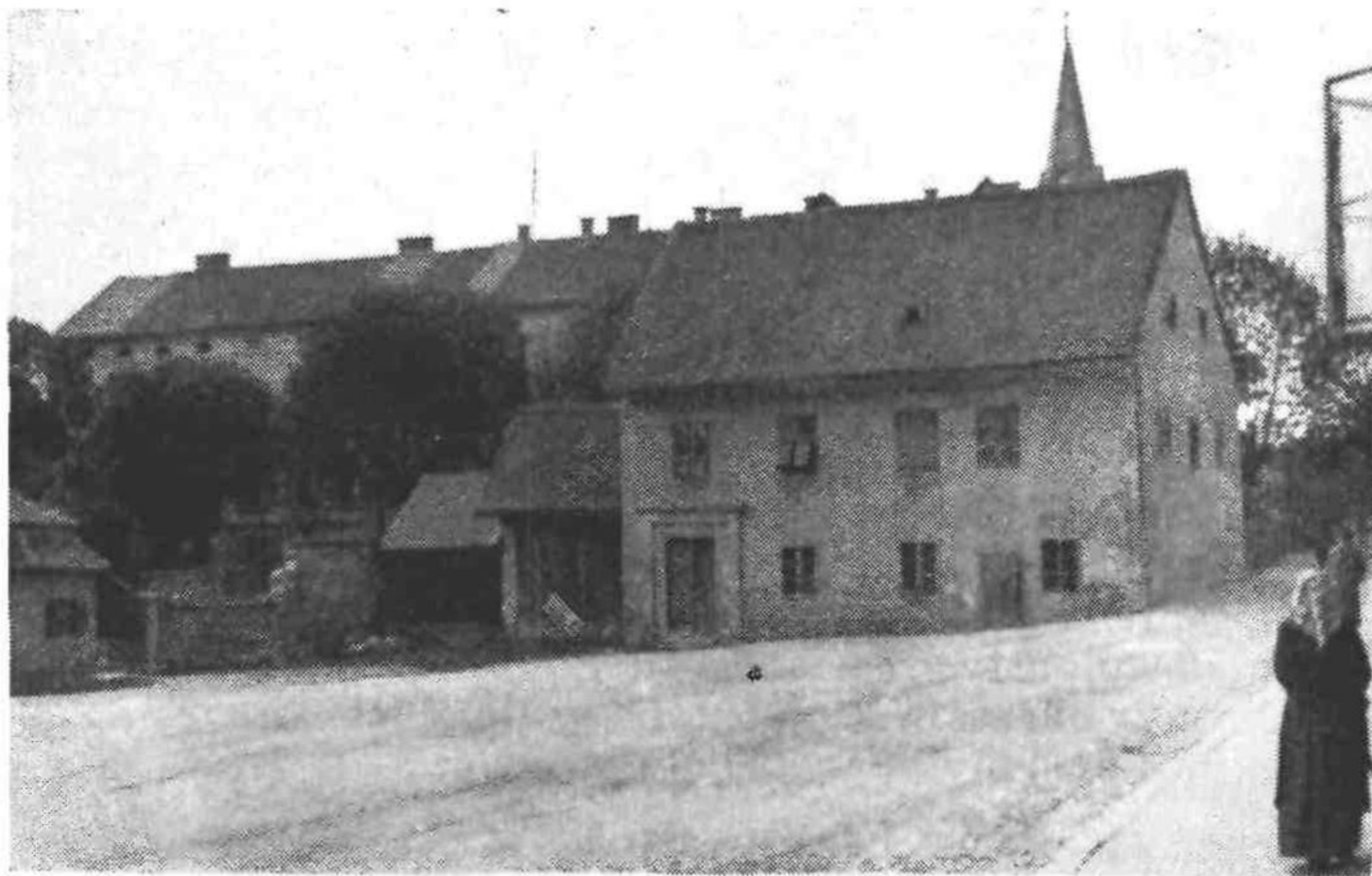
delo, Slomškovo tradicijo ter Slomška v našem slovstvu, znanosti in umetnosti. Razstavo so priredili Slomškova družina, Zgodovinsko društvo, Muzejsko društvo, študijska knjižnica, Banovinski arhiv in Družba sv. Mohorja, gradivo pa so prispevali prevzvišeni g. knezoškof in mnogi privatniki. 21. junija se je Slomšku poklonila mladina, ki je prišla v Maribor v številu 15.000, bila navzoča pri pontifikalni maši in govoru lavantinskega vladike na Glavnem trgu, obiskala v povorki Slomškov grob, popoldne pa prisostvovala D. Petančičevi igri »Dva apostola« v Ljudskem vrtu. 28. in 29. junija so se udeležili poleg množice, ki je štela okoli 30.000 ljudi, manifestacij za Slomškovo beatifikacijo nadškof dr. Jeglič, škofa dr. Rožman in dr. Gnidovec, ministri dr. Korošec, dr. Krek, dr. Janković in ing. Đorđević za kraljevsko vladu, poslanca dr. Veblè in Gajšek za narodno skupščino, ban dr. Natlačen za Dravsko banovino ter župan dr. Adlešič za mesto Ljubljano. 28. junija je bilo cerkveno opravilo v mariborski stolnici in zborovanje, popoldne predstava »Dveh apostolov« v Ljudskem vrtu, zvečer koncert pevskega društva »Maribora« v Unionu in po koncertu baklada na Slomškov grob. V noči od 28. na 29. junija je bila po bakladi polnočnica na Slomškovem trgu, 29. zjutraj slovesno cerkveno opravilo na Glavnem trgu in po njem spreved na Slomškov grob. Po sprevedu s Slomškovega groba je izročil minister dr. A. Korošec knezoškofu dr. I. I. Tomažiču na Slomškovem trgu podpise 400.000 Slovencev za beatifikacijo A. M. Slomška. S ponovno popoldansko predstavo »Dveh apostolov« so bili Slomškovi dnevi zaključeni.

Minister dr. Anton Korošec izroča knezoškofu dr. Tomažiču 400.000 podpisov za beatifikacijo A. M. Slomška

Foto Kramberger

Stara stavba na vogalu Slovenske in Strossmayerjeve ulice od vzhoda
Foto: Pivka

V začetku julija so porušili staro značilno vogalno stavbo med Slovensko in Strossmayerjevo ulico.

3. julija je mestni svet sprejel pravilnik za znižane in proste vozovnice na progah mestnega avtobusnega podjetja, po katerem imajo aktivni uslužbenci mestnega avtobusnega prometa prosto, njih rodbinski člani, aktivni uslužbenci mestnih podjetij in mestnega poglavarstva ter njih družinski člani pa polovično voznino.

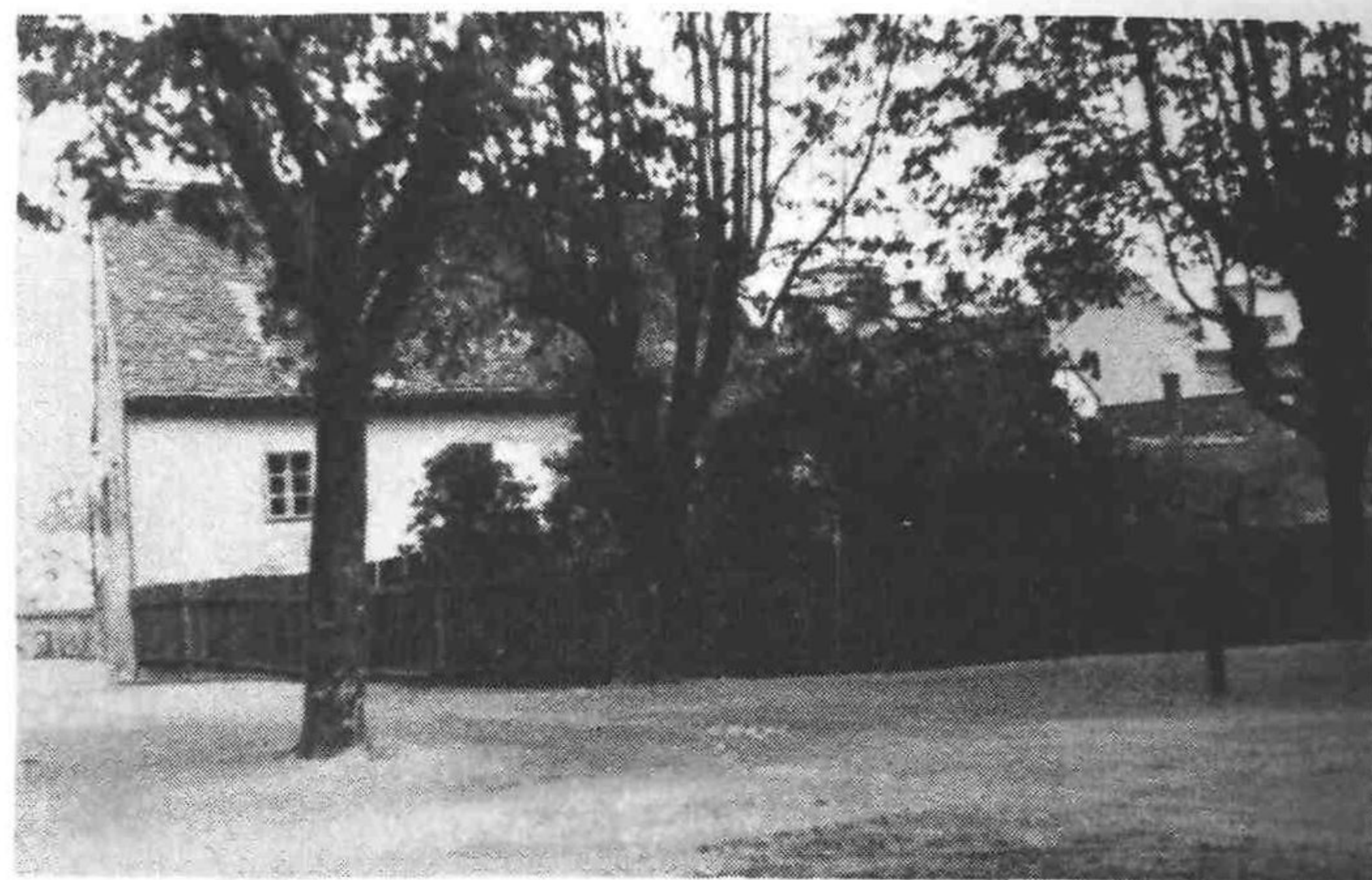
Na isti seji je mestni svet sklenil nabaviti nov kompresor za mestno klavnico.

10.—19. julija so se vršile na Mariborskem otoku plavalne tekme za prvenstvo Jugoslavije.

1.—9. avgusta se je vršil V. jubilejni Mariborski teden, katerega je kljub neugodnemu vremenu obiskalo okoli 70.000 ljudi iz Slovenije, Hrvaške, Beograda, Vojvodine, Srbije ter iz Avstrije. Izmed 23 razstav so vzbudile največjo pozornost gasilska in razstava za obrambo pred plinskimi napadi, letalska, filatelistična, razstava socialnega skrbstva, razstava ženske obrti; zelo obiskana je bila spominska razstava pokojnega slikarja prof. A. Gvajca, razstava slik na steklo in domače keramike, gostinska, tujskoprometna in akvaristična; uspela je modna revija mariborskih obrtnikov; visoko stopnjo mariborske tekstilne industrije je pokazala vzorno aranžirana tekstilna razstava; med industrijsko razstavo je bilo najbolj zastopano poljedelstvo, med obrtno pohištvo in med trgovsko radioaparati; razstava vin je v nad 90 kvalitetnih vinih prekosila dosedanje. Skupno je na MT razstavilo nad 200 razstavljalcev, med njimi 22 inozemcev, kateri so prodajali proizvode, ki jih doma ne izdelujemo in ne razpečavamo.

Predsednik dr. Fr. Lipold odpira V. Mariborski teden ob navzočnosti podbana dr. Majcna, knezoškofa dr. Tomažiča, generala Milenkovića, župana dr. Juvana in ostalih zastopnikov oblasti in javnega življenja
Foto Pivka

Stara stavba na vogalu Slovenske in Strossmayerjeve ulice od zahoda
Foto: Pivka

V času MT in v zvezi z njim so bile v Mariboru večje prireditve: 65 letnica mariborske gasilske čete, ki je ob tej priliki izdala spomenico o zgodovini mariborskega gasilstva ter blagoslovila nov reševalni avto; koncert moških zborov Ipavčeve pevske župe v mestnem parku; Ljudski oder je predvajal »Slehnika« v Ljudskem vrtu; bile so šahovske, teniške, lahkoatletske in nogometne tekme Maribor : Gradec, motociklistična zvezdna vožnja »Pohorja« in krožna dirka »Maribora«; lovske strelske tekme in jadralni let s startom na Pohorju. MT je izdal letos prvič v lastni režiji propagandno revijo in obenem z letalsko razstavo so izdali spomenico jadralni letalci.

29. avgusta je prenehal izhajati nemško pisani socialistični dvotednik »Volksstimme«.

1. septembra je začela — razen v tovarni Hutter in drug — stavka tekstilnega delavstva, ki se je končala 25. septembra s sklenitvijo kolektivne pogodbe za tekstilno industrijo v dravski banovini.

1. septembra so odprli v delavnicah državnih železnic na koroškem kolodvoru železničarsko šolo, ki bo vzgajala strokovni delavski naraščaj za državne železnice.

3. septembra je mestni svet prilagodil pravilnik mestne oskrbnišnice zahtevam zakona o mestih; predložil kr. banski upravi izpremembo pravilnika za izvajanje javnih del, da se povišajo delavske mezde, oziroma da se izda za mesto Maribor posebno dovoljenje za povišanje mezd delavcem pri javnih delih ali pri pomožni akciji; odobril, da se predloži upravi spomenica za ustanovitev fondov za starostno zavarovanje delavcev v mariborskih tekstilnih tovarnah po primeru tovarne Hutter in drug; sklenil v svrhu likvidnosti Mestne hranilnice, da se kritbene me-

Novi reševalni avto mariborske gasilske čete s kumicami dr. Bedjaničev, dr. Juvanovo in Pogačnikovo. Na levi predsednik B. Pogačnik, desno od njega pročelnik reševalnega oddelka dr. M. Redjanič

Karla Bulovčeva-Mrak: A. M. Slomšek

nice mestne občine do zneska Din 5.000.000.— morejo eskomptirati pri Narodni banki, obenem pa izdal na javnost poziv, da zaupajo Mestni hranilnici.

6. septembra se je odprla v Gradišču šola Družbe sv. Cirila in Metoda.

7. in 8. septembra pa je bila v Mariboru glavna letna skupščina CMD pod vodstvom predsednika ing. J. Mačkovška.

Jože Paučič
novomeški župan

Alojzij Mirtič
predsednik razstavnega odbora

9. septembra je prvič obiskal Maribor Nj. Vel. kralj Peter II. Pripeljal se je z avtomobilom s severnih Slovenskih gor, se vozil po glavnih mariborskih cestah, ulicah in trgih, obiskal Slomškov in Tomšičev grob, se odpeljal na Mariborski otok, si ogledal zgodovinski, trgovski, industrijski, delavski in tujskoprometni Maribor, se poučil o temeljni njegovi zgodovinski preteklosti, nato pa odpotoval v Dravsko dolino.

17. septembra je umrl Ferdo Karis, delavec v mariborskih primorskih organizacijah ter avtor Spominov iz narodnega in sokolskega življenja (ponatis iz Mariborskega Večernika Jutra, Maribor 1935).

26. septembra je razstavila Karla Bulovčeva-Mrakova v gradu dostojanstveni kip A. M. Slomška. Izdelala ga je v Mariboru v mesecih avgustu in septembru. Slomška si je zamislila kot učitelja in prijatelja otrok.

NOVO MESTO

Obrtno-gospodarska in umetnostno-zgodovinska razstava. Pobude, ki jih leto za letom dajejo našemu obrtništvu razstave Ljubljanskega velesejma in žive potrebe sodobnosti, da kar najširša javnost spozna delo in izdelke svojih obrtnikov, so po vseh večjih središčih našega podeželja priklicale v življenje krajevne obrtno-gospodarske razstave, ki so jih po enotnih navodilih pričeli prirejati v okviru obrtnega tedna.

V novomeških obrtnih združenjih organizirani obrtniki so prvič razstavili svoje izdelke 1. 1934., vendar takrat še po izložbenih oknih novomeških trgovcev, kjer je razstavilo 18 obrtnikov, pretežno mizarjev. Za to razstavo je bil iz zastopnikov posameznih obrtnih združenj sestavljen poseben »Krajevni delovni odbor za prireditev obrtnega tedna v Novem mestu« pod predsedstvom Alojzija Mirtiča, ki je imel na skrbi tudi obrtno razstavo leta 1935.

To pot je prireditveni odbor najel za razstavo, ki se je vršila med 1. in 8. decembrom 1935, proste stanovanjske prostore v hiši Ivana Kastelca na Ljubljanski cesti. V 12 sobah s približno 250 m² talne ploskve je razstavilo 24 obrtnikov raznih strok, pretežno pa zopet mizarji in krojači. V teku tedna je bilo prodanih 1399 vstopnic, ker pa so tudi vse šole obiskale razstavo, smemo računati, da si jo je ogledalo nad 2000 obiskovalcev, kar je sicer za prvi poizkus take prireditve dosti lepo število, čeprav gmotni uspeh ni bil v sorazmerju s trudom in delom razstavljalcev. Vsa ta razstava je imela biti samo priprava za večjo, po možnosti vso Dolenjsko in vse gospodarske panoge obsegajočo razstavo v l. 1936., za katero je vodil vse priprave poseben »Razstaveni odbor Obrtnega društva in Okrajne obrtne zveze v Novem mestu«.

Pri snovanju načrta za to razstavo pa se je okvir širil vedno bolj in k sodelovanju niso bili povabljeni samo obrtniki iz vse Dolenjske, temveč tudi vse gospodarske

Razstavni prostori „Keramike“ (Jos. Klemenčič) keramična tovarna v Novem mestu

razstave, priključile pa naj bi se tudi šole s svojimi običajnimi vsakoletnimi šolskimi razstavami. Kar je pa vsej prireditvi dalo še poseben kulturni pomen, je bilo organiziranje umetnostne in zgodovinske razstave, s čimer je Novo mesto prav gotovo daleč prekosilo podobne razstave manjših mest v Sloveniji.

Za to obrtno-gospodarsko in umetnostno-zgodovinsko razstavo je pripravljali odbor najel novo šolsko poslopje osnovne šole, kjer je na ca. 1300 m² talne ploskve razstavilo 43 obrtnikov, poleg teh pa še Kmetijska šola na Grmu s podružnico Kmetijske družbe, Čebelarstvo in Tujsko-prometno društvo, Podružnica Jugoslovanske tiskarne v Novem mestu (J. Krajec nasl.), deška in dekliška osnovna, meščanska in obrtno-nadaljevalna šola, ki so razstavile risbe, vezenine in ročne izdelke svojih učencev. Razstavo je odprl 4. julija njen pokrovitelj ban dr. Marko Natlačen, ogledalo pa si jo je do 13. julija okoli 3500 obiskovalcev, med njimi tudi ban savske banovine dr. Ružić z rodbino.

V obrtno-gospodarskem oddelku je razstavilo po posameznih strokah: mizarstvo 9, krojaštvo 6, kleparstvo 4, čevljarstvo 3, sirarstvo 2, dalje po 1 kolar, elektrotehnik, sodar, izdelovalec kmetijskih strojev, vrvar, kovač, sobni slikar, pletilka, vezilka, torbar, kotlar, tapetnik in zidarski podjetnik. Poleg teh še industrijska izdelovalnica perila (Ivan Medic), tovarna keramičnih izdelkov »Keramika« (Josip Klemenčič), lastnika sta oba iz Novega mesta, A. Prelog iz Ljubljane pisalne stroje, A. Rojc iz Stične svoje raznovrstno žganje in likerje, podjetje Singer pa šivalne stroje. Vrsto izredno uspešnih fotografij je razstavil tudi G. Dolenc, medtem ko je Tujsko-prometno društvo v svoji sobi razstavilo najlepše posnetke Novega mesta in okolice amaterjev R. Jereba in L. Šetinca, obenem z reliefno karto novomeške okolice, delom učitelja A. Ivanetiča.

Umetnostno-zgodovinska razstava je bila nameščena v pritličju in odprta s posebnim predavanjem konservatorja dr. Fr. Steleta. Namen prireditev te razstave je bil, širšemu občinstvu pokazati malopoznane ali neopažene umetnine starih mojstrov, ki jih hrani Novo mesto, približati mu snovanje in dela sodobnih umetnikov-Novomeščanov ali v Novem mestu živčih, vzbuditi zanimanje in razumevanje za nje, kakor tudi z zbirko dokumentov iz novomeške preteklosti pobuditi interes za zbiranje in shranjevanje zgodovinsko važnih predmetov v novomeškem muzeju, ki naj bi se ustanovil.

Žal da so se morali prireditelji zaradi pretesnih prostorov in drugih nepredvidenih zaprek omejiti pri razstavi del starih mojstrov predvsem na dela J. V. Metzingerja (1699—1759), priključenih pa je bilo še nekaj del neznanih slikarjev, vsega skupaj 17 večjih in manjših platen. To razstavo so s svojo ljubeznivo naklonjenostjo omogočili gg. grof Villavicenzio-Margheri z

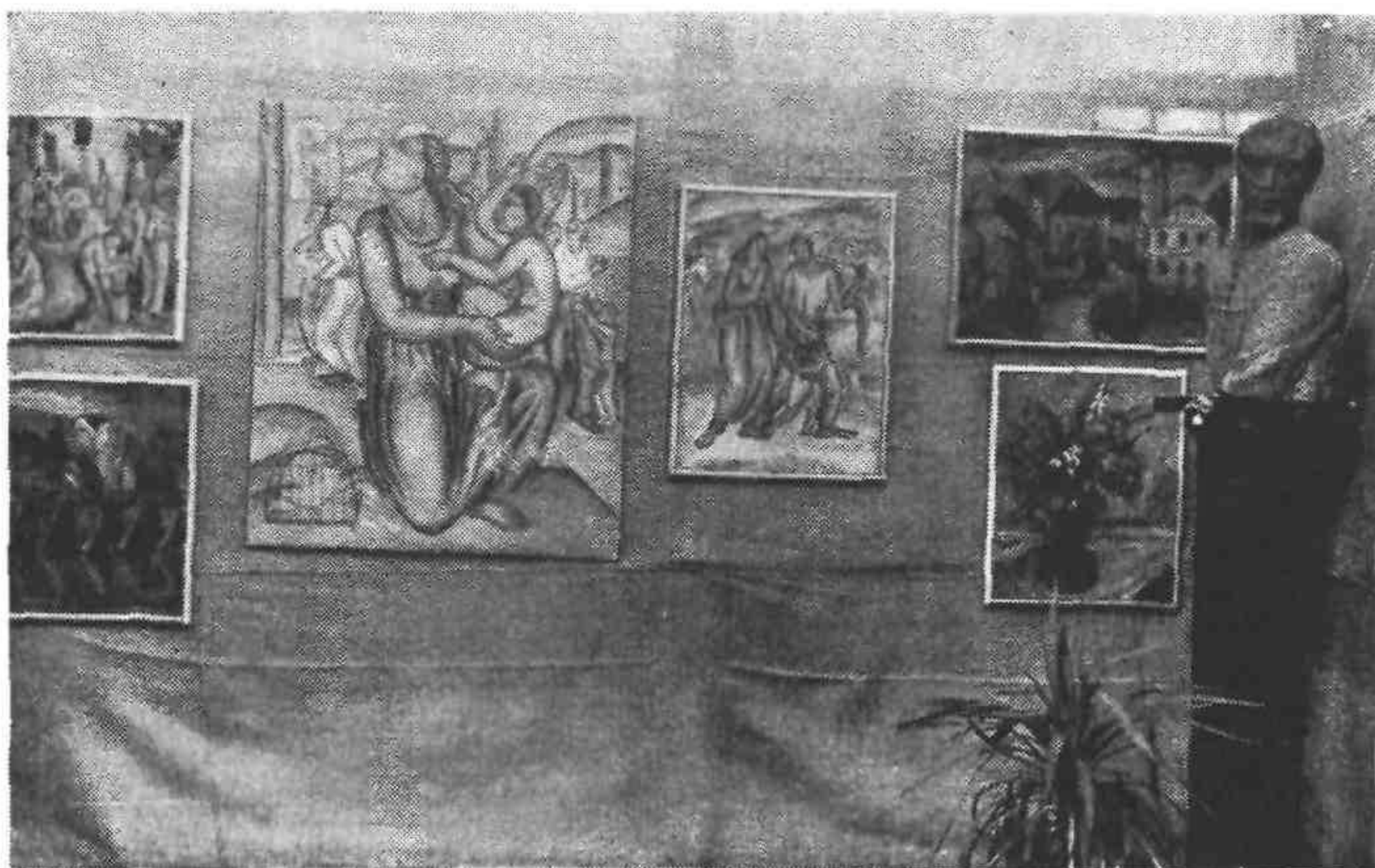

J. V. Metzinger: Madona na gradu Otočcu

Otočca s svojo znamenito oltarno skupino (glej sliko), inful. prošt K. Čerin, gvardijan franč. samostana p. Ciprijan Napast in prof. Janko Krajec. Med slikami je bilo nameščenih še 10 baročnih kipov, last g. Fr. Vodnika, podobarja, in kip sv. Jurija iz nekdanje novomeške podružne cerkvice istega svetnika, last prof. J. Krajca.

Od sodobnih umetnikov je v posebni sobi razstavil prof. Josip Germ 20 olj, Božidar Jakac 23 pastelov, 7 lesorezov, 11 risb, 5 suhih igel, 3 rdeče krede, 1 tuš in 5 olj (veliko platno »Novo mesto« in portreti avtorja, prof. Jožeta Kovača, avtorjeve matere in pesnika Franceta Prešerna, ki je bil to pot prvič razstavljen, za kar gre zahvala lastnici, Univerzi kralja Aleksandra I. v Ljubljani). Slikar Janez Mežan je razstavil 10 pastelov, 4 akvarele in 1 kolorirano risbo, Ivan Vavpotič pa 2 portreta v olju (Plesalka in min. dr. Niko Zupanič) in sliko »Novo mesto« (olje). Podobar Fr. Vodnik je razstavil 3 plastike (Madona in 2 Križanje).

Poseben oddelek je bil posvečen prerano umrlemu Kostanjevičanu in dijaku novomeške gimnazije, učencu Meštrovića in firenške umetnostne šole Josipu M. Gorjupu († 30. aprila 1932). Razstava njegovih del je obsegala 19 olj, 2 freski, 30 radirank, 2 risbi, 1 suho iglo, 8 linorezov in 11 plastik, med njimi zlasti »Avtoportret« in »Ivan Cankar«.

Umetniška razstava v Novem mestu od 4. do 13. julija.
Soba Jožeta Gorjupa

Žal, da umetnostna razstava ni v širši slovenski javnosti pobudila več zanimanja, bila je pa vsekakor največja umetnostna manifestacija Novega mesta od l. 1920. sem, ko je takratna mlada generacija Novomeščanov prvič priredila umetnostno razstavo, literarni in glasbeni večer. Škoda, da zaradi prepičlo odmerjenega časa ni bilo mogoče zbrati še razmetano in težko dostopno umetnostno ostalino v vojni padlega Jožeta Cvelbarja, s čimer bi bila najdostojnejše počaščena dvajseta obletnica njegove prežgodnje smrti († 10. julija 1916).

V zgodovinskem oddelku so bili v dveh sobah in posebnih razstavnih omarah, ki jih je radovoljno dal na razpolago gimn. dir. L. Vagaja, razstavljeni predmeti, spominjajoči na daljno in nedavno preteklost mesta in meščanov. Poleg dokumentov iz mestnega arhiva še portreti

nekaterih znamenitejših proštov, stari tiski in rokopisi frančiškanske knjižnice, cehovske knjige in listine, zastave itd., kompozicije in slike Naceta Hladnika, posmrtna maska, portret (F. Vesel, olje) in diplome Frana Šukljeta in podobno.

Razstavo, ki se je tako razvila v najpomembnejšo povojno gospodarsko in kulturno manifestacijo, so napovedovali in na njo opozarjali prvič res na sodobni višini izdelani plakati (delo slikarja Janeza Mežana), medtem ko je mali plakat za umetnostno zgodovinsko razstavo posebna umetnina našega B. Jakca.

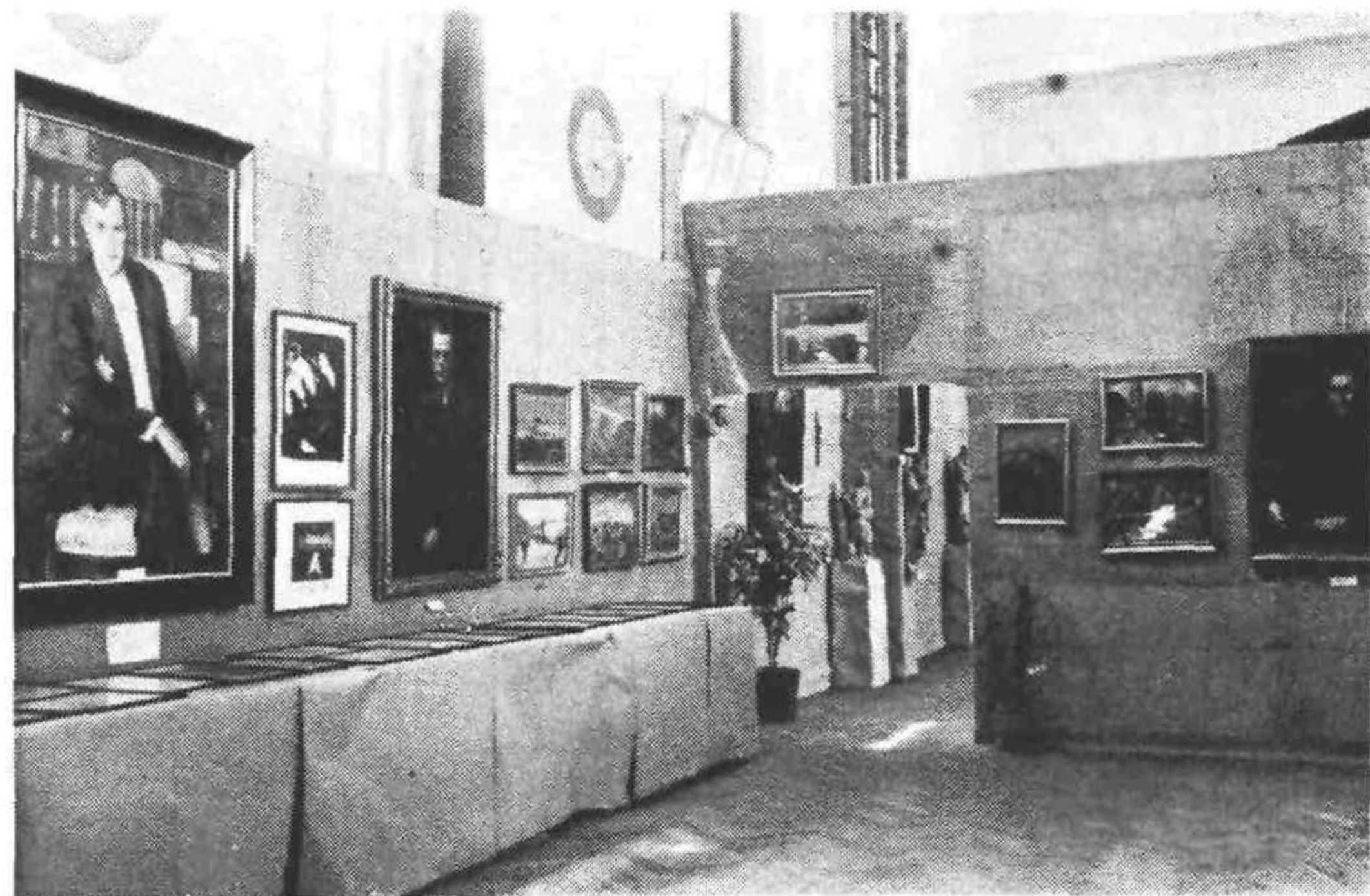
Prof. F. Seidl, ugledni učenjak, je praznoval te dni svojo osemdesetletnico. Ob tej priliki reproducira »Kronika« umetniško diplomu častnega občanstva novomeške občine (l. 1932.), ki sta jo izdelala Božidar Jakac in Marjan Mušič.

PTUJ

Nove najdbe. Na posestvu grofa Herbersteina so letos rano pomladi pri kopanju jam odkrili obširno poznorimsko grobišče. Najdbe so shranjene deloma v grajskem muzeju in deloma v Ferkovem muzeju. Vajneje je pa odkritje ostankov starokrščanske bazilike, ki so jo odkrili pri podiranju hiše v Miklošičevi ulici št. 12 nasproti proštije cerkve. Našli so bogato okrašen ostanek cerkvene pregrade iz marmorja, močno zidovje iz rezanega kamna ter starokrščansko oltarno menzo. S tem je brez dvoma odkrit škofijski sedež sv. Viktorina, ki ga je vpepelil požar.

KAMNIK

V Kamniku je bil 1. marca odprt novoustanovljeni protituberkulozni dispanzer, opremljen z Röntgen-aparatom. Posebno zaslugo za to imata referent za pobijanje tuberkuloze dr. Neubauer in predsednik krajevne lige dr. Julij Polec, ki je znal združiti vse sloje k vzajemnemu delu. Že prvi mesec je bilo preiskanih 97 oseb, pri katerih so v 23 slučajih ugotovili jetiko.

Del B. Jakčeve in Vavpotičeve razstave v Novem mestu.

»Kronika« izdaja Mestna občina ljubljanska. Za izdajateljico odgovoren dr. Rudolf Molè, za uredništvo, upravo in inseratni del odgovoren Pavel Debevec. Tiska Učiteljska tiskarna, zanjo odgovoren Franc Štrukelj. — Ponatis člankov in slik dovoljen samo z dovoljenjem uredništva. Rokopisi se ne vračajo. »Kronika« izhaja 4 krat na leto in stane za vse leto Din 60—, za pol leta Din 30—, za četrt leta Din 15—. Za inozemstvo Din 100—. Posamezna štev. velja Din 30—. Naroča se: Mestno načelstvo, kulturni oddelek, Ljubljana.

Mestna plinarna ljubljanska

Meščan, ki živi z duhom časa, uporablja za kuho in peko, likanje, pranje, ogrevanje vode, centralne in druge kurjave enako kakor tudi obrtnik za lotanje, varenje, sušenje itd. = le plin!

Resljeva cesta št. 28   Telefon št. 29-77

BIBLIOTEKA   UNIVERZE
v Ljubljani

JUGOSLOVANSKA TISKARNA LJUBLJANA

BAKROTSK
LITOGRAFIJA
OFFSETTSK
KLIŠARNA
KNJIGOVEZNICA

